

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Геолого-географічний факультет
Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства
Студентське наукове товариство геолого-географічного факультету
Харківська обласна станція юних туристів

МАТЕРІАЛИ

**МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

РЕГІОН - 2010:

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

(15–16 квітня 2010 року, м. Харків)

Харків
2010

Редакційна колегія: **К. А. Немець**, д. геогр. н., проф. (голова редакційної колегії), **Л. М. Немець**, д. геогр. н., проф. (співголова редакційної колегії), **В. І. Редін**, к. геогр. н., доц., **В. А. Редіна**, к. пед. н., доц., **Ю. Ю. Заволока**, к. геогр. н., доц., **Ю. І. Кандиба**, к. геогр. н., доц., **П. А. Вірченко**, зав. лаб., **Л. В. Ключко**, ст. викл., **Г. О. Кулешова**, ст. викл., **А. В. Козловець**, асп., **Н. В. Моштакова**, асп., **К. Ю. Сегіда**, асп., голова студентського наукового товариства геолого-географічного факультету.

Адреса редакційної колегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, пл. Свободи, 4, м. Харків, 61077, к. 3-62, тел. 8(057) 707-52-74, e-mail: konfregion@yandex.ru.

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Регіон-2010: суспільно-географічні аспекти» (15-16 квітня 2010 року, м. Харків) / Гол. ред. колегії К. А. Немець // РВВ Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Харків, 2010. – 311 с.

Материалы международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Регион-2010: общественно-географические аспекты» (15-16 апреля, г. Харьков) / Гл. ред. коллегии К.А. Немец // ИРО Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина, Харьков, 2010. – 311 с.

Тексти представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Друкується за рішенням вченої ради геолого-географічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 6 від 19.03.2010 р.)

ISBN 978-966-623-647-3

© Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна, 2010

З М І С Т

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

Белеванцев В. Г., Чендев Ю. Г.

АНАЛИЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЛЕСИСТОСТИ В РЕЗУЛЬТАТЕ АНТРОПОГЕННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ НА ТЕРРИТОРИИ СРЕДНЕРУССКОГО БЕЛОГОРЬЯ ЗА 200-ЛЕТНИЙ ПЕРИОД.....

Гаєвська Н. С.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА СКЛАДОВА ВИВЧЕННЯ БІДНОСТІ.....

Гуров С. А.

ВЛИЯНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ РЕКРЕАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ НА ПРОСТРАНСТВЕННУЮ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЮ ЦЕН НА ЖИЛУЮ НЕДВИЖИМОСТЬ

Заставецька Л. Б.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ФУНКЦІЇ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ АГРАРНОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ЗМІНИ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН.....

Иванова Е. И., Кузьменко Я. В.

ЗАГРЯЗНЕНИЕ АТМОСФЕРНОГО ВОЗДУХА СЕЛИТЕЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИЙ, РАСПОЛОЖЕННЫХ В ЗОНЕ ВОЗДЕЙСТВИЯ ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ.....

Круль Г. Я., Гаджа І. В., Паламарюк М. Ю.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ У ВИЖНИЦЬКОМУ РАЙОНІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....

Кушнір Л. М., Шевчук С. М.

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....

Олійник В. Д.

ВИЗНАЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ РЕПРЕСИВНОСТІ ЗА ДУШОВИМ ВАЛОВИМ РЕГІОНАЛЬНИМ ПРОДУКТОМ

Родненко А. О.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ДО ЄВРО-2012.....

Сегіда К. Ю.

ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІОГЕОСИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Стащук Ю. В.

ВПЛИВ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ НА ВИНИКНЕННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ ПРИКОРДОННИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ.....

Тодоров В. І.

ЕТНОГЕОГРАФІЧНІ СИСТЕМИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ.....

Ярьоменко С. Г.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ СТИКОВИХ ЗОН

Секція 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. ПРИКЛАДНІ РЕГІОНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вірченко П. А.

АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ
ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЮ ТЕХНІКОЮ

Кисіль І. О.

ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ.....

Кобилін П. О.

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОЇ
СИСТЕМИ МІСТА ХАРКОВА.....

Копер Н. Є.

РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....

Коробка Н. Д.

ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТВАРИННИЦТВА
ЧУГУЇВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....

Кучер І. І.

АНАЛІЗ ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНОГО ПОДІЛУ АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ.....

Ліхван В. Ф.

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ
(НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....

Машикіна І. С.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ.....

Морар А. В.

ВАРТІСТЬ ЗЕМЕЛЬ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ
ВОДНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....

Моштаківа Н. В.

МУЗЕЙНА МЕРЕЖА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Надтока Ю. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
НА РОЗВИТОК СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Наумова Н. П., Чендев Ю. Г.

ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ КАРТИНА БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ
В КОНЦЕ 16 - НАЧАЛЕ 17 ВВ.

Ницца О. С.

СУЧАСНИЙ СТАН КУЛЬТУРНОГО КОМПЛЕКСУ ХАРКІВСЬКОГО
РЕГІОНУ (СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ).....

Отечко С. А.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ АВТОМОБІЛЬНОГО
ТРАНСПОРТУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....

Пономаренко Г. М.

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ
(НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....

Романова В. В.
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА РОЗМІЩЕННЯ
ВИРОБНИЦТВА ХІМІЇ ОРГАНІЧНОГО СИНТЕЗУ УКРАЇНИ.....

Савченко І. А.
ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПАРТІЙНОЇ АКТИВНОСТІ
НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....

Синиця Ю. П.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....

Смочко Н. М.
ВПЛИВ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ РЕГІОНУ НА
КОМПЛЕКСНИЙ РОЗВИТОК ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....

Стаценко Е. А., Жеребненко Ю. С.
РАССМОТРЕНИЕ ЗЕМЕЛЬ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО КАРКАСА ПРИ ОЦЕНКЕ
СТРУКТУРЫ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ.....

Терехин Э. А., Семенюк А. П.
ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ВОЗРАСТА ДРЕВОСТОЕВ НА ИХ СПЕКТРАЛЬНУЮ
ОТРАЖАТЕЛЬНУЮ СПОСОБНОСТЬ (НА ПРИМЕРЕ ДУБРАВ
БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ).....

Федоруца О. М., Круль Г. Я.
ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОЇ СПРАВИ У ЧЕРНІВЦЯХ....

Холод Д. О.
ДЕЯКІ ДИНАМІЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ТВАРИННИЦТВА ЛУГАНЩИНИ.....

Чабань М. Т.
ДО ПИТАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....

Череватенко Т. С.
ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО МЕНТАЛІТЕТУ НАЦІЇ.....

Юр'єва А. В., Чепенко Р. Г.
ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ РОСЛИННИЦТВА ХАРКІВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ ЯК ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....

Яроменко О. В., Мойсюк Г. П.
ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У РІВНЕНСЬКОМУ РЕГІОНАЛЬНОМУ ЦЕНТРІ..

Секція 2. ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА СУМІЖНИХ ТЕРИТОРІЙ

Гісь А. Ю.
ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....

Горшунова Є. В.
ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО
ПРИКОРДОННЯ.....

Деловая Е. В.
ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СОВРЕМЕННОГО
СЕЛЬСЬКОГО РАССЕЛЕНИЯ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ

Заєць Т. М.	ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ МІСТА КРЕМЕНЧУКА...
Зуб Л. В.	НАРОДЖУВАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ.....
Игнатенко С. А.	БЕЗРАБОТИЦА КАК ОДНА ИЗ ПРОБЛЕМ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ.....
Кадиленко Ю. Ю.	СОЦИО-ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ И ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ НАСЕЛЕНИЯ ГОРОДА БЕЛГОРОДА И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ.....
Калетинська А. Є.	ДЕМОГРАФІЧНІ МОДЕЛІ РОСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....
Козловець А. В.	ТИПІЗАЦІЯ СКЛАДОВИХ ДЕМОГРАФІЧНОГО РУХУ ЗА НАПРАВЛЕНІСТЮ...
Леценко Є. О.	СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ.....
Мазур І. В., Селецький В. П.	ДИНАМІКА І ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ШЛЮБНОСТІ ТА РО- ЗЛУЧУВАНOSTІ НАСЕЛЕННЯ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....
Мисюкевич А. В.	РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ЧУГУЇВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....
Попова Ю. Д.	ДЕМО-УРБАНИСТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ.....
Предыбайло С. Д.	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ДЕФОРМАЦИИ ПОЛОВОЗРАСТНОЙ СТРУКТУРЫ НАСЕЛЕНИЯ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ БЕЛАРУСИ.....
Степаненко С. М.	СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....
Таран Г. О.	МІСЦЕ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ У ПЕРШОМУ ВСЕРОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕПИСІ НАСЕЛЕННЯ.....
Шматько О. В., Лисяк А. М., Малько В. П.	ЗНАЧЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ У ВІДТВОРЕННІ НАСЕЛЕННЯ.....
Яновська О. О.	ПОПИТ І ПРОПОЗИЦІЯ НА МОЛОДІЖНОМУ РИНКУ ПРАЦІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....
Якименко І. А.	ДО ПИТАННЯ ЕМІГРАЦІЇ ЖІНОЧОГО НАСЕЛЕННЯ.....

Секція 3. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ І ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Барило І. М., Кулешова Г. О.

ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНІХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ПОЛТАВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ.....

Богородецька О. І.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОБРАТИМСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ
ЯК ФОРМИ ЗОВНІШНІХ ЗВ'ЯЗКІВ.....

Григорьева Н. В.

ВЛИЯНИЕ ПОГРАНИЧНОСТИ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ПОЛОЖЕНИЯ НА
ЖИЗНЬ НАСЕЛЕНИЯ ПСКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Дегтяренко А. О.

ОСОБЛИВОСТІ ТОВАРНОЇ СТРУКТУРИ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ.....

Зевякін С. В.

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ.....

Макогон Г. Є.

ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ
У ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....

Нэмець О. К., Носирев О. О.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ
УКРАЇНИ.....

Пересічанський М. К.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....

Полякова К. А.

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ,
ЩО ВХОДЯТЬ ДО СКЛАДУ ЄВРО РЕГІОНІВ.....

Секція 4. РЕГІОНАЛЬНЕ КРАЄЗНАВСТВО І ТУРИЗМ

Біла А. О.

РЕКРЕАЦІЙНЕ ГОСПОДАРСТВО ФРН.....

Бутковська Н. Я.

РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....

Бучко Ж. І., Кібіч А. Д., Попчук А. С.

SWOT-АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ НА ГУЦУЛЬЩИНІ.....

Воробйова Г. О.

НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ
З ТУРЕЧЧИНОЮ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ.....

Гавриш Н. С., Бучко Ж. І.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МІСТІ ЛЬВОВІ.....

Гордашевська Г. І.

БАГАТОГРАННІСТЬ КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЧЕРКАЩИНІ.....

<i>Дударчук К. Д.</i>	ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....
<i>Заліско Ю. Ю., Садовник О. В., Бучко Ж. І.</i>	ОЦІНКА ПОСЛУГ ЕКОТУРИСТСЬКОЇ ТА ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....
<i>Казьменков Д. А.</i>	ТУРИСТСКАЯ ИНФРАСТРУКТУРА БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ: ПУТИ МОДЕРНИЗАЦИИ.....
<i>Кобильчук А. І.</i>	РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ КОМПЛЕКС ЯПОНІЇ.....
<i>Круль Г. Я., Бучко Ж. І., Чернюх А. І.</i>	ГАСТРОНОМІЧНІ ФЕСТИВАЛІ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ЯК РІЗНОВИД ТУРИСТИЧНИХ АТРАКЦІЙ.....
<i>Пацюк В. С.</i>	ІНДУСТРІАЛЬНО-ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ ТА ЇХ РІЗНОВИДИ.....
<i>Польшина М. А., Семенихина С. С.</i>	СОЗДАНИЕ ПРОЕКТА УЧЕБНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ТРОПЫ В ПРИРОДНОМ ПАРКЕ «НЕЖЕГОЛЬ» БЕЛГОРОДСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
<i>Путятіна О. В.</i>	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....
<i>Савранчук Л. А., Сінітович Г. О.</i>	РЕЙТИНГ НАЙПОПУЛЯРНІШИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ПОДОРОЖЕЙ СВІТОМ.....
<i>Савчук А. В.</i>	РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ТИПУ «КООРДИНАТИ» ТА ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ МІСТА КРИВОГО РОГУ.....
<i>Толмач А. В., Антал А. Ю.</i>	ЕКОТУРИЗМ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ.....
<i>Федотова Л. В.</i>	ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ.....
<i>Фіткайло О. А.</i>	ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ СТАРОВИННИХ МІСТ, ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ДИТЯЧОГО І МОЛОДІЖНОГО ТУРИЗМУ... ..
<i>Фурманова Т. Н., Уколова Е. В.</i>	ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОГЕННЫХ ЛАНДШАФТОВ ГОРНОДОБЫВАЮЩЕГО КОМПЛЕКСА КМА В КАЧЕСТВЕ ОБЪЕКТОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА.....
<i>Щербаченко Л. О.</i>	ВИЗНАЧНІ МІСЦЯ ТА ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ ЯПОНІЇ.....

Секція 5. ГІС У РЕГІОНАЛЬНИХ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Белова О. Л.

ПАТТЕРН-АНАЛІЗ ТОЧКОВИХ ДАНИХ В ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ...

Бережний В. А.

ВОДОЗБОРИ ЯК ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОДИНИЦІ У СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАСОБАМИ ГІС.....

Замураева М. Е., Кузьменко Я. В.

ОСОБЕННОСТИ ОТОБРАЖЕНИЯ И АНАЛИЗА ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННОЙ ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ ДЛЯ ГЕТЕРОХРОННЫХ ПРОЦЕССОВ.....

Лихневская Н. В.

ДЕМИЛИТАЦИЯ БЕЛГОРОДСКОЙ АГЛОМЕРАЦИИ КАК МЕТОД ЗОНИРОВАНИЯ ТЕРРИТОРИИ.....

Нарожня А. Г., Мозговая О. М.

ИЗУЧЕНИЕ ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ВОДОСБОРНЫХ БАССЕЙНОВ СРЕДСТВАМИ ГИС.....

Нечетова Ю. В., Чендев Ю. Г.

ИЗУЧЕНИЕ ГУСТОТЫ ОБРАЖНОГО РАСЧЛЕНЕНИЯ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ С ПРИМЕНЕНИЕМ ГИС-ТЕХНОЛОГИЙ.....

Половинко В. В.

ЭРОЗИОННО-ГЕОМОРФОЛОГИЧЕСКИЙ МОНИТОРИНГ ЗЕМЕЛЬ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ.....

Полякова Т. А.

АНАЛИЗ ДИНАМИКИ РАЗВИТИЯ СЕЛИТЕБНОЙ ТЕРРИТОРИИ В ФУНКЦИОНАЛЬНО-ПЛАНИРОВОЧНОЙ СТРУКТУРЕ ГОРОДА БЕЛГОРОДА СРЕДСТВАМИ ГИС.....

Потрашкова Т. В.

ПОСТРОЕНИЕ КАРТ РЕКРЕАЦИОННОЙ НАГРУЗКИ НА ОСНОВЕ ЭСТЕТИКО-ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ ПАРАМЕТРОВ СРЕДЫ НА ПРИМЕРЕ Г. ШЕБЕКИНО.....

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

УДК 911.3

Белеванцев В. Г., Чендев Ю. Г.
руководитель – д. геогр. н., проф. Чендев Ю. Г.
Белгородский государственный университет

АНАЛИЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЛЕСИСТОСТИ В РЕЗУЛЬТАТЕ АНТРОПОГЕННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ НА ТЕРРИТОРИИ СРЕДНЕРУССКОГО БЕЛОГОРЬЯ ЗА 200-ЛЕТНИЙ ПЕРИОД

В настоящее время усиливается интенсивность преобразования окружающей среды, в связи с чем, большую актуальность приобретают реконструкции состояния природной среды в ранние периоды освоения регионов, а также историко-географический анализ антропогенных изменений природных геосистем.

Несмотря на то, что исследованиями природной среды и ее антропогенной трансформации на территории юга Среднерусской возвышенности занимались многие ученые (Докучаев, 1883; Костычев, 1886; Краснов, 1891; Талиев, 1902; Берг, 1947; Кириков, 1981; Мильков, 1980, 1989; Среднерусское ..., 1985, Природно-антропогенные ..., 1989; Дроздов, 1991 и др.), ещё остается много вопросов, раскрытие которых требует углубленного анализа разновременных картографических и литературных материалов, отражающих состояние природных геосистем и их антропогенную трансформацию на разных этапах хозяйственно освоения изучаемой территории.

Среднерусское Белогорье является крупным природно-территориальным комплексом, который в административном отношении соответствует Курской (кроме северо-востока), юго-западу и югу Воронежской и целиком территории Белгородской областей (Среднерусское ..., 1985). Территория рассматриваемого региона располагается в трёх природных зонах - широколиственных лесов, лесостепи и степи (рис. 1).

Целью исследования является реконструкция ареалов и площадей лесных угодий Среднерусского Белогорья по состоянию на конец XVIII, вторую половину XIX вв., а также их сравнительный анализ с современной лесистостью региона.

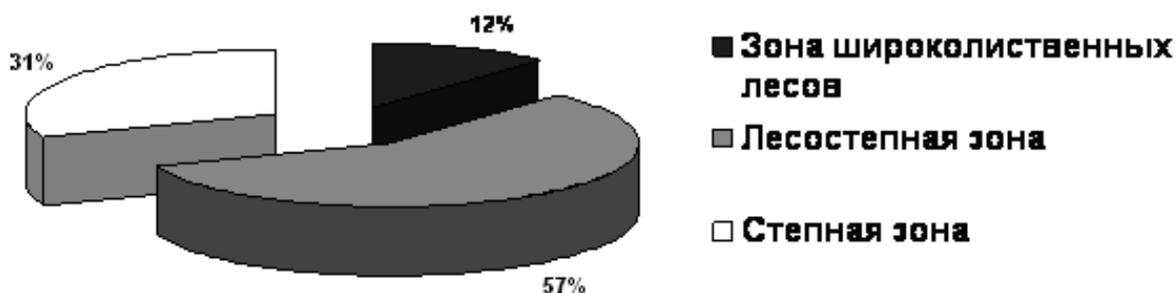

Рис. 1. Процентное соотношение площадей природных зон на территории Среднерусского Белогорья

Основным методом исследования является историко-картографический, перспективность использования которого отражена в работах ряда авторов (Берлянд, 1986; Гедымин, Харитонычев, 1964; Постников, 1989, 1990 и др.).

Картографические источники, используемые в настоящей работе, следующие: планы-атласы уездов периода Генерального межевания (1780-е гг., масштаб 1:84000) (РГАДА...1783; 1780; 1785), Специальная карта Европейской России (1868-1887 гг., масштаб 1:420000) (Специальная ..., 1868-1887) и современного периода (1990-е гг., масштаб 1:200000) (Дорожный ..., 1999, Топографическая ..., 1996 а; Топографическая ..., 1996 б). С их помощью были выявлены ареалы лесов и произведены расчеты ряда морфометрических показателей лесных угодий в различные исторические периоды (рис.2-4). На основе проделанной работы было установлено следующее. За исследуемый период происходило направленное сокращение лесистости с максимальной интенсивностью процесса с конца XVIII по конец XIX вв. (рис.2). Лесопокрытая площадь на территории Среднерусского Белогорья в конце XVIII в. составляла 13,49% от общей площади региона, причем из них на зону широколиственных лесов приходилось 2,16%, на лесостепь 8,59%, на степную зону - 2,74%.

К концу XIX в. лесистость региона составила 9,23%, из них: - в лесной зоне -1,93%, в лесостепной зоне - 5,57%, в степной зоне - 1,73%. По состоянию на конец XX столетия общая площадь лесов соответствовала 8,48% от всей площади Среднерусского Белогорья, из которых в зоне широколиственных лесов - 1,47%, в зоне лесостепи – 5,2%, в зоне степи – 1,81%.

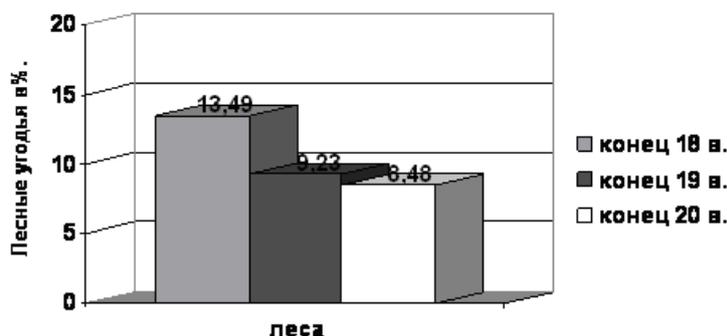

Рис. 2. Процентное соотношение площади леса в разные периоды времени на территории Среднерусского Белогорья

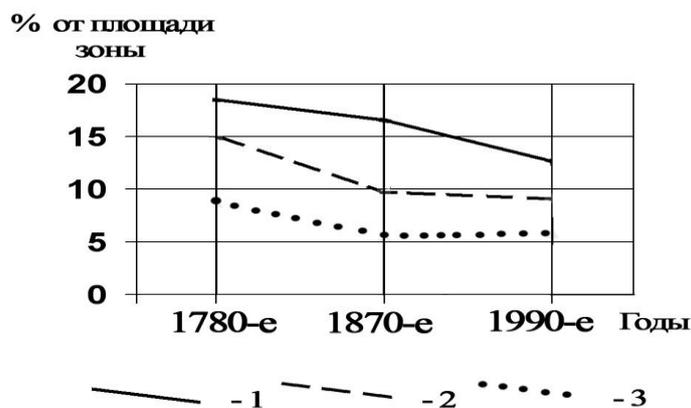

Рис. 3. Изменение лесистости в пространстве трех природных зон Среднерусского Белогорья с 1780-х по 1990-е гг. Условные обозначения: 1 – зона широколиственных лесов, 2 – зона лесостепи, 3 – зона степи.

Наблюдается ряд географических закономерностей пространственно-временного изменения лесистости. За три рассматриваемых исторических периода соблюдается зональный принцип распределения лесов с уменьшением степени лесистости при движении от зоны широколиственных лесов к зоне степи (рис. 3). Это может служить подтверждением того, хозяйственная деятельность, несмотря на длительный характер воздействия на природную среду рассматриваемого региона, не смогла существенно трансформировать закон зонального распределения лесной растительности.

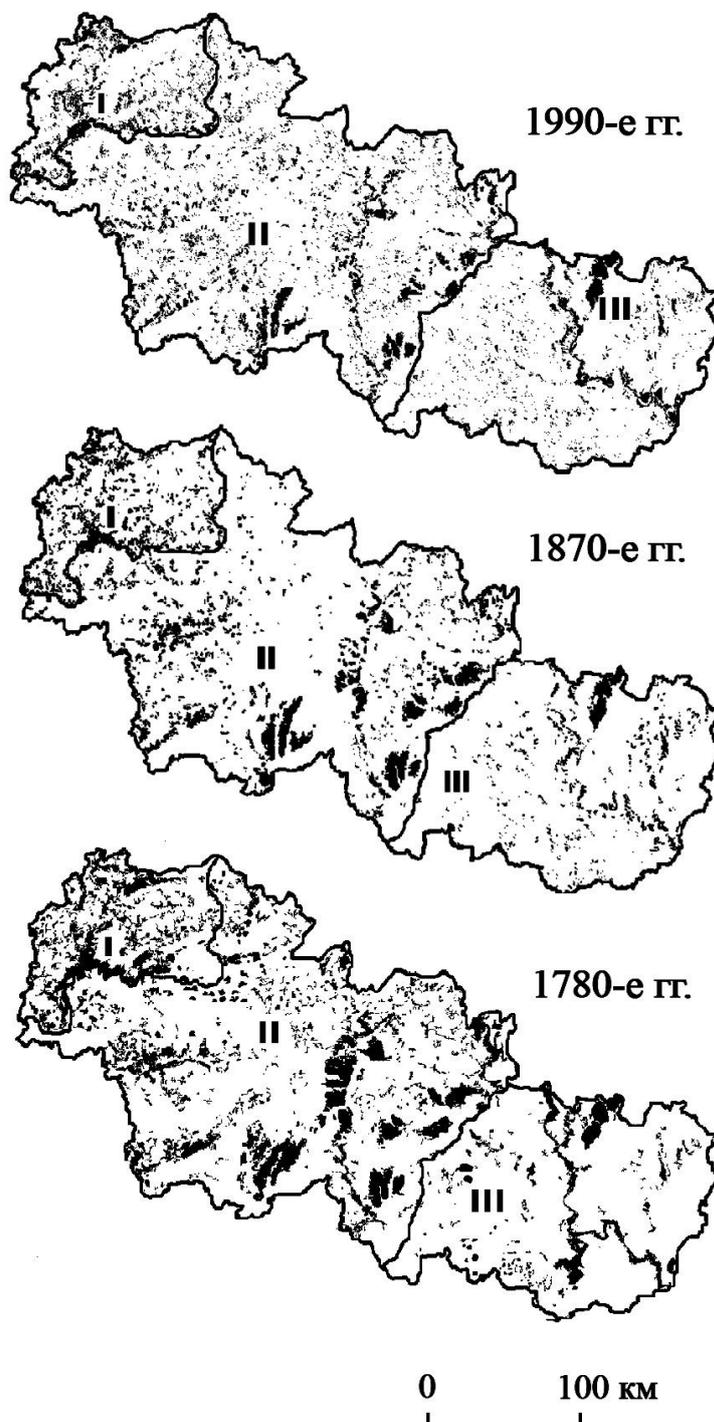

Рис. 4. Ареалы лесов Среднерусского Белогорья в разные исторические периоды. Условные обозначения: I – зона широколиственных лесов, II – зона лесостепи, III – зона степи

На участках, расположенных в лесостепи и степи, максимальная интенсивность деградации лесов наблюдалась в период с конца XVIII по конец XIX вв., тогда как в зоне широколиственных лесов максимальные темпы снижения лесистости произошли в период с конца XIX по конец XX вв. (рис. 3), причем есть все основания полагать, что данный процесс уже завершился в первой четверти XX века. В степной зоне, несмотря на общее снижение лесистости за весь рассматриваемый период (с 1780-х по 1990-е гг.), с конца XIX по конец XX вв. имело место незначительное увеличение площади лесов (рис.3) за счет, главным образом, возрастания облесенности речных долин в бассейне Дона (рис. 4). Во многом это было связано с мероприятиями по лесоразведению (культивированию сосны) во второй половине XX в. на песках (Зюсь, 1990). Увеличение лесистости составило 63 км², что равноценно 0,25 % площади степной зоны в границах Среднерусского Белогорья.

На основании проведенного исследования было установлено общее сокращение лесистости Среднерусского Белогорья с конца XVIII по конец XX столетий с 13,49% до 8,48% от общей площади региона. Установлена пространственно-временная неравномерность данного процесса по природным зонам, входящим в состав изучаемого региона. Вместе с тем соблюдаются закономерности в зональном распределении лесной растительности несмотря на длительный период антропогенного воздействия на естественный растительный покров Среднерусского Белогорья.

Литература: 1.Берг Л.С. Климат и жизнь. - М.: Огиз-Географгиз, 1947. - 356 с. 2. Берлянт А.М. Образ пространства: карта и информация. - М.: Мысль, 1986. 3. Гедымин А.В., Харитонычев А.Т. Использование старых картографических материалов при изучении ландшафтов // Современные проблемы географии. - М.: Наука, 1964. - С. 298-302. 4. Докучаев В.В. Русский чернозем. - СПб., 1883. - 376 с. 5. Дорожный атлас «Курская область». Ред. Кузнецов Ю., Трушин Д. - М.: ЦЭВКФ, 1999. 6. Дроздов К.А. Элементарные ландшафты среднерусской лесостепи. - Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1991. - 176 с. 7. Зюсь Н. С. Культура сосны на песках Юго-Востока/Научные труды ВАСХНИЛ. - М.: Агропромиздат, 1990. С. 3-6. 8. Кириков С. В. Человек и природа Восточно-Европейской лесостепи в X - начале XIX в.в. М.: Наука, 1979, 156 с. 9.Костычев П.А. Из путевых заметок. К вопросу об обработке и удобрении черноземных почв // Сельское хозяйство и лесоводство. - 1886. - Август. - С. 293-315. 10.Краснов А.Н. Современное состояние вопроса о происхождении Слободско-Украинской степи. - Харьков, 1891. - 23 с. 11. Мильков Ф.Н. Проблема реликтов на Среднерусской возвышенности // Поосколье. - Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1980. - С. 38-57. 12. Постников А.В. Развитие крупномасштабной картографии в России. - М.: Наука, 1989. - 248 с. 13. Постников А.В. Использование старых карт как источника для изучения природной среды: состояние исследований и методические подходы. - М.: ИИЕТ, 1990. - 41 с. 14. РГАДА. Межевое хранение. Фонд 1356, опись 1, 1783.- Л. 1920 - 1921, 1924-1926, 1929-1930, 1935-1938, 1947-1954, 1957-1958, 1967-1969, 1972-1973, 1977-1979, 1983-1985, 1994-1995, 2001-2004 15. РГАДА. Межевое хранение. Фонд 1356, опись 1, 1780.- Л. 632-635, 676-681, 698-702, 749-755, 766-769, 792-794, 801-803, 816-819, 827-829 16. РГАДА. Межевое хранение. Фонд 1356, опись 1, 1785.- Л. 6393 - 6394 17. Специальная карта Европейской России. Ред. Стрельбицкий И.А. - СПб.: Издательство Военно-топографического отдела Ген. Штаба, 1868 - 1887. - Л. 45-46, 59-61, 75 18. Среднерусское Белогорье. - Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. - 238 с. 19. Талиев В.И. Человек как ботанико-географический фактор // Научное обозрение. - 1902. - №11. - С. 42-61. 20. Топографическая карта «Белгородская область». Ред. Ерошкин И., Андреев В. - М.: ЦЭВКФ, 1996 а. 21. Топографическая карта «Воронежская область». Ред. Ерошкин И., Андреев В. - М.: ЦЭВКФ, 1996 б.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА СКЛАДОВА ВИВЧЕННЯ БІДНОСТІ

Актуальність теми дослідження. Бідність – це явище, коли індивід не може себе забезпечити мінімальними "набором" товарів і послуг, які є інтегральними у питанні життєдіяльності на певній території за певного рівня доходів [1]. Депопуляція населення, зниження рівня освіти та кваліфікації, високий рівень захворюваності тощо – все це є наслідком неухильного негативного впливу бідності на усі сфери життєдіяльності суспільства, що з часом приводить до зростання соціальної напруги у суспільстві та дестабілізації економічного розвитку країни. Саме тому у теперішній час подолання бідності в Україні розглядається як основа досягнення усіх стратегічних цілей соціально-економічного розвитку держави [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням проблеми бідності займаються вітчизняні та зарубіжні вчені різних галузей науки, серед яких особливо слід відмітити наукові праці А. Колота, Е. Лібанової, С. Мельника, І. Мігранової, О. Поплавської, Н. Рімашевської, М. Соколик, М. Харченка Т. Хупергардена та ін. Багатоаспектність проблеми бідності визначила й предметну належність суспільної географії до її вивчення. Однак попри свою зростаючу практичну значимість, проблема бідності в суспільній географії лишається маловивченою.

Постановка завдання. Відсутність загального визнання географічної компоненти бідності, як однієї із вагомих складових сутності її існування, стримує проведення відповідних досліджень суспільно-географами. У відповідності до зазначеного вище, мета цієї статті полягає у визначенні суспільно-географічної складової дослідження бідності.

Виклад основного матеріалу. У суспільній географії, як вважав М. М. Баранський, найважливішим є врахування відмінностей місця від місця. На його думку, географічне мислення прив'язане до території, "кладає" свої судження на карту, зв'язане, комплексне [3, с. 36]. Бідність, у свою чергу, – це соціально-економічне явище, вона є похідною матеріальних умов життєдіяльності населення, котрі завжди територіальні. Регіональність досліджуваної проблеми відбивається у територіальних розбіжностях її розуміння, сутності, проявів, кількісних показниках її оцінки тощо. Так, набори споживчих товарів, що входять до переліку мінімальних потреб (згідно якого встановлюється критерій абсолютної бідності), суттєво відрізняються у різних країнах за їх якістю та кількістю. До складу споживчих товарів (послуг) мінімального стандарту життя, наприклад, у Великобританії, на відміну від України, окрім витрат на продовольчі товари, одяг, оплату житлово-комунальних послуг тощо, входять також витрати на організацію відпочинку (розваги, аудіовізуальне обладнання) та подорожування, утримання автомобіля тощо. У США до складу мінімального набору продово-

льких товарів закладено декілька сотень найменувань продуктів харчування [4], тоді як в Україні – біля 50.

Проблема бідності має чітку географічну інтерпретацію, що відбивається на усіх регіональних рівнях (макро-, мезо-, мікрорівні). Вже є загально відомим те, що бідність у країнах великої географічної протяжності, зокрема й в Україні, має як загальні спільні риси існування, так і значну територіальну диференціацію [5, С. 105]. Відомо, що ризик бідності підвищується залежно від економічного розвитку регіону, ... в якому проживає родина [6, с. 68], що визначається, перш за все, особливостями галузевої спеціалізації регіонів. Так, за рівнем життя свого населення суттєво відрізняються регіони з "відкритою" економікою, де мають перевагу експортно-орієнтовані виробництва (паливно-енергетичний комплекс, чорна та кольорова металургія, частково лісова промисловість), і регіони з "закритою" економікою, де представлені види економічної діяльності, орієнтовані на внутрішнє споживання, або галузі найбільшого економічного спаду (машинобудування, легка промисловість та деякі інші) [7, с. 308].

Зростання регіональних диспропорцій супроводжується збільшенням різниці у ступіні бідності між міським та сільським населенням [8, с. 39]. За даними Міністерства праці та соціальної політики України, у I півріччі 2008 року, порівняно із I півріччям 2007 року, рівень бідності в містах знизився на 0,6 в. п., натомість, у сільській місцевості відбулось зростання показника на 2,9 в. п. Рівень бідності у I півріччі 2008 року в Україні склав 28,1 %, тоді як у сільській місцевості цей показник був на 12,1 в. п. вище та становив 40,2 % [9, с. 38].

Суспільно-географічна складова бідності є відображенням не тільки наявних територіальних відмінностей масштабів та проявів бідності, але й результатом територіально-неоднорідних передумов формування і поширення цього соціально-економічного явища. Бідність – це результат сукупної дії різносторонніх чинників, які є відбиттям негативного розвитку процесів економічного, демографічного, географічного, соціального спрямування тощо, що, у свою чергу, виступають своєрідним відображенням (характеристиками) умов розвитку певної території (регіону), що завжди є індивідуальними. Наприклад, аналіз розміру середньомісячної заробітної плати, як одного із головних джерел доходу населення, та найважливіших показників-індикаторів економічного чиннику бідності за регіонами України, вже у першому наближенні свідчить про територіальну диференціацію економічних передумов формування і поширення бідності (Рис. 1). Як видно з рис. 1, найнижчий розмір середньомісячної заробітної плати є характерним для Тернопільської (1313 грн.), Чернігівської (1370 грн.), Херсонської (1375 грн.), Волинської (1380 грн.) та Чернівецької (1402 грн.) областей, що є свідченням високої потенційної небезпеки збіднення населення.

Сполучення в межах окремого регіону чинників бідності населення різного характеру з їх індивідуальними особливостями (характеристиками) за "місцем", утворює специфічний набір причин формування бідності населення. Бідність – територіальна, а територіальність – головний принцип дослідження суспільної географії. Таким чином, феномену бідності притаманна просторова диференціація, яка кореспондується з регіональною організацією суспільства у цілому [10], що дає підстави твердити про суспільно-географічну компоненту бідності.

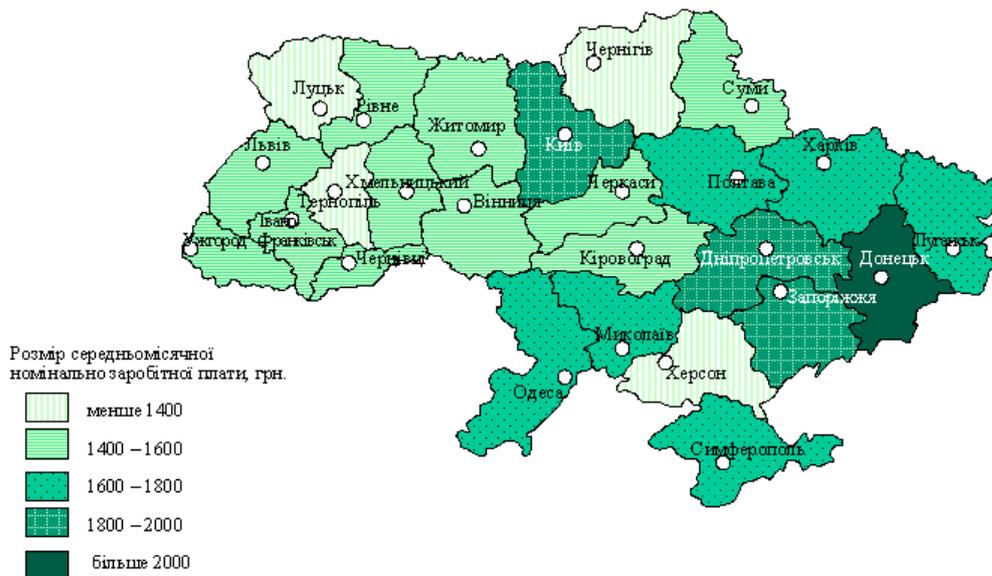

Рис. 1 Розмір середньомісячної номінальної заробітної плати по регіонах України (станом на 2008 р.)¹

¹ Складено за даними Державного комітету статистики України

Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що бідність – географічна, оскільки має регіональну специфіку формування та поширення. Глибоке та комплексне дослідження бідності повинне здійснюватися у прив'язці до певної території, що можливе шляхом використання методологічних підходів суспільної географії, які дозволяють виявити "місцеві" корені та зони з потенційно високим ризиком збіднення населення.

Література: 1. Красун А. Бідність в Україні та шляхи її подолання / А. Красун, Я. Турчин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2008. – Випуск 20. – С. 81 – 85. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Unir/2008_20/16.pdf; 2. Мінпраці: подолання бідності в Україні, розглядається як основа досягнення усіх стратегічних цілей. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/chk/control/uk/publish/article;jsession=C23FE08172...>; 3. Пістун М.Д. Основи суспільної географії: Навч. посібник / М.Д. Пістун. – К.: Вища шк., 1996. – 231 с.; 4. Добреньков В.И., Кравченко А.И. Соціологія: в 3-х т.; II том. Соціальна стратифікація і мобільність. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 536 с. // из Интернет-источника: <http://lib.socio.msu.ru/l/library?e=d-000.../>; 5. Предложения к стратегии содействия сокращения бедности в России: анализ и рекомендации. – М., 2001. – 214 с. – Режим доступа: http://www.ilo.org/public/russian/region/eurpro/moscow/info/publ/rep_ru_edit.pdf; 6. Демографічні чинники бідності (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – 2009. – 184 с.; 7. Гаєвська Н.С. Географічний фактор формування й поширення бідності населення / Н.С. Гаєвська. // Географія, геоекологія, геологія: досвід наукових досліджень: Матеріали V Міжнародної наукової конференції студентів і аспірантів, присвяченої 90-річчю Дніпропетровського національного університету / за ред. проф. Л. Зеленської. – К.: ДНВП "Картографія", 2008. – Вип. 5. – с. 307 – 310; 8. Лаптева Е.А. географический анализ проблем бедности в крупнейших и малых городах России / Е.А. Лаптева // Вестник Московского университета. – 2004. – № 3. – с. 39 – 44; 9. Індикатори соціального розвитку І півріччя 2008 р. – К.: Мінпраці України, 2008. – 86 с.; 10. Черкашина О.Г. География на Юге России (факторы, особенности, приоритеты преодоления): дис. канд. геогр. наук: 25.00.24: Ростов н/Д, 2003. – 215 с. – Режим доступу: http://www.mirrabort.com/work/work_21481.html

ВЛИЯНИЕ ЭЛЕМЕНТОВ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ РЕКРЕАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ НА ПРОСТРАНСТВЕННУЮ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЮ ЦЕН НА ЖИЛУЮ НЕДВИЖИМОСТЬ

Одной из важных задач современных маркетингово-географических исследований является изучение территориальной структуры региональных систем рынков жилой недвижимости. Это обусловлено большой социально-экономической значимостью рынка жилья, территориальностью его элементов. Одним из методических этапов географического анализа рынка жилой недвижимости является определение факторов, влияющих на территориальную дифференциацию цен на жилье [1]. Туристский регион имеют свою специфику факторов ценообразования. На пространственные различия в ценах значительное влияние в нем оказывает рекреационная система и ее элементы.

Цель статьи – анализ влияния элементов территориальной рекреационной системы (ТРС) на пространственную дифференциацию цен на жилье в туристском регионе. Элементы ТРС при такой постановке цели целесообразно рассматривать как факторы ценообразования, к которым относится:

Фактор рекреационных ресурсов. На территориальную дифференциацию цен на жилье влияет наличие, состояние, качество природных и антропогенных рекреационных ресурсов. Выделим следующие факторы:

Фактор климатических ресурсов. Медико-биологическая комфортность жизни человека в регионе является важным ценообразующим фактором. Она оценивается по продолжительности комфортного периода для рекреации, преобладающим климатотерапевтическим типам погод в районе, среднегодовым амплитудам температур и другим показателям, которые непосредственно обуславливают уровень цен на жилую недвижимость в регионе.

Фактор гидрографических ресурсов (морские акватории и внутренние водоемы). Данный фактор влияет на ценообразование на всех территориальных иерархических уровнях. На национальном и региональном уровне географическая особенность ценообразования заключается в том, что жилье в приморских рекреационных регионах, районах пользуется, как правило, большим спросом и продается по высоким ценам. На локальном уровне спрос и цены в туристских регионах увеличиваются с приближением к гидрографическому ресурсу (например, к морю или реке).

Фактор геоморфологических ресурсов. Особое место в ценообразовании занимает фактор наличия горного рельефа. С одной стороны, горный ландшафт обуславливает психолого-эстетическую привлекательность местности, увеличивает спрос на рынке аренды, привлекая спортивных самодельных туристов. С другой, горы ограничивают транспортную и пешеходную доступность, что снижает спрос и рыночные цены.

Фактор биологических ресурсов. Наличие ботанических рекреационных объектов (парки, леса, сады и т.п.) в месте проживания является фактором повышения цен на жилье, что связано с экологической, рекреационной и эстетической функцией таких объектов. Однако лесные массивы могут лимитировать доступность объектов недвижимости, таким образом, снижая спрос.

Фактор антропогенных ресурсов. Архитектурные достопримечательности населенного пункта, жилого района обуславливают его психолого-эстетическую привлекательность, которая является фактором, повышающим спрос и цены на жилую недвижимость. Наличие зрелищных учреждений (театров, дворцов культуры, концертных залов и т.п.) в месте проживания дает возможность населению разнообразно организовывать свой досуг, поэтому цены в районах с высокой плотностью таких учреждений являются, как правило, более высокими.

Другие виды рекреационных ресурсов (пляжи, гидроминеральные ресурсы и др.) имеют только косвенное влияние на ценообразование на рынке недвижимости.

Рекреанты как фактор ценообразования. Влияние рекреантов на территориальную дифференциацию цен рынка жилья обусловлена следующими факторами:

- Положение жилых объектов по отношению к районам формирования рекреационных потоков. Чем благоприятнее оно будет, тем выше спрос и цены на жилье и наоборот.

- Величина туристских потоков. Значительная часть рекреантов снимает квартиры в дестинации. Чем больше туристский поток в регион, тем выше спрос и цены.

- Структура рекреантов. Чем больше удельный вес рекреантов с высокими доходами, тем выше спрос и цены на жилую недвижимость и наоборот.

Фактор материально-технической базы рекреации (МТБ). МТБ рекреации разделяется на две группы средств [2], в соответствии которыми мы выделяем две группы факторов ценообразования:

Фактор средств размещения и средств предоставления собственно рекреационных услуг. В рекреационных регионах с функционирующими отелями разного класса, которые предоставляют услуги размещения по невысоким ценам (относительно качества обслуживания), частные непрофессиональные субъекты рынка жилой недвижимости вынуждены снижать арендные ставки. Это может отразиться и на территориальной дифференциации цен рынка купли-продажи жилья. Средства предоставления собственно рекреационных услуг (солярии, видовые площадки и т.п.) создают благоприятные условия и повышают качество жизни в регионе, увеличивая спрос и цены на жилье.

Фактор средств жизнеобеспечения. Важно учитывать фактор положения к внешним базам снабжения продуктами потребления, что играет особенно существенную роль для развития рекреационных районов в горных условиях и отражается на ценах. В рекреационных районах большое количество т.н. вторичных предприятий туристского бизнеса (например, многие предприятия общественного питания). Они предназначены для обслуживания преимущественно туристов, хотя их услугами могут пользоваться местные жители. Наличие этих предприятий создает благоприятные условия для жителей рекреационных рай-

онов, что увеличивает спрос на проживание в них и, соответственно, цены на жилую недвижимость.

Обслуживающий персонал как фактор ценообразования. Часто дополнительная рабочая сила привлекается из ареалов, которые находятся вне границ района рекреационного региона или за пределами самого региона. Обслуживающий персонал, приезжающий в сезон на работу, нуждается в проживании. Рекреационные предприятия нередко не обеспечивают своих работников жильем, поэтому персонал вынужден искать временное место жительства на рынке аренды жилой недвижимости. Соответственно, спрос в сезон повышается также за счет обслуживающего персонала, увеличиваются арендные ставки, цены на жилую недвижимость.

Влияние этих факторов должно быть обосновано математически. Для этого целесообразно использовать формулу регрессии:

$$y = a + bx$$
$$\begin{cases} na + b\sum x = \sum y; \\ a\sum x + b\sum x^2 = \sum xy \end{cases}$$

В данном уравнении регрессии: x – факторный признак (например, продолжительность комфортного периода для рекреации, плотность архитектурных достопримечательностей, объем туристских потоков); y – результативный признак (цены на жилую недвижимость); a и b – это параметры уравнения регрессии; n – число рассматриваемых пар взаимозависимых величин; $\sum x$ – сумма значений факторного признака; $\sum x^2$ – сумма квадратов значений факторного признака; $\sum y$ – сумма значений результативного признака; $\sum xy$ – сумма произведений значений факторного признака на значение результативного признака.

Для вычисления множественной корреляции (на примере влияния двух основных факторов) используют следующую формулу:

$$y = a + bx + cz$$
$$\begin{cases} na + b\sum x + c\sum y = \sum y; \\ a\sum x + b\sum x^2 + c\sum xz = \sum xy; \\ a\sum z + b\sum xz + c\sum z^2 = \sum yz \end{cases}$$

В данной формуле: z – второй факторный признак, c – третий параметр уравнения регрессии. Для вычисления сложных множественных корреляций целесообразно использовать компьютерные технологии (например, Microsoft Excel).

Вывод: на территориальную дифференциацию цен рынка жилой недвижимости в определенной степени влияют все элементы рекреационной системы региона: рекреационные ресурсы, рекреанты, материально-техническая база, обслуживающий персонал; зависимость цены на жилье от рекреационного факторов определяется с помощью простого уравнения регрессии и множественной корреляции с использованием компьютерных технологий.

Литература: 1. Гуров С.А. Факторы ценообразования рынка недвижимости: географические аспекты // Культура народов Причерноморья. – № 85. – Октябрь, 2006. – с. 40-43; 2. Твердохлебов И.Т., Мироненко Н.С. Проблемы рекреационного районирования // Acta Universitatis Carolinae Geographica XVI – № 1. – 1981. – P. 36-37

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИРОБНИЧОЇ ФУНКЦІЇ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ АГРАРНОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ЗМІНИ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Зміна спрямованості суспільних процесів, що відбувається в останні роки в Україні накладає все більший відбиток на економічну і соціальну базу поселень, особливості їх функціонування в системах розселення. На цьому наголошують як географи (М.Барановський, І.Гудзеляк, В.Джаман, А.Доценко, С.Лісовський, Я.Олійник, О.Шаблій) так і економісти (А.Степаненко, Л.Шепотько, Л. Шевчук, В. Юрчишин та ін.), ці процеси привертають ще більшу увагу науковців. Особливо змінюється виробнича функція населення, що зумовлює зміни в інших функціях – соціальній, рекреаційній, культурно–духовній та ін. Це й обумовило актуальність нашого дослідження. Його метою є виявлення впливу сучасних процесів, що відбуваються в економіці, на стан соціально–економічної бази поселень у агропромисловому регіоні.

В умовах інтенсивного сільськогосподарського освоєння території (таким є регіон Поділля) склалася густа мережа сіл і невеликих містечок. Села тривалий час існували як виробничі підрозділи колгоспів і радгоспів і їх функціонування цілком залежало від особливостей соціалістичного господарювання. Саме в цей час склалися значні відмінності у рівні і способі життя сільських і міських мешканців, споживанні ними соціально–культурних послуг, невисокі рівні благоустрою сіл та комфортності побутових умов їх мешканців. Тривалий час аграрний сектор був основним місцем прикладання праці сільських жителів, за рахунок аграрного сектора значною мірою фінансувалося будівництво і утримання об'єктів соціальної інфраструктури села, а отже «система розселень, транспортне обслуговування, адміністративний устрій, управління аграрним сектором були тісно взаємопов'язані між собою»[1, с. 141]. Тому трансформаційні процеси, що сталися у сільському господарстві у кінці ХХ – на початку ХХІ ст., зумовили зміни у функціонуванні сільських поселень, зокрема, намітилась стійка тенденція до зменшення людності поселень, до соціально – економічного занепаду багатьох населених пунктів, передусім невеликих, до послаблення розселених територіальних зв'язків між селами. Розрахунки, проведені у РВПС України НАН України, підтверджують думку про зменшення кількості сільського населення у Подільському регіоні (з 2006 до 2015р. – на 16 %), зменшення кількості сіл (на 24-34 поселення) та їхньої людності [2]. Щоб зберегти поселенську мережу та зупинити зменшення людності сіл у регіоні, необхідна активізація виробничої функції поселень, зокрема реформування сільського господарства, розвитку переробних галузей, транспорту та виробничої інфраструктури.

Становлення нових господарських відносин у сільському господарстві ще не привело до належного розвитку сільського господарства. Розвиток фермерського господарства стримується відсутністю капіталу, а великі господарства функціонують в умовах зниження рівня технічної та агрохімічної підтримки, ма-

ють високу затратність виробництва і низьку його ефективність. Це все є негативним чинником, що впливає на розвиток сільських поселень. Саме із реформування сільськогосподарського виробництва на основі приватної власності на землю, із розширенням сільського господарства з економікою загалом пов'язаний подальший розвиток сільських поселень. Для запобігання їх деградації необхідний сільський розвиток на основі багатофункціональності сільського господарства, а це, в свою чергу, забезпечить розвиток соціальної і виробничої інфраструктури, підвищення культурно–духовної функції сіл.

Розвитку виробничої бази сіл сприяє відродження і нове створення невеликих підприємств, з переробки сільськогосподарської і будівельної сировини, ремонту сільгосптехніки, автомобілів. За роки економічної кризи такі підприємства, що були в колгоспах, занепали, тільки деякі є них відродилися чи виникли на основі приватної власності. Розміщення мережі малих підприємств у сільській місцевості дозволили рівномірніше в подовж року зайняти сільське населення, забезпечити його власними товарами народного споживання. Важливу роль у розвитку виробничої бази сільських поселень відіграватимуть філіали великих компаній, які є конкурентоздатними у ринковому середовищі. Це, передусім, ті, що можуть надавати послуги з агробізнесу, ремонту техніки тощо.

Транспорт і зв'язок є важливою умовою розвитку сільських поселень. Тому налагодження регулярного сполучення між селами, селами і міськими поселеннями є важливим чинником «закріплення» селян у своїх поселеннях, підвищення мобільності працездатного населення сільської місцевості.

В сучасних умовах виробнича функція, сільських поселень поступово втрачає незаперечний пріоритет внаслідок посилення соціальної та рекреаційної функції, які в майбутньому будуть розвиватися з позитивною динамікою, а посилення цих функцій матиме політичний вплив на соціально-економічний розвиток сільської місцевості регіону.

Література: 1. Барановський М. Аграрна складова репресивності сільських територій // Економіка АПК. – 2008. - № 6. – с. 140-147; 2. Доценко А.І. Регіональне розселення: проблеми і перспективи / Анатолій Іванович Доценко. - К.: Наукова думка, 1994.- 195 с.

УДК 338.48-44(477.85-22)

Круль Г. Я., Гаджа І. В., Паламарюк М. Ю.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ У ВИЖНИЦЬКОМУ РАЙОНІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Відродження і подальший економічний та соціальний розвиток сільських громад України нині пов'язують з індустрією туризму, зокрема, сільського зеленого. Він здатний забезпечити економічну та демографічну рентабельність у сільських місцевостях та вирішити їхні соціально-економічні проблеми [4].

Сільський зелений туризм — один із найперспективніших видів відпочинку у Чернівецькій області. Для сільських мешканців цей вид туризму є найкра-

шим стимулом для започаткування й розвитку підприємницької діяльності, що дає додаткові прибутки та підвищує рівень зайнятості членів сільських родин. Крім цього, діяльність сільських громад з організації агрорекреаційного сервісу стимулює облаштування сільських осель та благоустрій сільської місцевості, створює додаткові шляхи наповнення місцевих бюджетів, перетворюється на вагомий чинник перспективного розвитку сільських територій [1].

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму у Вижницькому районі зумовлена такими обставинами: 1) район володіє значним, досі ще мало освоєним, рекреаційним потенціалом, що потребує пошуку альтернативних ефективних стимулів для його раціонального використання у відпочинково-туристичних цілях; 2) збережена етнокультурна самобутність краю виступає ексклюзивною міжнародно-туристичною конкурентною перевагою; 3) розвиток сільського зеленого туризму стимулює мале підприємництво, важливе для відродження традиційного господарського укладу й оздоровлення економіки району; 4) поширення практики організації агрорекреаційного сервісу вирішує низку напружених соціальних проблем району, зокрема, масового безробіття, закордонного заробітчанства, складного соціального клімату тощо; 5) практика організації для туристів відпочинку в селі сприяє зміні екологічної свідомості сільського населення, тому здатна відігравати важливу роль у збереженні довкілля; 6) ця форма масової рекреації, як жодна інша, сприяє вихованню національно-патріотичних почуттів.

На організацію сільського туризму у Вижницькому районі впливають: природні ресурси, які визначають стиль життя місцевої громади і впливають на формування іміджу кожного села; особливість культури; духовна спадщина і традиції району; місця для ночівлі з визначеним стандартом харчування; продумана сфера послуг; інформація стосовно туристичних трас, святкувань та розваг.

Добрим підґрунтям започаткування власної справи є можливість по-новому оцінити те, що робиться у господарстві, і роль у ньому власника. Господар повинен визначити, чи має він усе необхідне для того, щоб почати справу. Він також мусить реально оцінити фактори, що спонукають туриста відвідати власне його агрооселю [2].

На перших порах приймання і обслуговування відпочиваючих відбувається на базі існуючого житлового фонду з використанням місцевих рекреаційних та інфраструктурних ресурсів. Але з певним надходженням коштів від цієї діяльності господарі садиб починають робити вкладення у поліпшення комунального облаштування житла, вулиць; об'єднаними зусиллями добиваються зміни на краще сфери обслуговування. А це одночасно й вагомий внесок у розвиток села.

Населення Вижницького району здатне отримувати реальні доходи у сфері сільського туризму від таких видів діяльності, як: 1) облаштування туристичних маршрутів; 2) облаштування й експлуатація стоянок для туристів; 3) робота гідями чи екскурсоводами; 4) транспортне обслуговування туристів; 5) егерська діяльність (полювання, аматорське та спортивне рибальство); 6) послуги з прокату туристичного спорядження; 7) послуги з прийому туристів та їх ночівлі; 8) кулінарні послуги для туристів; 9) підготовка культурних програм; 10) народні промисли; 11) виробництво та реалізація туристам екологічно чистих продуктів харчування; 12) збирання і реалізація туристам ягід та грибів. Отже, необхід-

ною умовою розвитку сільського зеленого туризму є розробка пакету різнобічних пропозицій стосовно проведення дозвілля у сільському середовищі поза межами самої агрооселі. Це стає можливим після проведення господарем аналізу наявних у його розпорядженні потенційних ресурсів, які можна було б використати для розробки унікальної пропозиції. Власники садіб пропонують туристам екскурсії до пам'яток природи: печери Довбуша, скель "Протяте каміння" та "Соколине око", водоспадів на р.Виженка.

Особливо сприятливі умови для розвитку сільського зеленого туризму створюються на територіях національних і ландшафтних парків, зокрема Вижницького Національного парку, де існує можливість поєднати повноцінний відпочинок з пізнанням природничого та історико-культурного потенціалу регіону. Сільський зелений туризм є однією з традиційних галузей його рекреаційної спеціалізації. Кількість сільських населених пунктів становить 34. З них визначеними осередками агроекотуризму є м. Вижниця, с. Виженка, смт. Берегомет, с. Долішній Шепіт, с. Вали. Великі перспективи розвитку мають с. Лопушна і с. Черешенька, в яких відкрито цілющі джерела сульфатних мінеральних вод.

Вижницький район – етнічно найоднорідніший район Карпатського регіону. Серед його населення частка українців становить 98,2%. Тутешні буковинці зберігають старожитні народні традиції, багата фольклорно-етнокультурна спадщина краю в усі часи вражала її дослідників та гостей. Майже кожне село Вижницького району може похвалитися своїми традиціями та художніми народними промислами (вишивка, виготовлення килимів, обробка деревини, писанкарство). На території району знаходиться 6 пам'яток археології та 48 пам'яток історії. До послуг гостей відкрито 18 громадських музеїв та музейних кімнат.

Важливим результатом розвитку сільського зеленого туризму у Вижницькому районі є розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства, причому реалізації її на місці, і не як сільськогосподарської сировини, а як готових продуктів харчування після відповідної обробки і приготування. Родини, які приймають відпочиваючих, вдосконалюють і структуру посівів на присадибних ділянках з урахуванням потреб гостей, розширюють асортимент овочевих культур, фруктових дерев, ягідників тощо; розвивають і урізноманітнюють присадибне тваринництво, заводять тепличне господарство.

Однак організація сільського туризму в селах Вижницького району обмежується низкою обставин. Зокрема, до найнесприятливіших ми відносимо: недовіру мешканців села до чужих, а отже, і до потенційних туристів; політично-економічну нестабільність; низький рівень інфраструктури, необлаштованість господарських садіб; в межах садіб не вистачає місця для організації активних видів відпочинку і "зелених" зон з доглянутим трав'яним покривом; будинки, призначені для туристів, мають переважно нетипову архітектуру; низький рівень доходів сільського населення не дозволяє провести навіть початкові інвестиції в будь-який бізнес, а низький рівень доходів потенційних вітчизняних споживачів в свою чергу стримує підприємницькі ініціативи; нерозвиненість реклами, та й системи маркетингу в цілому, робить неможливим отримання інформації потенціальними клієнтами; немає досвіду роботи як у потенційних виробників послуг, так і у державних органів управління, що здійснюють супровід і регулювання сільського туризму; відсутність відповідної системи підт-

римки цього нового бізнесу, підготовки кадрів і консультування, що, по суті, є сьогодні основним і вирішальним. Треба довести до свідомості всіх селян району, що організація прийому гостей сприятиме зміцненню їхніх індивідуальних господарств. Тенденції останніх років свідчать, що західні країни бачать перспективу українського сільського відпочинку і туризму на міжнародному туристичному ринку. Свідченням цього може бути організаційна й технічна допомога міжнародних фондів, наприклад Фонду розвитку Карпатського євро регіону, програми TACIS, завдяки якій реалізований проект підтримки сільського відпочинку і туризму у Вижницькому районі. Разом із тим, не до кінця визначений міжнародний попит. Приїзду іноземців з інших країн перешкоджає відсутність знання господарями іноземних мов. З огляду на ці реалії, необхідно проводити навчання власників агроосель прийомом обслуговування та іноземним мовам.

Варто також активізувати значення місцевої влади у підтримці цілей сільського зеленого туризму. Саме місцева влада може клопотати про забезпечення податкових пільг при одержанні державних дотацій особам, які беруть участь у наданні агротуристичних послуг. На загальнодержавному, регіональному та місцевому адміністративному рівнях необхідно пам'ятати, що підтримка сільського зеленого туризму – це підтримка сільського населення і сільського господарства в цілому.

Література: 1. Андрущак В.І., Приказка В.М., Слюсаренко А.О. Сільський зелений туризм на Буковині // Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості: Матеріали між нар. наук.-практ. конфер. – К.: Знання України, 2002. – с. 472-476; 2. Горішевський П.В., Васильєв В.П., Зінько Ю.В. Сільський зелений туризм: організація гостинності на селі: Підручник. – Івано-Франківськ: Місто – Н, 2003. – 158 с.; 3. Лаврук М.М. Перспективи і проблеми розвитку сільського туризму в етнографічному районі (на прикладі Гуцульщини) // Матеріали конференції „Відпочинок у сільській місцевості в Україні в ХХІ столітті: проблеми та перспективи”. – Переяслав-Хмельницький, 2000, - с. 40-43; 4. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм: навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 271 с.

УДК 502.3

*Иванова Е. И., Кузьменко Я. В.
руководитель – проф. Лисецкий Ф. Н.
Белгородский государственный университет*

ЗАГРЯЗНЕНИЕ АТМОСФЕРНОГО ВОЗДУХА СЕЛИТЕЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИЙ, РАСПОЛОЖЕННЫХ В ЗОНЕ ВОЗДЕЙСТВИЯ ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Атмосферный воздух – один из наиболее важных компонентов, характеризующий состояние окружающей среды. Определяющим фактором качества воздуха является поступление в атмосферу загрязняющих веществ в результате деятельности предприятий промышленного комплекса, а также автотранспортных средств.

При интенсивном освоении богатейших залежей железной руды Курской магнитной аномалии ряд городов оказались в центре горнодобывающего ком-

плекса [2]. Одним из них является г. Губкин Белгородской области. На него приходится 19,4% от общих выбросов всех стационарных источников области. Загрязнение атмосферы в этом населенном пункте в значительной степени определяется выбросами от предприятий ОАО «КМАруда» и ОАО «Лебединский горно-обогатительный комбинат» (ЛГОК). Первый является лидером среди горнодобывающих предприятий страны, использующих подземный способ добычи. На ЛГОКе добыча железной руды ведется открытым способом.

Месторасположение промышленных предприятий и их пространственная ориентация, особенности качественного состава выбросов определяют характер и интенсивность атмосферного загрязнения, что обуславливает высокую степень риска заболеваемости населения данной местности [2].

Поэтому целью нашей работы стала оценка влияния выбросов предприятий горнодобывающего комплекса на загрязнения атмосферного воздуха и на здоровье населения в железорудном регионе.

Задачи исследования:

1. Изучить влияние выбросов предприятий горнодобывающей промышленности на состояние атмосферного воздуха исследуемой территории.
2. Создать карту совокупного влияния факторов загрязнения атмосферы от стационарных источников промышленного комплекса.
3. Провести анализ заболеваемости населения железорудного региона, установив связь между заболеваемостью и загрязнением воздушной среды.

Состояние атмосферного воздуха города во многом определяется расположением техногенных источников. Комбинат «КМАруда» находится в пределах городской черты, а расположение Лебединского ГОКа определяется удаленностью от города не более чем на 2 км.

Общие выброс загрязняющих веществ в атмосферу города от стационарных источников за 2007 г. составил 24,3 тыс. т/год. Изменение состояния атмосферного воздуха в городе определяют выбросы: оксиды углерода (CO₂) - 34,2%, оксиды азота (NO_x) – 11,2% и частицы пыли – 23,6%. Нами была проанализирована роль выбросов основных стационарных источников Губкинского района на загрязнение атмосферного воздуха города (табл. 1).

Таблица 1

Выбросы загрязняющих веществ основных стационарных источников Губкинского района

Предприятия	Выбросы вредных веществ, ПДК м.р.		
	NO ₂	CO ₂	Пыль неорг. (SiO ₂)
1. ОАО «КМАруда», г. Губкин (при взрыве)	0,2	5,0	0,3
2. ОАО «Лебединский горно-обогатительный комбинат», г.Губкин	1,2	2,5	1,0

Выбросы загрязняющих веществ указаны в долях предельно допустимой концентрации максимально-разового значения загрязняющего вещества в воздухе (ПДК_{м.р.}). Результаты исследования показывают, что комбинат «КМАруда» является одним из основных источников загрязнения атмосферы города окси-

дами углерода, значения показателей выбросов CO₂ превышает ПДК м.р. в 5 раз. Выбросы этого загрязнителя от Лебединского ГОКа также превышают максимально разовую норму ПДК в 2,5 раза. Выбросы других рассматриваемых загрязнителей в меньшей степени превышают ПДК м.р. по предприятию ЛГОКа. В случае комбината «КМАруда» выбросы не превышают значения ПДК м.р., однако при взаимодействии с выбросами от ЛГОКа они увеличивают аэрогенную нагрузку на состояние атмосферного воздуха г. Губкин.

Анализ данных по общим объемам выбросов свидетельствуют о том, что в состав газообразных вредных веществ Лебединского ГОКа входят: NO₂ – 50,5 %, SiO₂ – 27,2 % и CO₂ – 22,3 %. В состав газообразных веществ предприятия «КМАруда» при проведении взрывных работ входят: NO₂ – 8,66 %, CO₂ – 29,71 % и пыль неорганическая (SiO₂) – 42,57 %, а при обычном функционировании предприятия без взрывов: NO₂ – 19,03 %, CO₂ – 7,44 % и пыль неорганическая (SiO₂) – 69,36 %.

Согласно расчетам снижение приземных концентраций до уровня ПДК при проведении взрывных работ будет достигаться лишь на расстоянии около 40 км. При этом будет происходить наложение полей рассеивания загрязняющих веществ в зоне влияния рассматриваемых горнодобывающих предприятий. Нами была создана карта совокупного влияния факторов загрязнения атмосферы от стационарных источников промышленного комплекса в приложении ArcMap программы ArcGIS 9.3. (рис. 1). Установлено, что г. Губкин находится под совокупным воздействием выбрасываемых веществ, долевое влияние этих выбросов в динамике нарастает.

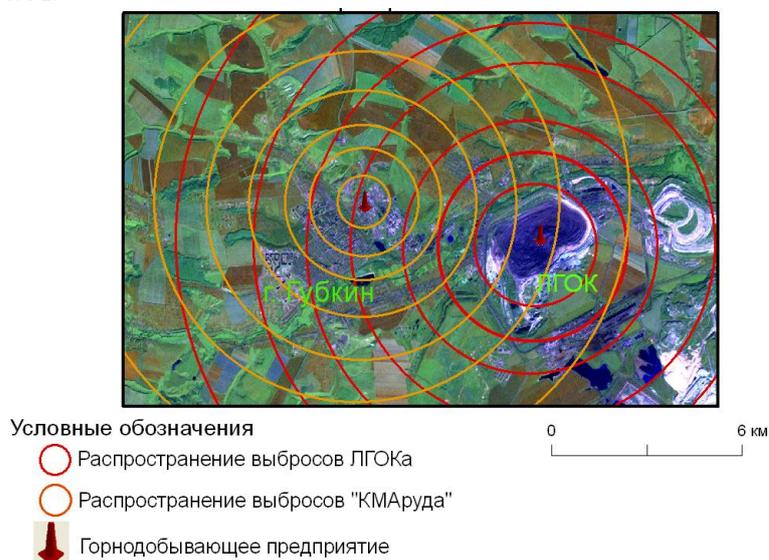

Рис. 1. Загрязнение атмосферы от стационарных источников горнопромышленного комплекса

Выраженное загрязнение атмосферного воздуха обуславливает высокую вероятность негативного влияния на заболеваемость населения. Нами был выполнен анализ общей заболеваемости, а также анализ связи показателей общей заболеваемости с уровнями загрязнения атмосферного воздуха на исследуемой территории (табл. 2).

Длительное проживание в зоне влияния предприятий горнодобывающего комплекса увеличивает риск общей заболеваемости, в том числе заболеваний

органов дыхания, крови, систем органов обоняния и слуха, кожи, а также психических расстройств.

Анализ заболеваемости по Белгородской области позволил сделать вывод, что Губкинский район играет одну из ключевых ролей в структуре и уровне средне областных показателей заболеваемости. По приведенным выше болезням показатели заболеваемости Губкинского района на порядок выше показателей заболеваемости Белгородской области, более того они выше показателей заболеваемости по стране в целом.

Таким образом, показатели заболеваний, вызываемых приоритетными загрязняющими веществами выбросов предприятий горнорудного комплекса значительно выше в Губкинском районе по сравнению с средне областными показателями и среди других районов.

Таблица 2

Заболеваемость населения

Заболеваний на 100000 населения	Губкинский район, 2008 г.	Белгородская область, 2008 г.	РФ, 2007 г.
Психические расстройства и расстройства поведения	7788,7	5142,9	5577,5
Болезни глаза и его придаточного аппарата	15761,6	13677,3	10673,1
Болезни уха и сосцевидного отростка	4820,1	3719,9	3448,4
Болезни системы кровообращения	40843,1	35214,4	25867
Болезни органов дыхания	23707,2	20757,3	20446
Болезни кожи и подкожной клетчатки	5,679,1	5106,2	5182,8

Состояние атмосферного воздуха в Губкинском районе следует расценивать как неблагоприятное. Сосредоточение нескольких однопрофильных предприятий на ограниченной территории ведет к значительному увеличению антропогенной нагрузки на эту местность. Фактически под воздействием повышенных концентраций ряда вредных веществ находятся все жители города Губкина. Вследствие этого увеличивается вероятность возникновения ряда заболеваний. Загрязнение воздушного бассейна является фактором риска повышения уровня заболеваемости населения.

Литература: 1. Состояние окружающей среды и использование природных ресурсов Белгородской области. Под редакцией профессора С.В. Лукина. - Белгород, 2008. - 17 с.; 2. Поляков А.Д. Динамика формирования техногенной нагрузки и гигиенический прогноз развития железорудного региона: автореф дис. ... канд. мед. наук. - Москва, 2009. - 36 с.; 3. Исследование техногенной трансформации природных сред в зоне влияния предприятий Старооскольско-Губкинского горнодобывающего комплекса и рационализация природопользования на нарушенных землях: отчет о научно-исследовательской работе / Ф.Н. Лисецкий и др. - Белгород, 2003. - 54 с.

УДК 911.3:314(477.53)

Кушнір Л. М., Шевчук С. М.

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Географічні особливості розвитку трудових ресурсів регіонів України та їх територіальна організація в умовах сучасних ринкових перетворень розвиваються в досить складних умовах загальнодержавної демографічної та економічної кризи. Тому комплексне вивчення проблем працересурсного потенціалу, що пов'язані з особливостями розвитку населення регіонів України є досить актуальним, оскільки лише при врахування регіональних аспектів можна запропонувати конкретні пропозиції щодо поліпшення соціально-економічної ситуації.

Полтавська область володіє працересурсним потенціалом з достатньо високим рівнем освіти та професійно-кваліфікаційного складу, хоч демографічна ситуація не сприяє його нарощуванню. Не дивлячись на особливості структури, працересурсний потенціал здатний забезпечити реформування господарства області. Найактивнішим агентом у сфері виробництва є населення у працездатному віці, а населення до – і після працездатного віку виступає як контингенти, які навчаються чи належать до пенсіонерів, а в цілому, включаючи і дітей формують економічне навантаження на працездатне населення. Питома вага працездатного населення в загальній чисельності населення Полтавської області в 2007 році становила 59,0 %, тоді як в 1980 році лише 53,2 %.

Об'єктивна необхідність раціонального використання трудових ресурсів існує постійно. На кожному етапі розвитку суспільства розв'язання цієї проблеми мало свої особливості. Та якщо раніше проблема раціонального використання трудових ресурсів розв'язувалась в основному шляхом ліквідації безробіття і забезпечення повної зайнятості, то тепер головним завданням стає підвищення ефективності їх використання.

На рівень працересурсного потенціалу значний вплив має статеві-вікова структура населення. Вищим є рівень зайнятості у чоловіків (52,2 %) ніж у жінок (47,8 %). Найвищий рівень зайнятості в обласному центрі — Полтаві, у містах Кременчуці та Комсомольську, де розміщені великі промислові підприємства, розвинутий малий і середній бізнес, функціонує достатня кількість об'єктів соціальної сфери.

У 2008 році в Полтавській області було зареєстровано 52,2 тис. безробітних, з яких 37,0 тис. у міських поселеннях та 15,2 тис. у сільських поселеннях. Найвищий рівень зареєстрованого безробіття на 1 січня 2007 року спостерігався в Семенівському (11,9 %), Машівському (10,7 %) та Новосанжарському (9,7 %) районах. Найнижчий рівень безробіття у містах Комсомольську (0,3 %), Кременчуці (1,5 %), Полтаві (1,5 %), а також Хорольському (3,3 %) та Гребінківському (3,9 %) районах.

Співвідношення попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці характеризується навантаженням на одне вільне місце. В 2007 році у Полтавській області цей показник складав 8 чоловік. Поряд з тим, слід зазначити, що для адміністративних районів характерна значна диференціація даного показника. Найвище навантаження на одне вільне робоче місце спостерігається в Глобинсько-

му (327 осіб), Новосанжарському (129 осіб), Гадяцькому (114 осіб) та Семенівському районах (113 осіб). Найнижчі показники навантаження на одне вільне робоче місце мали м. Комсомольськ (1 особа), Кременчук (1 особа), Полтава (2 особи), а також Хорольський (6 осіб), Миргородський (11 осіб) та Козельщанський (12 осіб) райони. Однак не завжди наявні вільні місця співпадають з потребами в них безробітних (щодо професій, освіти, кваліфікації).

Найбільшим попитом на ринку праці в 2008 році користувалися кваліфіковані робітники з інструментом (1360 осіб), а також оператори та складальники устаткування та машин (1034 особи). Найменшим же попитом користування технічні службовці (131 особа) та кваліфіковані робітники сільського й лісового господарства (76 осіб).

До державної служби зайнятості у 2007 році за допомогою у працевлаштуванні звернулося 37,8 тис. осіб. В тіньовому секторі економіки, за неофіційними оцінками, працює близько 20 % працездатного населення області, що нижче, ніж у середньому по Україні. Гострою проблемою є працевлаштування молоді-випускників шкіл та неповнолітніх, осіб, звільнених з місць позбавлення волі та лікувально-трудовах профілакторіїв. З метою вирішення проблем зайнятості молоді в Полтавській області організовано підготовку та перепідготовку незайнятого населення. У 2006 році новим професіям навчалися 11234 особи, а 39132 особи підвищували свою кваліфікацію. На території Полтавської області, як і в цілому в Україні на сьогодні гостро стоїть проблема раціонального використання робочої сили, її правильний розподіл між галузями господарства і окремими районами, ліквідація безробіття та ін. Кількість економічно активного населення Полтавщини в 2006 році складала 744,9 тис. осіб (48,3 % від загальної чисельності населення), з яких 350,7 тисяч – жінки та 394,2 тисяч — чоловіки. Більша частина економічно активного населення (61,2 %) проживає у міських поселеннях.

Щодо зайнятості населення, то у 2008 році в господарстві Полтавської області було зайнято 692,7 тис. осіб (44,5 % від загальної чисельності населення), у тому числі у сільському, лісовому господарстві та мисливстві 76,4 тис. осіб (15,2 %), промисловості 140,1 тис. осіб (27,9 %), будівництві 25,0 тис. осіб (5,0 %), транспорті і зв'язку 36,2 тис. осіб (7,2 %). В той же час слід зазначити, що середньорічна кількість найманих працівників у Полтавській області з 1990 року (824 тис. осіб) постійно зменшується (2006 рік – 414 тис. осіб). Серед районів області найменша середньорічна кількість найманих працівників спостерігається в Чорнухинському (2 тис. осіб), Кобеляцькому (4 тис. осіб), Котелевському (4 тис. осіб), Машівському (4 тис. осіб) та Чутівському (4 тис. осіб). Більшість найманих працівників зайнято в переробній промисловості (92 тис. осіб), тоді як в добувній промисловості зайнято лише 19 тис. осіб.

На сьогодні дуже актуальною є необхідність постійного підвищення якості робочої сили. Високий освітній рівень та загальна культура, глибока професійна підготовка, творче ставлення до праці стає обов'язковою умовою високопродуктивної праці. Зростає кількість працюючих з вищою освітою (50,6 % зайнятих), причому найвищий освітній рівень мають штатні працівники державного управління (83,7 %) та фінансової діяльності (82,8 %). В той же час найнижчий освітній рівень мають штатні працівники сільського, лісового господарства та

мисливства (24,0 %). На рівень працересурсного потенціалу має вплив статевовікова структура населення. Так, є галузі господарства, де переважає чоловіча праця — добувна промисловість, лісове господарство, будівництво. Але у деяких галузях промисловості, сільському господарстві, освітній галузі, медицині, сфері обслуговування переважає жіноча праця.

Найвищий рівень зайнятості населення в Полтавській області характерний для вікової групи 35 – 55 років (понад 56 %) та 15 – 34 роки (30,3 %), причому рівень зайнятості у чоловіків (52,1 %) дещо вищий, ніж у жінок (47,9 %).

Високою є питома вага зайнятості у промисловому виробництві міст Полтава, Кременчук та Комсомольськ. Аналіз свідчить, що в той же час в інших міських поселеннях склалася висока частка зайнятих у харчовій та легкій промисловості, а також у промисловому обслуговуванні сільськогосподарського виробництва.

Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників в Полтавській області (2006 рік) складала 961 грн., причому найвищі показники мали: м. Комсомольськ (1309 грн.), а м. Кременчук (1220 грн.) та м. Полтава (1110 грн.), найнижчі – Чорнухинський (562 грн.) та Великобагачанський (610 грн.) райони. Причинами такої значної диференціації є відміни в галузевому складі господарства адміністративних районів, наявність фінансових ресурсів та мінеральної сировини. Аналіз номінальної заробітної плати в 2006 році свідчить, що 31,6 % працівників отримували від 1000 до 2000 грн., 28,1 % – від 600 до 1000 грн., 18,6% від 400 до 600 грн., 11,6% – понад 2000 грн., 10,1% – до 400 грн., причому найвищу середньомісячну номінальну заробітну плату отримували зайняті фінансовою діяльністю (1453 грн.) та в державному управлінні (1357 грн.), а найнижчу – працівники готелів та ресторанів (539 грн.), сільського й лісового господарства (557 грн.). Досить цікавим також є той факт, що середньомісячна номінальна заробітна плата в Полтавській області (2006 рік) у жінок (814 грн.), значно нижча, ніж у чоловіків (1116 грн.), причому абсолютно за всіма видами економічної діяльності це співвідношення зберігається.

Проблеми рівноправності чоловіків і жінок у питаннях оплати праці та кар'єри через об'єктивні причини у найближчій перспективі не вирішити: по-перше, різниця в оплаті праці чоловіків і жінок існує у всьому світі; по-друге, жіноча праця має свою специфіку, через що менш приваблива для роботодавців. Враховуючи демографічну ситуацію, слід заохочувати працю жінок в домашньому господарстві, що дасть змогу вивільнення вакансій чоловіків та молоді.

Виявлені проблеми зайнятості населення дозволяють зробити висновок, що працевлаштування Полтавської області залежить і визначається його демографічною основою, кількістю і якістю трудових ресурсів, процесами характерними для ринку праці, впровадженням досягнень науково-технічного прогресу, матеріальними і духовними потребами людини. Становлення різних форм власності повинно надати економічну свободу людині у виборі місця і характеру роботи, створити нові передумови розподілу економічно активного населення між сферами діяльності та місцями прикладання праці.

ВИЗНАЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ДЕПРЕСИВНОСТІ ЗА ДУШОВИМ ВАЛОВИМ РЕГІОНАЛЬНИМ ПРОДУКТОМ

В сучасних розробках багатьох учених значна увага приділяється методикам визначення рівнів соціально-економічного розвитку окремих територій. При цьому особлива увага концентрується на вивченні так званих депресивних територій. Проблему при цьому представляє пошук основного показника (критерія) депресивності (В. Лексин, А. Швецов, Н. Новикова). Погоджуємось з думкою А. Лісового, Т. Токарчук, О. Підлісної, що таким критерієм може бути показник, визначений Законом України: для депресивних регіонів – валовий регіональний продукт (ВРП) на одну особу [1]. В чистому вигляді дослідження регіональної депресивності за душевим ВРП – не є популярним серед науковців. Разом з тим, вищезгаданий показник вчені широко включають в дослідження поряд з іншими показниками. Більш того – він займає одне з провідних місць серед інших показників.

Згідно Закону України депресивним вважається «регіон, в якому протягом останніх п'яти років середній показник обсягу валового регіонального продукту (ВРП) (до 2004 року – обсягу валової доданої вартості) на одну особу є найнижчим» [1]. Тому проведемо відповідні обчислення і визначимо середні показники ВРП на 1 особу по регіонах України (табл. 1)

Таблиця 1

Розподіл середнього значення ВРП на 1 особу за регіонами [2]

Регіони	Середнє знач. ВРП на 1 особу (грн.)	Регіони	Середнє знач. ВРП на 1 особу (грн.)	Регіони	Середнє знач. ВРП на 1 особу (грн.)
Україна	9777	Львівський	7073,6	Волинський	6300,6
м. Київ	30722,4	Миколаївський	8101	Вінницький	6137,4
Донецький	12902	м. Севастополь	8179,2	Хмельницький	5954,6
Дніпропетровський	12536,6	Івано-Франківський	6865,4	Херсонський	5682,4
Полтавський	11755,6	АРК	6743,8	Житомирський	5629,2
Запорізький	11104	Сумський	6679,6	Закарпатський	5569,2
Харківський	9650	Черкаський	6676,6	Тернопільський	4837,8
Київський	9157,8	Чернігівський	6639,2	Чернівецький	4806,6
Одеський	9019,6	Кіровоградський	6483,4		
Луганський	8362,8	Рівненський	6396		

Подальше дослідження щодо визначення депресивних регіонів стикається з проблемою встановлення граничного рівня відхилення від пересічного показника ВРП на 1 особу по окремим регіонам країни. Передбачається, що депресивні регіони визначатимуться Кабінетом Міністрів України у ручному режимі

[3]. На думку автора, даний підхід може мати дещо суб'єктивний характер, і склад груп депресивних регіонів може кардинально змінюватись.

Отже, виникає необхідність встановлення офіційно законодавчо визначеної критеріальної межі депресивності. На науковому рівні це питання широко обговорюється. Наприклад, визначення критичного стану розвитку регіонів висвітлюється в роботах Т. Агапової, З. Герасимчука, В. Гейця, В. Мунтіяна, О. Татаркіна, А. Сухорукова, О. Федорищевої [2, 4, 6, 11, 7, 9, 14]. Визначення межі для показника ВРП на 1 особу пропонується в роботах науковців Інституту реформ [10]. Окремі учені М. Барановський, Л. Коковський [3, 8], пропонують врахувати підхід Європейського Союзу (ЄС), де для визначення проблемних територій межею показника ВРП на душу населення є – 75% від загальноєвропейського.

Враховуючи дану пропозицію, встановлюємо критеріальну межу депресивності на рівні 75% від загальнодержавного значення, яке приймаємо за 100% і оцінюємо відносно нього кожний регіон у % (табл.2).

Таким чином в Україні за Європейським підходом налічується 16 депресивних регіонів, що становить 59% від їх загальної кількості (27): Львівський, Миколаївський, м. Севастополь, Івано-Франківський, АРК, Сумський, Черкаський, Чернігівський, Кіровоградський, Рівненський, Волинський, Вінницький, Хмельницький, Херсонський, Житомирський, Закарпатський, Тернопільський, Чернівецький регіони. Результати дослідження викликають низку питань про кількісний склад групи та значну відмінність в рівні їх розвитку.

Дані таблиці 2, попередні дослідження автора [12] та інших вчених яскраво свідчать про значне домінування м. Києва серед інших регіонів України, що дало підставу провести аналогічне дослідження, але без врахування значення м. Києва. Зазвичай м. Київ має найвищі значення практично усіх показників, які використовуються в дослідженнях, в тому числі ВРП у розрахунку на 1 особу, питома вага міста в загальному обсязі ВВП країни становить 19%, Київ має «окремий статус столиці держави» [5].

Тому, залишаючи межу депресивності на рівні 75%, при визначенні середнього значення душевого ВРП для України, погоджуючись з думкою М. Барановського [3], виключаємо з одного боку об'єм ВРП м. Києва з загального обсягу ВВП країни та з іншого боку виключаємо кількість населення м. Києва з загальної кількості населення України. Середнє значення ВРП на 1 ос. для країни (за останні 5 р.) після відповідних обчислень становить 8619 грн. в подальшому відносно цієї величини проводимо обчислення для кожного регіону у % (табл. 2). За даними таблиці 2 станом на 2007 р. депресивними регіонами слід вважати: Рівненський, Волинський, Вінницький, Хмельницький, Херсонський, Житомирський, Закарпатський, Тернопільський, Чернівецький. За даним підходом кількість депресивних регіонів зменшилась майже вдвічі, соціально-економічні «портрети» регіонів даної групи є більш-менш однотипними.

Таблиця 2

Групування регіонів за рівнем депресивності

Регіони за рангом	За підходом ЄС		За альтернативним підходом		Рівень розвитку регіонів за ВРП на 1ос.
	% до загальнодерж. знач.	Межа визначення депресивності регіонів (75%)	% до загальнодерж. знач.	Межа визначення депресивності регіонів (75%)	
Україна	100		100		
м. Київ	314	недепресивні :	356	недепресивні:	максимальний
Донецький	132		150		високий
Дніпропетровський	128		145		
Полтавський	120		136		достатньо високий
Запорізький	113		129		
Харківський	98		112		
Київський	94		106		середній
Одеський	94		105		
Луганський	86		97		
М. Севастополь	84		95		
Миколаївський	83		93		
Львівський	72	депресивні:	82		
Івано-Франківський	70		80		
АРК	69		78		нижче середнього
Сумський	68		78		
Черкаський	68		77		
Чернігівський	68		77		
Кіровоградський	66		75		
Рівненський	65		74	депресивні	низький
Волинський	64		73		
Вінницький	63		71		
Хмельницький	61		69		
Херсонський	58		66		
Житомирський	58		65		
Закарпатський	57		65		
Тернопільський	49		56		кризовий
Чернівецький	49		56		

Крім того, за результатами таблиці 2 проведено групування регіонів за рівнем розвитку на основі показника душевого ВРП. За принципом min-max автором виділено 7 груп регіонів з метою максимального врахування відмінностей соціально-економічного розвитку регіонів. Надалі дане групування ми приймаємо як еталонне. Будь-які методи оцінки рівня депресивності потребують верифікації з метою оцінки більшої-меншої достовірності отриманого розподілу. У нашому підході таку верифікацію ми здійснюємо за експертними оцінками різних варіантів групувань проведеними вченими, а також за допомогою даного групування, оскільки показник ВРП у розрахунку на 1 особу на даний час методично визначений на законодавчому рівні.

Таким чином, аналізуючи проведені дослідження щодо визначення межі депресивності, на думку автора, другий підхід, є:

- більш раціональним з позиції фінансової допомоги держави;
- до депресивних регіонів належать більш подібні за соціально-економічним розвитком регіони;
- депресивні регіони, визначені за дугим підходом, співпадають з результатами подібних досліджень інших науковців;
- проведено групування регіонів за показником душевого ВРП;
- визначено еталонний розподіл регіонів для подальшого дослідження регіональної депресивності та його верифікації.

Література: 1. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 25 червня 2009 р. N 1562-VI [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/lavs/main.cgi>; 2. Агапова Т.Н. Методика и инструментарий для мониторинга экономической безопасности региона // Вопросы статистики. – 2001. – № 2. – с. 44-48; 3. Барановський М.О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України: Монографія / М.О. Барановський. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2009. – 396 с.; 4. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізм реалізації / З.В. Герасимчук. – Монографія. – Луцьк: 2001. – 528 с.; 5. Доценко А. Міста районного значення та їх роль у реформуванні адміністративно-територіального устрою країни // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 540-річчю заснування Луганського відділу Українського Географічного товариства, 2009 – с. 8-10; 6. Економіка України: Підсумки перетворень та перспективи зростання / За редакцією В.М. Гейця. – Х.: Форт, 2000. – 392 с.; 7. Экономическая безопасность региона: единство теории, исследования и практики / А.И. Татаркин, О.А. Романова. – Екатеринбург: ун-та, 1997. – 237 с.; 8. Коковський Л.О. Географічний вимір економічної безпеки України: дис. геогр. наук: 11.00.02 / Любомир Олексійович Косовський. – К., 2008. – 253 с.; 9. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / Під ред. А.І. Сухорукова. – К. 2003 – 63 с.; 10. Місцевий економічний розвиток: моделі для успіху. Бібліотека державного службовця / О. Вітер, Р. Дацків, М. Дацишин та ін. – К.: Інститут реформ, 2003. – 40 с.; 11. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 462 с.; 12. Олійник В. // Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць. - Харків, ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. - Вип. 6(1). – с. 157-162; 13. Статистичний щорічник України 2003-2008 р.р. - Київ «Консультант» - с. 551; 14. Федорищева А., Ральчук О. Безпека як розвиток і безпека як стабільність – синергетика соціоприродних систем // Регіональна економіка. – 2002. – № 4. – с. 19-21.

УДК 911.3

Родненко А. О.

керівник – ст. викл. Ключко Л. В.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ДО ЄВРО-2012

Сучасна туристична індустрія у світовій господарській системі посідає провідні позиції: на неї припадає близько 10% від виробленого у світі валового продукту, близько 30% світової торгівлі послугами, 7% загального обсягу світових інвестицій, 11% світових споживчих витрат. За даними Всесвітньої Туристської Організації, за останні 16 років доходи від міжнародного туризму зростають в середньому на 9% в рік. Для більш ніж 40 країн світу туристична галузь є

основним джерелом надходжень національного бюджету, а для 70 – однією з трьох його основних статей. Наприклад, в Іспанії частка прибутків від іноземного туризму в загальній сумі надходжень від експорту товарів та послуг становить 35%, на Кіпрі та в Панамі – понад 50%, на Гаїті – більш як 70% [4].

Сьогодні подорожі та відпочинок стають невід’ємною частиною життя населення всіх континентів і, як наслідок, у структурі витрат середньостатистичної сім’ї, витрати на туристичні послуги – це четверта стаття після витрат на харчування, одяг та обслуговування автомобіля.

Україна об’єктивно має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатий природний, історико-культурний та туристично-рекреаційний потенціал. Однак сьогодні в Україні розвиток цієї важливої галузі економіки, яка, за розрахунками фахівців, лише у вигляді податків могла б щороку приносити в державну скарбницю до 4 млрд дол. США, недостатній. Причинами такого становища є складна соціально-економічна ситуація в державі, незадовільний стан туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури, невідповідність переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам, неефективність використання рекреаційних ресурсів тощо [1].

Перетворення України на туристичну державу світового значення вимагає забезпечення координації діяльності різних галузей економіки, від яких залежить якісне надання туристичних послуг, зокрема транспорту, торгівлі, виробництва сувенірної продукції, видавничо-рекламної діяльності.

Особливе місце в процесі перетворення України на туристичну державу світового рівня посідає підготовка до фінальної частини Чемпіонату Європи 2012 року з футболу, адже завдяки саме Євро-2012 планується розбудова спортивної інфраструктури, передбачається будівництво, реконструкція та ремонт автомобільних доріг, залізниць, аеропортів, а також створення сучасних систем надання високоякісного громадського транспорту, будівництво та переоснащення діючих готелів та готельних комплексів, гуртожитків, профілакторіїв, комплексне оновлення інфраструктури медичних закладів та їх матеріально-технічної бази, здійснення комплексу заходів щодо проведення необхідних робіт з реставрації та ремонту будівель театрів і музеїв, національних заповідників, парків культури і відпочинку тощо.

Метою розвитку туризму в Україні є створення сприятливого організаційно-правового й економічного середовища для розвитку цієї галузі, формування конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту на основі ефективного використання природного та історико-культурного потенціалу України, забезпечення її соціально-економічних інтересів і екологічної безпеки.

Для реалізації поставленої мети необхідно впровадити ефективні механізми фінансово-економічного регулювання розвитку галузі туризму; створити, з урахуванням соціально-економічних інтересів держави, ефективну модель інвестиційної політики в галузі туризму; удосконалити організаційні структури управління галуззю туризму; забезпечити раціональне використання та відновлення природного та історико-культурного середовища; прийняти екологічні регламенти та затвердити допустимі норми освоєння туристичних ресурсів, роз-

робити механізми їх дії та запровадити в практику управління.

Стратегія розвитку туристичної індустрії в Україні полягає у виробленні державної політики в галузі туризму як одного із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки.

Основу державної політики в галузі туризму повинно складати державне стимулювання внутрішнього та іноземного (в'їзного) туризму; підвищення якості туристичних послуг та розширення їх асортименту, поліпшення умов обслуговування туристів; будівництво нових, реконструкція та модернізація діючих туристичних об'єктів; державне фінансування відновлення пам'яток архітектури, культури, історії України; залучення коштів підприємницьких структур, суб'єктів туристичної діяльності для розвитку інфраструктури туризму (шляхи, пункти пропуску, системи водопостачання та каналізації, зв'язок, служби сервісу тощо); організація приміських зон короткочасного відпочинку, створення нових рекреаційних зон загальнодержавного та місцевого значення; створення сприятливих умов для розвитку активних видів туризму (оздоровчо-спортивного, екологічного, пригодницького тощо); державне сприяння просуванню на міжнародний ринок туристичного продукту України через міждержавні угоди та програми; створення сучасної інформаційно-маркетингової служби у сфері туристичного бізнесу;

Першочерговими практичними кроками у контексті реалізації основних напрямів розвитку туристичної галузі України та її підготовки до Євро-2012 слід вважати наступні:

- розроблення нормативно-правової бази з питань туризму;
- розроблення стандартів на послуги, що надаються туристам і екскурсантам;
- облаштування туристичної інфраструктури у мережі міжнародних транспортних коридорів, що пролягають через територію України;
- налагодження потужної реклами вітчизняного туристичного продукту;
- випуск високоякісного інформаційно-довідкового матеріалу, створення спеціалізованих видань туристичного профілю (газет, журналів, законодавчих збірників, методичних рекомендацій, тематичних монографій, навчальних посібників, підручників тощо), постійних радіо- та телепрограм;
- забезпечення регулярного проведення в Україні міжнародних і національних туристичних виставок, салонів, бірж, ярмарків, фестивалів, конкурсів тощо, організацію участі вітчизняних виробників туристичного продукту в аналогічних заходах за межами України з метою залучення в Україну щонайбільшого числа іноземних туристів;
- створення сприятливих умов для збільшення туристичних потоків шляхом спрощення, згідно з міжнародною практикою, візових, митних і прикордонних формальностей;
- формування мережі туристичних представництв України за кордоном;
- створення тематичних програм, у яких всебічно, повно та правдиво висвітлюється вітчизняна історія, життя і діяльність видатних українських політичних і військових діячів, народних героїв, митців;
- проведення науково-практичних, методичних конференцій, семінарів та

інших заходів для визначення науково обґрунтованих напрямів розвитку туризму;

- підготовку кваліфікованих кадрів у сфері туризму [2].

Реалізація вище наведених заходів стимулюватиме туристичну діяльність в Україні, посилить взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного та культурного розвитку окремих регіонів і всієї країни. А це, у свою чергу, сприятиме зростанню авторитету України на світовому ринку туристичних послуг, зміцненню економіки країни, наповненню державного бюджету, створенню потужної туристичної галузі, зростанню добробуту українських громадян, збереженню історико-культурної спадщини, піднесенню духовного потенціалу суспільства [3].

Література: 1. Алексєєва Ю.В. Державне регулювання розвитку туристичної галузі України в контексті досвіду Франції: дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Одеський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. - Одеса, 2005; 2. Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки / Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 228; 3. Державна цільова програма підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу / Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2008 р. № 107; 4. Офіційний сайт Всесвітньої Туристської Організації - www.unwto.org.

УДК 911.3

Сегіда К. Ю.

керівник – д. геогр. н., проф. Нємець Л. М.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІОГЕОСИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО- ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

В сучасних умовах переорієнтації і формуванні нової національної стратегії розвитку суспільства, акцентується увага на його демографічній складовій. Диференціація протікання окремих процесів і специфіка соціально-економічного розвитку регіонів обумовлює необхідність дослідження демографічної ситуації в територіальному і часовому аспектах. Виходячи із того, що населення та окремі його складові є об'єктом дослідження багатьох суспільних наук, доцільно визначити місце і значення дослідження демографічних характеристик населення з позиції суспільної географії.

Як відомо, кожна наука має свою предметно-об'єктну область, яка може перекриватися із предметними областями інших наук. З розвитком знань, предметна область науки зазнає змін і уточнень, враховуючи теоретичні і методичні здобутки суміжних наук та методології науки в цілому. Слід зазначити, що взаємопроникнення наук і комплексність досліджень причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства і економіки обумовили розширення предметно-об'єктної області суспільної географії [5]. Акцентуючи увагу на

дослідженнях демографічної складової розвитку суспільства як об'єкту суспільно-географічної науки, сучасне предметне поле суспільної географії включає:

- вивчення ландшафтної оболонки як цілісного об'єкту з точки зору культурного ландшафту;

- дослідження окремих компонентів ландшафтної оболонки Землі, геосистем і геоструктур, їх взаємодію і просторову впорядкованість як складових соціогеосистем;

- соціально-економічне дослідження ландшафтів як суспільних і природних компонентів (наприклад, соціоприродні комплекси).

У конкретних програмах суспільно-географічних досліджень об'єктно-предметну область задають двома головними характеристиками: предметним напрямом досліджень і просторовим масштабом дослідження. Таким чином, напрямом дослідження можемо визначити демографічний розвиток суспільства, просторовим масштабом – рівень глобальної, національної або регіональної соціогеосистеми, що відповідає предметній області дослідження суспільної географії і якнайповніші відповідають сучасним соціальним запитам суспільства. Проте, визначимось із змістом демографічного розвитку регіональної соціогеосистеми.

У демографічних, економічних, соціальних дослідженнях прийнято використовувати поняття демографічної ситуації або обстановки, що трактується як співвідношення демографічних процесів, складу і розміщення населення на певній території в певний період часу [2]; у географічних – геодемографічної, що відображає послідовність демографічних ситуацій, які змінюються під дією зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають на геосистему [5, 6]. Відзначимо, що в дослідженнях географії населення, широко використовують поняття геодемографічної ситуації як результату взаємодії демографічних і соціально-економічних процесів певного територіально-ієрархічного рівня, що відбувається у певний відрізок часу, під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів; послідовну зміну геодемографічних ситуацій називають геодемографічною обстановкою [4, 6]. Проте, поняття геодемографічної ситуації або обстановки може використовуватися як об'єкт дослідження спеціалізованих галузей географії (наприклад, таких як геодемографія, географія населення тощо), за умови, коли геодемографічна ситуація або обстановка виступає як досліджувана система. В рамках же дослідження суспільної географії, враховуючи, що об'єктом дослідження виступає соціогеосистема [3] певного рівня організації, недоцільно вживання приставки «гео», тому що перша свідчить про певну територіальну прив'язку, у той час коли дослідження безпосередньо соціогеосистеми вже має в собі конкретизацію географічних елементів, їх зв'язків і відносин.

Повертаючись до дефініції поняття демографічної ситуації відзначимо, що остання є конкретним виявом об'єктивних соціально-економічних закономірностей розвитку суспільства, які визначають загальні тенденції розвитку населення. Розвиток народонаселення в цілому розуміють як закономірний процес кількісних і якісних змін в народонаселенні, ускладнення системи його зв'язків і відносин [1, 2]; розвиток народонаселення – важлива складова соціально-економічного розвитку, яка корелює з ним через відтворення населення. Таким

чином, методологічне значення поняття полягає в тому, що воно є своєрідною теоретичною ланкою, яка пов'язує загальні закони і закономірності розвитку суспільства із закономірностями відтворення населення. В рамках тієї або іншої формації діють специфічні закономірності розвитку народонаселення, які обумовлені конкретно-історичними особливостями даного суспільства [2]. Проте, таке широке трактування поняття має місце в дослідженні народонаселення світу різних епох за значний історичний період, проте з регіоналізацією науки для прикладних досліджень доцільно використовувати поняття «демографічний розвиток», який можна визначити як закономірний процес кількісних і якісних змін у відтворенні населення під дією соціально-економічних чинників.

На наш погляд, дослідження функціональних зв'язків і закономірностей демографічних процесів є досить важливим для аналізу існуючої ситуації, виявлення її причин і з їх урахуванням прогнозування подальшого розвитку. Тому, для суспільно-географічного дослідження доцільно використовувати термін демографічний розвиток, який ми розуміємо як закономірний процес кількісних і якісних змін в часі і просторі демографічної складової соціогеосистеми [1, 2, 3]. Демографічна складова являє собою безпосередньо демографічні характеристики населення – його природне і міграційне відтворення, статево-вікову структуру, без конкретного урахування соціальних та економічних особливостей.

На даному етапі розвитку теорії і методології географічної науки, в суспільно-географічному дослідженні демографічного розвитку соціогеосистеми слід зазначити ряд головних завдань.

Виявлення просторової (територіальної) структури демографічних процесів і соціально-демографічного складу населення. Географічне дослідження населення має за мету вивчення територіальних відмінностей демографічних процесів і аналіз населення певної території у зв'язку з комплексом місцевих умов: природних, історичних, економічних, соціальних, політичних, культурних — іншими словами, дослідження населення як елемента соціогеосистеми.

Вивчення механізмів взаємозв'язку і взаємодії суспільного і демографічного розвитку. З одного боку, на протікання демографічних процесів і явищ, їх інтенсивність, розподіл в часі і в просторі істотно впливає на складний комплекс економічних чинників; з іншого боку – характер і інтенсивність демографічних процесів впливають на економічний розвиток. Відзначимо, що взаємозв'язок демографічних і економічних процесів має кореляційний характер, що підтверджує взаємозв'язок і взаємний розвиток, який відбувається між демографічними і економічними процесами. Детальному аналізу підлягає дослідження взаємозв'язків і закономірностей розвитку демографічних і соціальних структур та процесів, що стає все більш актуальним в умовах соціально орієнтованого розвитку суспільства, формування засад демографічного розвитку тощо. Подвійність і взаємообумовленість соціального і демографічного розвитку відображає особливості суспільних процесів, тенденції його демографічного і соціального відтворення, рівень розвитку соціуму і т. д.

В умовах підвищення уваги на прорблеми диференціації розвитку регіонів, виявлення систем і закономірностей на низовому адміністративному рівні для подальшої трансформації отриманих результатів на національний і глобальний рівень є регіональні дослідження, зокрема – демографічні. Таким чином,

підвищується актуальність вивчення специфічних особливостей демографічних процесів і структур соціогеосистем на різних ієрархічних рівнях, визначення головних чинників територіальної диференціації демографічних процесів, розробка основ регіональної демографічної політики і т.д.

Отже, дослідження демографічного розвитку включає вивчення взаємодії складових соціогеосистем, які впливають на демографічну складову і в свою чергу залежать від неї; розгляд демографічних процесів, по-перше, в їх просторовій і часовій диференціації і, по-друге, в обумовленості географічних відмінностей населення іншими територіальними соціально-економічними системами. Результати дослідження дають можливість проаналізувати відповідність регіональної демографічної складової іншим підсистемах соціогеосистеми. Виявлені закономірності допомагають моделювати і прогнозувати демографічний розвиток регіонів і визначати шляхи регулювання демографічних процесів і розвитку населення, сприяють усуненню нераціональних диспропорцій тощо. Для комплексного дослідження особливостей розвитку населення необхідна інтеграція знань і інформації про демографічні, економічні і соціальні причини й умови розвитку країни в цілому і її окремих регіонах зокрема, що в повному об'ємі відповідає предметній області дослідження суспільної географії.

Література: 1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 290 с.; 2. Демографический энциклопедический словарь / Под ред. Д.И. Валентя. - М.: Советская энциклопедия, 1985. – 607 с.; 3. Немец Л.Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины): Монография / Л.Н. Немец. – Х., 2003. – 383 с.; 4. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Підручник для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2009. – 544 с.; 5. Федоров Г.М. Геодемографическая обстановка / Под ред. Н.Т. Агафонова. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та. – 1984. – 152 с.; 6. Яворська В.В. Геодемографічні процеси і геодемографічні райони Українського Причорномор'я: Методологічні і методичні проблеми: Монографія. – Одеса: Астропринт, 2007. – 208 с.

УДК 504.062:341,238

Стацук Ю. В.

керівник - к. геогр. н., доц. Лажнік В. Й.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ВПЛИВ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ НА ВИНИКНЕННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ ПРИКОРДОННИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ

У сучасному світі існує дуже багато чинників, що впливають на виникнення і розвиток різноманітних суперечок та конфліктів. Вагоме значення серед соціально-економічних факторів має природно-ресурсний потенціал, оскільки наявність у державі різних видів ресурсів дозволяє їй активно розвивати господарство і таким чином збагачуватись.

В минулому території, що мали поклади цінних корисних копалин були найбільш конфліктними. Наприклад, в Європі Рур як територія багата на пок-

лади вугілля завжди був у планах завоювання держав, що вели війну. Навіть причиною Великих Географічних Відкриттів були ресурси, адже європейським державам необхідно було чеканити золоті і срібні монети, а цінних металів не вистачало. А Індія, на думку різних мореплавців мала величезні запаси золота та срібла. В Африці завоювання почалися саме через вичерпність корисних копалин у країнах метрополіях. У ХХ ст. із новими винаходами виникла потреба забезпечення енергетичними ресурсами. Війна за контроль над Суецьким каналом мала значення контролю над ресурсами нафти у Перській затоці. Дуже часто країни, забезпечені певними ресурсами, надають дозвіл на видобування (концесію) цих корисних копалин. Проте такі дії створювали загрозу внутрішній політиці.

На сучасному етапі розвитку існує дуже значна проблема вичерпності природних ресурсів. У багатьох випадках саме за володіння ними відбуваються різного роду суперечності. Згідно класифікації Дж. Прескота виділяється окремий вид міждержавних прикордонних суперечок, при яких предметом суперечки є використання природних ресурсів у прикордонних територіях або на морському кордоні.

Більшість таких прикордонних суперечок з'явилися в останній третині ХХ ст. Оскільки, зміни в міжнародному морському праві відображені в конвенції ООН з Морського права 1982 р., яка встановила новий вид морського простору – виключну економічну зону (ВЕЗ), а також новий порядок визначення зовнішньої межі континентального шельфу (можуть простягатися відповідно до 200 і 350 морських миль), зумовили потребу перенести кордони і спровокували нові суперечки. Варто також зазначити, що ще до створення конвенції щодо морського права 1982 р. деякі країни світу в односторонньому порядку встановили 200-мильні територіальні води.

Розвиток нових технологій із видобування ресурсів морського дна зумовив необхідність чіткого визначення морських кордонів. Найбільше суперечок ведеться за острови, тому що вони дозволяють розширити межі територіального моря чи виключних економічних зон, де розташоване місце залягання корисних копалин. Наприклад, Китай і Тайвань оспорує претензії Японії на незаселені острови Сенкаку-шото (Діаю Тай) і визначену Японією в односторонньому порядку виключну економічну зону у Східно-Китайському морі, де інтенсивно ведеться розвідка енергетичних ресурсів.

Також чисельними є демаркаційні проблеми між морськими та острівними країнами, що вже делімітували свої морські кордони до 1982 р., або між тими країнами у прикордонних територіях чи морях яких нещодавно розвідані корисні копалини. Зокрема, в 1941 р. Венесуела і Колумбія врегулювали свої прикордонні розбіжності. Проте, вони не уявляли, що десятиліття потому їм необхідно буде розширити морські кордони до 200 миль від їх берегових ліній. Окрім того, поклади нафти, що є причиною прикордонних суперечностей у Венесуельській затоці, почали розроблятися лише у 1980-х рр.

Найгостріше відчувається недостача енергетичних ресурсів: нафти і газу. Вирішення питань про їх видобуток на шельфі чи в районах, на які претендують одразу дві країни, або які знаходяться на морському міждержавному кордоні мають найбільший конфліктний потенціал. Нерідко ухвалюється рішення

про сумісне використання цих ресурсів, або ж чітко виділяються сектори (як в Північному морі). Останніми роками такого роду конфлікт виник між Латвією і Литвою, після того, як на шельфі поблизу міждержавного кордону були виявлені запаси нафти і країни не могли вирішити кому належить право їх розробляти.

До сьогодні зберігаються розбіжності з розподілом нафтоносних районів на шельфі у Каспійському морі. Лише Азербайджан, Казахстан і Росія домовились про рівновіддалені кордони каспійського морського дна, а Туркменістан і Іран не підтримують цієї пропозиції. У Тегерані вважають, що Каспійське море повинно бути поділене на п'ять рівних секторів.

Тривають прикордонні суперечки між Екваторіальною Гвінеєю та Габоном щодо морського кордону у затоці Коріско, багатій на поклади нафти та газу. Схожі суперечності існують між Індонезією, Малайзією і Філіппінами щодо скелі Унаренг у морі Целебес, де розвідані запаси енергетичних ресурсів.

Дуже багато суперечок прикордонного характеру виникають у посушливих районах через сумісне використання водних ресурсів. Сьогодні, за даними ООН, у світі існує більше двохсот річкових басейнів розміщених на території двох і більше країн. Такий факт свідчить про загрозу виникнення суперечностей при користуванні водою. Зокрема, певні проблеми існують між Узбекистаном і Туркменістаном щодо використання вод р. Амудар'я. А на Близькому Сході життєдіяльність двох третіх арабомовного населення залежить від транс-кордонних водних ресурсів. Також гостро постала проблема водних ресурсів у країнах Африки. Тут акцентується увага не тільки на воді для зрошення, але й питної води. Існують випадки, коли країна вважає, що одна із сторін (при спільному використанні водних ресурсів) перешкоджає доступу до ресурсу. Як приклад, суперечки Чилі і Болівії, через те, що остання втратила вихід до моря і сьогодні хоче відновити колишнє становище.

Варто зазначити, що багато науковців наголошують на появі конфліктів, причиною виникнення яких будуть водні ресурси, або вода буде використовуватись як зброя. Доступні прісноводні ресурси становлять лише невеликий відсоток від усієї води на планеті. Більша їх частина міститься у льодовиках. Проте, якщо розрахувати сукупну кількість прісноводних ресурсів на чисельність населення, то наявної прісної води вистачає. Проблема полягає в тому, що розподіл води і населення не збалансований. Наприклад, в Азії проживає 60 % населення, однак цей регіон має лише 36 % прісної води. А в Південній Америці (населення становить 5 % від загальної кількості) є 26 % від усієї кількості прісноводних ресурсів. Таким чином, географія водних ресурсів не співпадає із кордонами держав, що призводить до певних прикордонних суперечностей, які можуть перерости у регіональні та глобальні конфлікти.

Багато країн мають проблему розмежування водних просторів, багатих рибою. Наприклад, Росія і Норвегія визначили морські кордони в Баренцовому морі, при чому обговорювались права на вилов риби поза і в межах Договірної зони Шпіцберген (Свальбард). Гаїті висловлюють претензії на о-ви Навасса в Карибському морі (використовуються США), оскільки ці території багаті рибою є джерелом харчування населення держави.

Таким чином, природно-ресурсний потенціал території є одним із вагомих факторів виникнення сучасних міждержавних суперечностей прикордонного характеру. Найбільший конфліктний потенціал мають прикордонні території і континентальний шельф, багаті на енергетичні ресурси та цінні метали. Зростає роль забезпеченості країн водними ресурсами, зокрема прісною водою.

УДК 911.3

Тодоров В.І.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ЕТНОГЕОГРАФІЧНІ СИСТЕМИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Населення Землі складається з множини різноякісних і різномасштабних спільнот, які певним чином взаємодіють між собою. Окреме місце серед них займають етнічні групи. Л.М. Гумільов вводить поняття “етносфера” і визначає його як поєднання всіх існуючих етноландшафтних цілісностей – етносів та етноценозів. Етносфера є поєднанням всіх етноландшафтних компонентів – етнічних спільнот, навколишнього природного середовища і матеріального світу людей. Як видно з наведеного визначення, етносфера просторово співпадає з антропосферою. Вона відображає особливості структурування суспільства за групами, приналежність до яких визначається за правом народження, або за допомогою самоідентифікації індивіда з певною етнонаціональною групою.

Роль етнонаціонального чинника в питаннях суспільної життєдіяльності як реального потенціалу етнічної спільноти, що впливає на розвиток соціальних процесів та виступає в якості їх причини, можна визначити двома методами. По-перше, цього результату можна досягти, дослідивши характеристики етнонаціонального чинника. До них відносяться: етнічна структура населення та її динаміка, відмінності в професійній структурі етнічних груп, наявність або відсутність ареалів компактного розселення етносів на певній території, рівень етнічної самосвідомості, роль кожної кожної етнічної групи в питаннях соціально-економічного і суспільно-політичного життя, ступень збереження та прояву етнокультурних традицій, наявність обмежень в суспільстві для однієї або декількох спільнот тощо. По-друге – при комплексному дослідженні таксономічних одиниць етносфери різних ієрархічних рівнів.

Геоекологічна складова суспільно-географічного дослідження залишається найменш розробленою в методологічному аспекті. Зв'язки в трикутнику “населення – господарство – природне середовище” обуславлюються особливостями господарської життєдіяльності етнонаціональних груп. На початковій стадії етногенезу вони пристосовувалися фізико-географічних характеристик автохтонної території. Паралельно з розвитком людства збільшувалося і навантаження на ландшафти, що якісно змінювалися.

Територія, яка відрізняється за сукупним проявом етнонаціонального чинника від будь-якої іншої території і може виступати як самостійний об'єкт державної політики, складає окремий специфічний етногеографічний регіон. Соці-

ально-демографічні, суспільно-політичні, економічні, етнокультурні, духовні й етнопсихологічні характеристики етнопонаціональних груп сформувалися в процесі історичного розвитку і несуть генетичний код середовища життєдіяльності. Отже, етногеографічний регіон можна розглядати як етногеографічний комплекс. На певній території, відмінній від будь-якої іншої за комплексним проявом етнопонаціонального чинника, формується етногеографічний комплекс, який є територіальною спільністю людей, що історично склалася, з вираженою етнокультурною самобутністю, обумовленою соціально-економічними, природними та техногенними чинниками життєдіяльності. Його ядром є територіально локалізована частина етносфери. Етногеографічний комплекс за етнопонаціональною структурою населення може коливатися від моно- до поліетнічного.

З точки зору суспільної географії етногеографічні комплекси необхідно розглядати в плані територіальної організації і просторової впорядкованості компонентів, що становлять комплекс. Для того, щоб мати нагоду вивчати етногеографічні комплекси через призму їх територіальної організації введено поняття «етногеографічна система» (ЕГС). Концепція ЕГС передбачає розгляд територіальної організації кожного окремого компонента як підсистеми, а їх інтегральне поєднання як ЕГС.

ЕГС – ареал життєдіяльності етнопонаціональних груп, який характеризується своєрідністю розселення, відтворювання населення, господарювання, перебігом соціальних, суспільно-політичних і етнокультурних процесів. В понятті ЕГС узагальнені головні особливості територіальної організації етногеографічних комплексів. Як підсистеми ЕГС виступають населення у всьому різноманітті аспектів його життєдіяльності, матеріальний мир людей і природне навколишнє середовище. В підсистемі “населення” не менше значення, ніж господарські і соціально-побутова, мають духовні, культурні і психологічні особливості життєдіяльності етнопонаціональних груп, які є ключовими чинниками збереження ними ідентичності. Враховуючи мінімальний вплив етнопонаціонального чинника на сучасний адміністративно-територіальний устрій України, можна говорити про цілісну ЕГС тільки на рівні окремих населених пунктів і сільських рад.

У процесі розвитку суспільства змінюється характер його взаємодії з навколишнім середовищем. На тлі все зростаючій ролі соціально-економічних чинників в суспільній життєдіяльності відбувається зменшення її залежності від фізико-географічних умов території розселення. Дія природних умов виявляється опосередковано, через розміщення виробництва. Природні ресурси, виступаючи як предмет праці, впливають на життєдіяльність населення дещо по іншому. Цінність природно-ресурсного потенціалу, його роль у функціонуванні суспільства залежить від рівня науково-технічного прогресу. В процесі розвитку продуктивних сил постійно збільшується енергоємність виробництва, ступінь комплексної переробки різних видів сировини.

Концепція ЕГС передбачає розгляд етносфери через призму аналізу трьох підсистем, інтегральний підхід до вивчення “природи – населення – господарства” окремих територій, регіонів, країн з різним етнопонаціональним складом населення. Органи управління адміністративно-територіальними утвореннями і різними формами етнопонаціональної самоорганізації населення займаються згла-

джуванням зовнішніх “подразників системи”, залученням в роботу національно-культурних автономій якомога більшого числа людей, управлінням етнонаціональними відносинами і створенням нормативно-правової основи її функціонування. У сфері управління етнонаціональними відносинами визначаюче значення має робота з запобігання виникненню конфліктних ситуації. Необхідний постійний моніторинг етнонаціональних процесів, прогнозування їх розвитку. Управління ЕГС здійснюється за допомогою управлінських рішень, які приймаються на основі інтерпретації інформації про стан підсистем ЕГС.

Інтегральний підхід до вивчення компонентів ЕГС обуславлюється динамічністю підсистем. Загальновідомі аспекти взаємозв'язку, взаємообумовленості і взаємозалежності на рівні підсистем ЕГС. Наприклад, історико-культурна спадщина знаходиться на стику соціальної інфраструктури і різних компонентів діяльності. Кожна з наведених підсистем складається з окремих компонентів. Так, як компоненти підсистеми “соціально-побутова життєдіяльність” виступають сфера послуг, спосіб життя, споживання тощо. Враховуючи, що “етнос” є історичною категорією, в процесі дослідження необхідно проаналізувати розвиток компонентів етносфери.

Етносфера, як і будь-який інший елемент ландшафтної оболонки Землі, має складну системно-структурну організацію. Кількість ієрархічних рівнів ЕГС може бути різною. Так, для регіону Українське Придунав'я виділені наступні рівні ЕГС: елементарний (окремі населені пункти, сільські, міські ради), кушцові, районні, міжрайонні та регіональну систему. Регіональна ЕГС складається з міжрайонних систем, міжрайонні системи інтегрують сукупність районних ЕГС тощо.

Для того, щоб показати особливості територіальної організації населення поліетнічного регіону, пропонуємо проводити групування ЕГС за етнонаціональною структурою населення. Отримані групи систем іменуватимемо етнонаціональними типами ЕГС.

Пропонуємо три підходи до формальної класифікації ЕГС за етнонаціональною структурою населення. *За першим підходом*, етнонаціональний тип ЕГС визначається за процентним співвідношенням основних етнічних спільнот у структурі населення. Для Українського Придунав'я виділені дві групи етнонаціональних типів ЕГС: моноетнічні типи - ЕГС, в яких частка основної етнонаціональної групи в структурі населення 60,0% і більше; поліетнічні типи - ЕГС, в яких частка основної етнонаціональної групи в структурі населення менше 60,0%. Наведена методика виділення етнонаціональних типів ЕГС є орієнтовною. Частка основної етнонаціональної групи в структурі населення в 60,0% як граничний показник для розмежування моноетнічних та поліетнічних типів ЕГС обумовлена особливістю розселення основних спільнот. Якщо збільшити цей показник до 66,7%, що відображало б повне переважання основного етносу, то в центральній частині Українського Придунав'я будуть відсутні моноетнічні ЕГС. *За другим підходом*, тип ЕГС визначається за етнонаціональними типами, що переважають в ЕГС нижчого рангу. Наприклад, якщо кушцова ЕГС складається з шести локальних ЕГС, в п'яти з яких спостерігається абсолютне переважання молдаван і в одній - болгар, то вона буде типізована як молдавська. *За третім підходом*, при визначенні етнонаціонального типу ЕГС, щодо яких від-

сутні статистичні матеріали, можемо спертися на експертні оцінки структури населення, аналіз літературних джерел [1, с. 102].

В Українському Придунав'ї виділені п'ять моноетнічних (український, болгарський, російський, молдавський та гагаузький) і один поліетнічний етнонаціональні типи елементарних ЕГС.

Література: 1. Тодоров В.І. Болгари Українського Придунав'я: етногеографічна характеристика: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук: 11.00.02 / В.І. Тодоров; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. – Одеса, 2008. – 309 с. (рос).

УДК 911.3

Ярьоменко С. Г.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ СТИКОВИХ ЗОН

Постановка проблеми. Проблема регіоналізації геопростору в політичній географії, як в цілому і в географічній науці, має досить значні напрацювання. Найбільш принциповими розбіжностями в регіоналізації є критерії, за якими розмежовують простір. Постає кілька важливих проблем: *границь*, які розмежовують геопростір, за якими критеріями їх обрати, а також критерії об'єднання геопростору у *регіони*: за якими ознаками та властивостями, за яким масштабом та на якому рівні їх виділяти. Політична географія зазвичай працює на глобальному та макрорегіональному рівні. Тому природним є дослідження політико-географічного простору саме на цьому рівні. Базовою складовою простору можуть виступати країни або великі частини геопростору.

Аналіз останніх досліджень. Загальнотеоретичні та методологічні аспекти дослідження перехідних зон, границь між геополітичними регіонами закладені в політичній географії уже в першій половині ХХ століття. Теоретична модель геополітичного простору викладена у дослідженнях Г. Маккіндера, Н. Спайкмена, К. Гаусгофера, С. Коена [6] та ін. Головним елементом геополітичних моделей є геополітичні регіони, на які поділений політико-географічний простір. Поза увагою вчених опинилась проблема територій, що розташовані між геополітичними регіонами – перехідні, периферійні території. Лише з розвитком напрямку політичної географії – лімології, почали з'являтися дослідження, що піднімають проблему розмитості границь, їх неоднозначності, та зон, що розташовані між різними за властивостями територіями, але мають риси схожості з ними. Питання розмитості границь є у дослідженнях С.Б. Фоссета, С. Джонса, Р. Гартшорна [1,6,8]. Дослідження проблеми територій, що розміщуються між різними центрами сили, різними геополітичними регіонами є у Р. Гартшорна [1], З. Бжезинського [2], Г. де Блія і П. Муллера [3], російських – В. Колосова [6], В. Каганського [5], українських – В. Дергачова [4], О. Шаблія [3] та ін. Головним завданням статті є розкриття теоретичних основ вивчення поняття геополітичних стикових зон.

Виклад основного матеріалу. Концепція геополітичних стикових зон спирається на теоретичні підходи регіоналізації геопростору. Існує два основні напрямки регіоналізації. Один з них поділяє геопростір на регіони з чіткими межами, з суцільним включенням усіх територій, без накладань чи розмитості меж. Інший доводить існування перехідних зон, меж, які мають риси схожості регіонів, що межують з перехідною зоною. Цей напрямок отримав поширення в останні десятиліття ХХ століття. Геополітичні школи США, Великої Британії, Франції, Німеччини, України, Росії мають теоретичні розробки, що пов'язані з проблемою регіоналізації геополітичного простору та проблемою перехідних зон. Вибір нової дефініції «стикова зона» пов'язаний з новим підходом до вивчення регіоналізації та перехідних зон між геополітичними регіонами. Стикova зона розглядається з точки зору геополітики, геоeкономіки та позицій особливостей соціoкультурного простору.

Стикova зона – це геополітична територія, що розташовується на межі між геополітичними регіонами, характеризується сукупністю процесів та умов історичного, соціoкультурного, геополітичного та геоeкономічного характеру, специфіка яких зумовлена місцeположенням геополітичного та суспільно-географічного характеру. З поняттям стикових зон пов'язані теоретичні підходи класичної геополітики, яка започаткувала проблему позиціонування Центральної Європи у геополітичній структурі світу. Класична геополітика Г. Маккіндера, С. Коена, К. Гаусгофера окреслила ідею геополітичних регіонів та проблему проведення меж між ними [6]. Чіткої межі не існує, оскільки в різні історичні періоди геополітичні регіони мають тенденції до зростання та стиснення. Цю ідею підтверджують теоретичні розробки Дж. Модельськи, В. Томсона, П. Тейлора [6] про концепцію циклічності світової геополітики та пов'язаної з нею гегемонії держав-лідерів, ядер геополітичних регіонів.

Г. Блій та П. Муллер [3] розробили схему світової геополітичної структури, в якій виділили перехідні зони, що мають риси *маргінальності* – периферійності по відношенню до геополітичного регіону – держави (держав) лідера, центру сили. Євразійський мегарегіон формують щонайменше 6 макрорегіонів: Європа, Росія, Східна Азія, Південна Азія, Південно-Східна Азія, Арабо-Мусульманський світ. Між ними знаходяться перехідні, стикові зони, які мають спільні риси з регіонами, між якими вони розташовані. Україна розташована на даному історичному етапі між Європою та Росією.

Маргінальність положення В. Дергачов [4] розглядає як особливість соціoкультурного простору – поєднання рис двох регіонів – Європи та Росії. Накладання двох різних соціoкультурних просторів М. Юрій розглядає з позицій формування нового елемента, що одночасно інтегрований у дві різнорідні системи, проте має власні елементи, що формують соціoкультурний простір стикової зони. З часом таке положення викликає потребу у інтеграції з одним з геополітичних регіонів, що дозволяє завершити суспільні перетворення в стиковій зоні.

Геополітичні стикові зони з позицій геополітики є зонами стику між геополітичними регіонами. На початковому етапі формування політико-географічного простору світова політична система мала риси автономності. Була відсутня цілісна система держав та об'єднань. Лише з формуванням колоніальної системи з ХV століття геополітичний простір є цілісною системою. До

цього періоду стикова зона мала риси геоекономічної периферії, культурно-цивілізаційної межі між осілою цивілізацією та кочовими племенами (приклад Балто-Чорноморського простору – між Київською Руссю та племенами Євразійського степу). У наступні періоди суспільно-історичного розвитку стикова зона зазвичай існувала на межі або периферії між великими імперіями (Османська і Російська імперія – стикова зона Закавказзя). На сучасному етапі розташовується між блоками держав (НАТО і Варшавського договору, ЄС і Росія тощо).

З позицій геоекономіки стикові зони є одночасно транзитними регіонами – точками, що об'єднують геоекономічні ядра різного рівня – глобального, макрорегіонального і т. д. З позицій центрально-периферійного підходу є частіше всього периферією або напівпериферією другого ешелону. Вигідне геостратегічне положення стикових зон часто є причинами конфліктів і міждержавної напруги (Балто-Чорноморський простір, Закавказзя – ключові регіони транзиту нафти і газу у Європу – російського і каспійського).

З позицій дослідження соціокультурного простору – стикові зони є територіями накладання різних культур, цивілізацій, їх взаємопроникнення. Балто-Чорноморський простір відчував вплив як Європейського культурно-цивілізаційного регіону, так і традиційної азійської цивілізації – вторгнення монголо-татар, османська територіальна експансія. Складна історія розвитку суспільств, що розвивались в умовах накладання багатьох процесів (вплив цивілізації Заходу і Сходу), розмивання етнічних меж та ін., зумовили формування відмінної від основних культурних регіонів соціокультурної організації простору та суспільства.

Висновки. Поняття геополітичних стикових зон потребує детального вивчення. Теоретичною та методологічною основою є потреба нового підходу до вивчення границь різного рівня, масштабу та властивостей, дослідження регіонів, їх структури, рівнів, масштабу тощо. Необхідність вивчення геополітичних стикових зон полягає у розгляді політико-географічного простору з позицій динамічності процесів. Вивчення їх має дослідити властивості, внутрішню структуру, класифікувати та систематизувати геополітичні стикові зони на глобальному рівні.

Література: 1. Американская география. Современное состояние и перспективы / Составители П. Джеймс и К. Джонс. Консультант Д. Райт. Перевод з англ. Вступна стаття Н.Н. Барановського. – М., Издательство иностранной литературы, 1997. – 550 с. 2. Бжезінський З. Велика шахівниця. – Львів - Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236 с. 3. Блій Г. де Муллер Пітер. Географія: світи, регіони, концепти / Пер. з англ.; Передмова та розділ «Україна» О. Шаблія. – К.: Либідь, 2004. – 740 с. 4. Дергачев В.А. Геополитика. Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 526 с. 5. Каганский В. Культурный ландшафт и советское обитаемое пространство: Сборник статей. — М.: НЛЮ, серия “Библиотека журнала “Неприкосновенный запас”, 2001. — 576 с. 6. Колосов В.А, Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география: Учебник для вузов. – М.: АспектПресс, 2001. – 479 с. 7. Політична географія і геополітика: Навч. посібник / Б.П. Яценко, В.І. Стафійчук, Ю.С. Брайтчевський та ін.; за ред. Б.П. Яценка. – К.: Либідь, 2007. – 255 с. 8. Fawcett C.V. *Frontiers. A study in political Geography. Oxford. The Clarendon Press, 1918.* – 108 p.

Секція 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. ПРИКЛАДНІ РЕГІОНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

Вірченко П. А.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

АНАЛІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЮ ТЕХНІКОЮ

Сучасне суспільство більшості розвинених країн еволюціонує у напрямку інформаційного. Ці трансформації супроводжуються стрімким зростанням потоків інформації, для ефективної обробки та подальшого використання якої необхідна сучасна обчислювальна техніка. В умовах сьогодення таким засобом обробки інформації виступає комп'ютерна техніка, сфера застосування якої постійно розширюється.

Щоб не відстати від провідних країн світу за рівнем інформатизації та комп'ютеризації українського суспільства необхідно володіти оперативною інформацією щодо процесів забезпеченості обчислювальною технікою підприємств, установ та організацій на різних рівнях суспільного виробництва (від державного до локального).

Метою даного дослідження є аналіз забезпеченості обчислювальною технікою Харківського регіону та її просторове розміщення за адміністративно-територіальними одиницями області за період з 2000 по 2009 роки.

За статистичними даними станом на початок 2009 року на Харківщині нараховувалось 222525 одиниць обчислювальної техніки (комп'ютерів різної потужності та поколінь) [3, с. 100]. У порівнянні з 2000 роком кількість комп'ютерів в області зросла у 5,3 рази або збільшилась на 180197 одиниць. Таким чином за період з 2000 по 2009 роки у Харківській області загальна чисельність обчислювальної техніки зросла на 525,7 %. Загальну динаміку парку обчислювальної техніки у Харківському регіоні демонструє графік на рис. 1. Однак, переважна частина наявної обчислювальної техніки області припадала на обласний центр – місто Харків (рис. 2), яке займало перше місце за чисельністю цієї техніки.

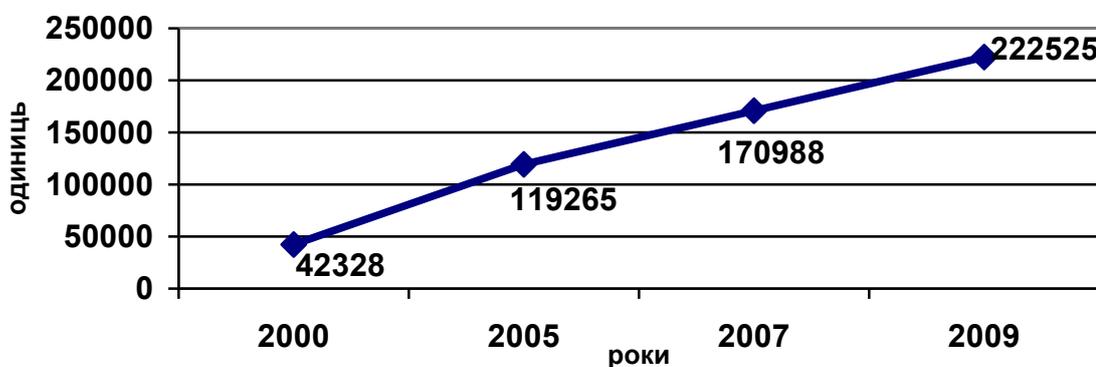

Рис. 1. Динаміка парку обчислювальної техніки у Харківській області за період з 2000 по 2009 роки (побудовано за даними [2,3])

Крім того, ще 4,3 % обчислювальної техніки функціонувало у містах обласного значення та 14 % – припадало на райони області.

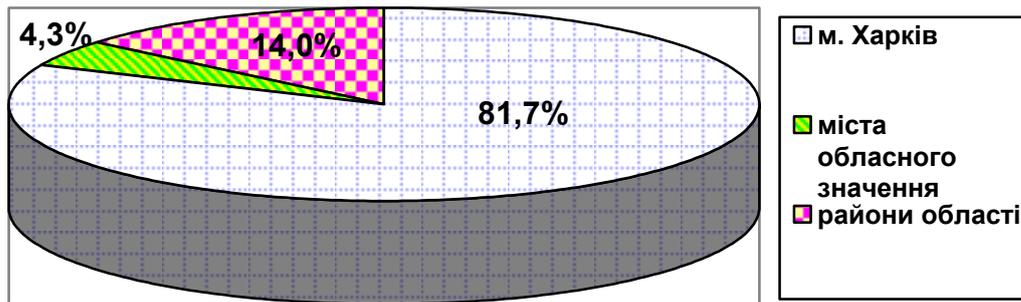

Рис. 2. Розподіл (у %) обчислювальної техніки у Харківській області за групами підпорядкування населених пунктів (побудовано за даними [3])

Друге місто за кількістю обчислювальної техніки в області займав Харківський район, де функціонувало 7667 одиниць обчислювальної техніки, а останнє – Ізюмський район (135 одиниць). Забезпеченість міст та районів Харківської області обчислювальною технікою в абсолютних показниках демонструє графік Парето на рис. 3. Аналіз графіку свідчить про те, що до першої десятки за показником забезпеченості обчислювальною технікою разом з містом Харковом потрапили, переважно, великі міста області (Куп'янськ, Лозова, Ізюм) та райони, які географічно близькі до обласного центра. В той же час, Ізюмський, Куп'янський, Первомайський та Лозівський райони займають останні місця за даним показником, що свідчить про значну відмінність у забезпеченості міських та сільських систем розселення обчислювальною технікою. Так, зокрема, чисельність наявної обчислювальної техніки у Ізюмському районі майже у 57 разів нижча за Харківський район.

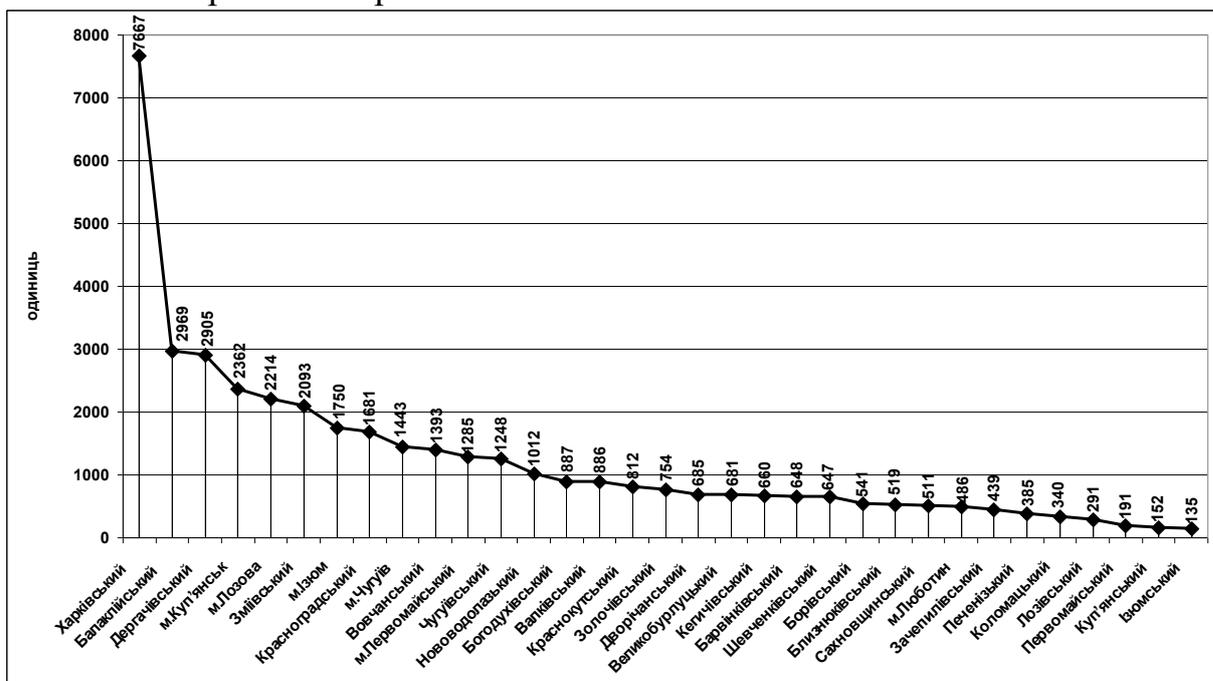

Рис. 3. Графік Парето для показника забезпеченості адміністративно-територіальних одиниць Харківської області обчислювальною технікою станом на початок 2009 року (побудовано за даними [3])

Однак, дещо інша ситуація із забезпеченням адміністративно-територіальних одиниць Харківщини обчислювальною технікою складається при аналізі її розподілу по відношенню до наявного населення. Зокрема, найвищий показник забезпеченості обчислювальною технікою із розрахунку на 10 тис. мешканців станом на початок 2009 року мало місто Харків, де було зафіксовано 1247 одиниць обчислювальної техніки (рис. 4). А Коломацький та Печенізький райони за цим показником перемістилися з кінця графіку до першої десятки. Первомайський, Лозівський, Ізюмський та Куп'янський райони займали останні міста в області і за цим показником. За результатами розрахунків кількості одиниць обчислювальної техніки, що припадає на 10 тис. мешканців адміністративно-територіальних одиниць Харківщини було проведено групування районів, результати якого представлені на рис. 5. Зокрема, нами було виділено 3 групи районів: з низьким, середнім та високим рівнем забезпеченості обчислювальною технікою.

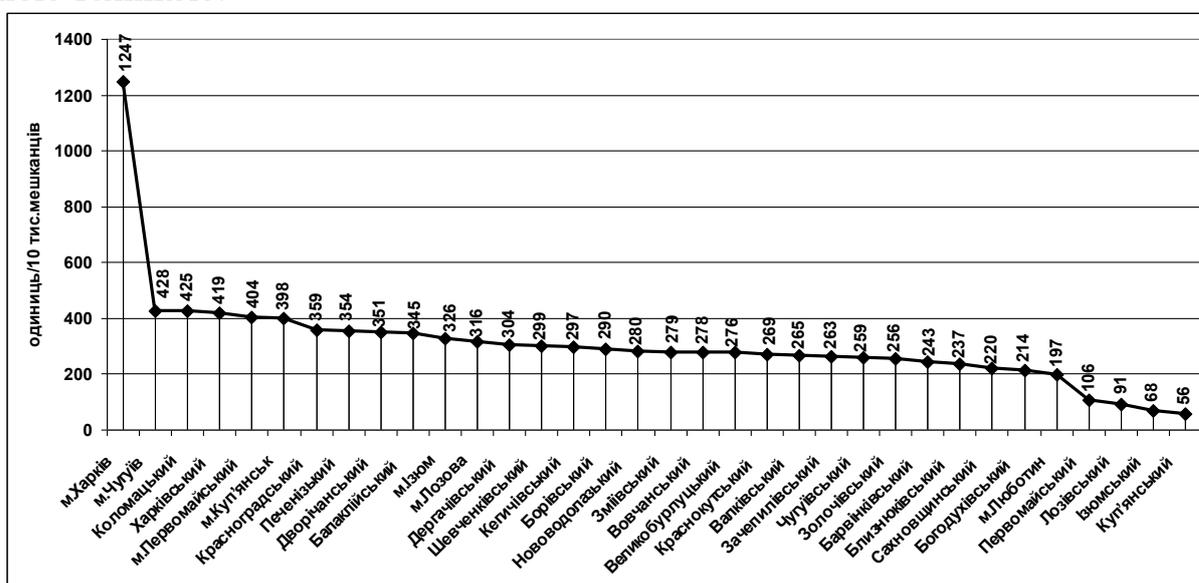

Рис. 4. Графік Парето для показника забезпеченості адміністративно-територіальних одиниць Харківської області обчислювальною технікою на 10 тис. мешканців станом на початок 2009 року (побудовано за даними [3])

До першої групи (з високим рівнем) нами віднесені міста Харків, Чугуїв, Первомайський, Куп'янськ, Ізюм, Лозова та Коломацький, Харківський, Красноградський, Печенізький, Дворічанський, Балаклійський та Дергачівський райони. У межах цих територій на 10 тис. мешканців припадає більше 300 одиниць обчислювальної техніки.

Другу групу (з середнім рівнем) утворили 16 районів області та місто Люботин. У межах цієї групи показники забезпеченості обчислювальною технікою мають незначні відмінності і коливаються від 197 одиниць на 10 тис. мешканців (у місті Люботині) до 299 (у Шевченківському районі).

До третьої групи (з низьким рівнем) потрапило чотири райони Харківщини – Первомайський, Лозівський, Ізюмський та Куп'янський. У межах цих районів показники забезпеченості обчислювальною технікою мали найнижчі в області значення – від 56 одиниць на 10 тис. мешканців (у Куп'янському районі) до 106 (у Первомайському районі).

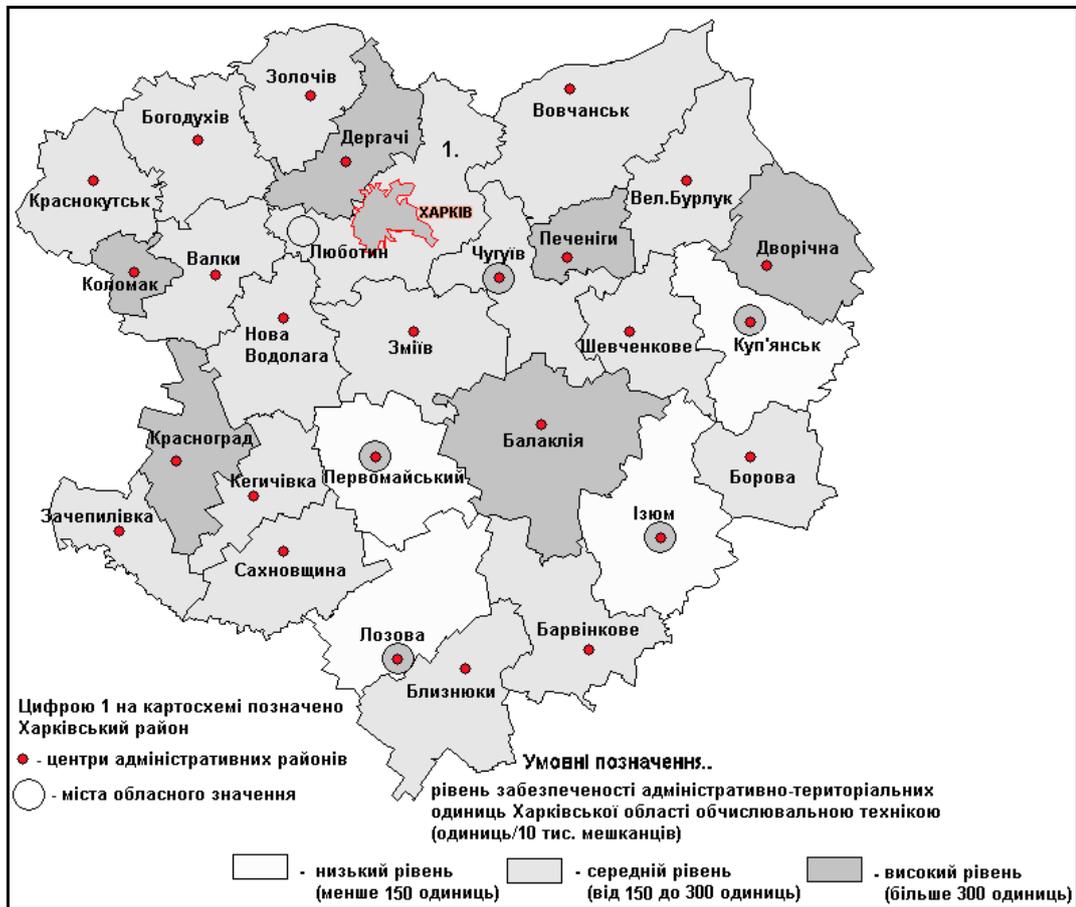

Рис. 5. Групування адміністративно-територіальних одиниць Харківської області за рівнем забезпечення обчислювальною технікою станом на початок 2009 року (побудовано за даними [3])

Проведений аналіз забезпеченості Харківської області обчислювальною технікою та її просторового розподілу дозволяє зробити ряд висновків. Зокрема, найкраща ситуація щодо забезпеченості обчислювальною технікою в області станом на початок 2009 року була у місті Харкові. Переважна більшість міст обласного значення Харківщини (за виключенням міста Люботина) та 6 районів області мали високі показники забезпеченості обчислювальною технікою. Однак, у окремих районах області, переважно периферійних, спостерігається низький рівень забезпеченості обчислювальною технікою, що створює нерівні умови доступу населення цих територій до комп'ютерних мереж.

Враховуючи той факт, що процеси інформатизації в українському суспільстві мають тенденцію до зростання, то й проблема забезпеченості регіонів обчислювальною технікою залишається актуальною. А питання її просторової забезпеченості потребують подальшого вивчення.

Література: 1. Розподіл постійного населення Харківської області за статтю та віком [статистичний збірник] / Головне управління статистики у Харківській області / [відповідальна за випуск Приймак Г. М.] – Х. : Головне управління статистики у Харківській області, 2008. – 67 с. 2. Харківська область у 2006 році: [статистичний щорічник] / Головне управління статистики у Харківській області / [за редакцією М. Л. Чмихала]. – Х. : ТОВ «Золоті сторінки», 2007. – 562 с. 3. Харківська область у 2008 році: [статистичний щорічник] / Головне управління статистики у Харківській області / [за редакцією М. Л. Чмихала]. – Х. : ТОВ «Золоті сторінки», 2009. – 579 с.

ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ

Суспільно-географічні особливості залізничного транспорту полягають у тому, що транспорт є специфічною комунікаційною інфраструктурою галузі матеріального виробництва і сфери обслуговування, яка забезпечує потреби господарства і населення в усіх видах перевезень.

Важливість дослідження транспорту полягає в тому, що на регіональному рівні залізнична транспортна система враховує потреби населення та господарства, передбачає формування транспортно-економічних зв'язків та визначає рівень соціально-економічного розвитку держави. Існує необхідність вдосконалення системи функціонування залізничного транспорту, оскільки сучасний стан транспортної системи України характеризується низкою проблем, які перешкоджають її розвитку: недостатнім ресурсним та фінансовим забезпеченням, низькою інвестиційною активністю держави та комерційних структур, невідповідністю вимогам системи управління транспортом, відсутністю високоякісної мережі шляхів сполучення.

Дослідження з географії транспорту як одного із напрямків економічної географії, зокрема і географії залізничного транспорту, почали розвиватися з середини ХІХ ст. і активно досліджуються вченими-географами в наш час. Проте дослідження даного напрямку географічної науки до кінця методологічно та методично не вивчено.

Отже, географія залізничного транспорту – галузь економічної географії, яка вивчає територіальне розміщення залізничного транспорту і перевезень, його закономірності, умови і особливості розвитку. Під залізничною транспортною інфраструктурою розуміють економічно збалансовану сукупність залізничних шляхів сполучення, вантажно-розвантажувальних господарств транспортних та інших підприємств і організацій, засобів управління і зв'язку, що забезпечують роботу в перевезеннях вантажів та пасажирів [2].

Розвиток залізничного транспорту в Україні розпочався в 60-х роках ХІХ ст. В цей період були збудовані перші залізниці: Львів – Перемишль (1861 р.) та Одеса – Балта (1865 р.), яку пізніше продовжили до Києва, а потім і до Москви. У другій половині ХІХ ст. почалося будівництво залізниць у Донбасі і Придніпров'ї. Розміщення між центральними районами Росії і Західною Європою сприяло проходженню ряду важливих транзитних залізниць, зокрема: Москва – Бахмач – Київ – Козятин – Здолбунів – Львів – Чоп і далі в Словаччину, Чехію та Угорщину [1].

Залізничний транспорт України є однією з базових галузей економіки країни, яка забезпечує її внутрішні та зовнішні транспортно-економічні зв'язки і потреби населення у перевезеннях. Діяльність залізничного транспорту, як час-

тини єдиної транспортної системи держави, сприяє нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному і економічному розвитку та зміцненню обороноздатності, міжнародному співробітництву України [2]. Рівнинний рельєф території України сприяє повсюдному розміщенню шляхів сполучення залізничного транспорту. М'який помірно-континентальний клімат країни, незначна вираженість стихійних погодних явищ (посух, сильних вітрів, пилових бур, хуртовин, граду) та несприятливих природних процесів (смерчі, землетруси, зсуви, селеві потоки, снігові лавини та ін.) не створює великих перешкод функціонуванню залізничного транспорту.

Протяжність залізничних колій загального користування в Україні в середньому за 2004 – 2008 роки становила 21869,6 км, де електрифіковані залізничні колії складають 9537,3 км. Найбільша експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування характерна для Донецької (1595 км), Дніпропетровської (1545 км), Харківської (1512 км) та Львівської (1280 км) областей України. В цілому за даний період відбулося скорочення протяжності залізничних шляхів сполучення загального користування, водночас збільшення протяжності електрифікованих залізничних колій. Це можна пояснити тим, що відбувається поступове зношення основних залізничних фондів, і вони не відповідають європейським стандартам, а будівництво нових залізниць європейського класу передбачає великі затрати з державного бюджету. Динаміку експлуатаційної довжини залізничних колій України за 2004 – 2008 років зображено на рис. 1.

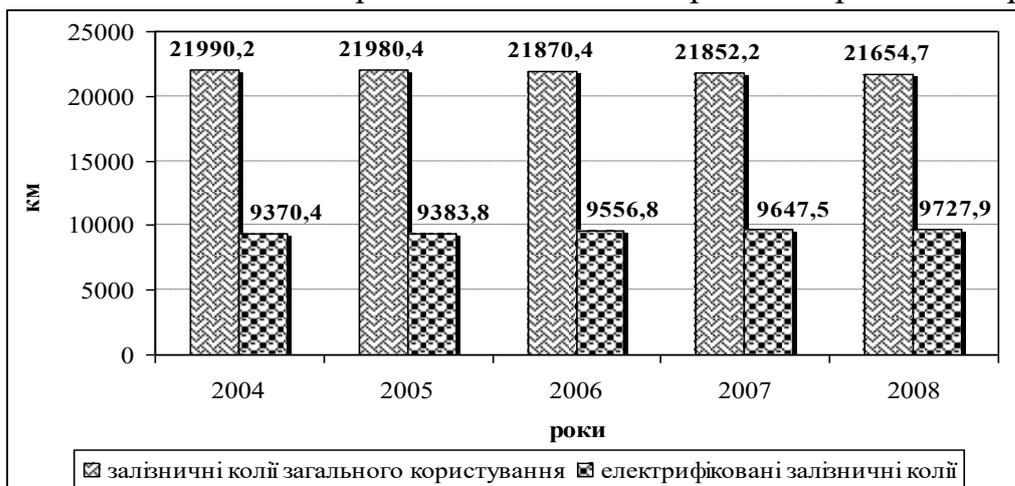

Рис. 1. Динаміка експлуатаційної довжини залізничних колій України за 2004 – 2008 роки (побудовано за даними [3])

Щільність залізничних доріг України за 2004 – 2008 роки в середньому становить 36 км на 1000 км². Найвищі показники спостерігаються у промислово розвинених областях: Донецькій, Луганській, Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій, а також Львівській та Закарпатській, де висока щільність залізниць, яка становить від 40 до 62 км/тис. км² території обумовлена їх вигідним прикордонним положенням, а також галузевою структурою господарства. Найнижчі показники характерні для Херсонської області та АР Крим [3].

У структурі вантажних перевезень залізничним транспортом переважає продукція мінеральної сировини (кам'яне вугілля, кокс, нафта, залізна, марганцева руда), хімічної промисловості (нафтопродукти, хімічні та мінеральні добрива), лісової промисловості та сільського господарства (зерно та ін.).

Залізничний транспорт України за період з 2004 по 2008 роки мав середні показники вантажообороту 243,3 млрд. т*км та пасажирообороту 52,8 млрд. пас*км. Протягом цього періоду було перевезено 448,5 млн. т. вантажів та 479,4 млн. пасажирів. Найвищі показники вантажообороту характерні для Одеської, Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Кіровоградської, Вінницької, Луганської областей, а найнижчі – для Івано-Франківської, Хмельницької, Тернопільської областей України. Найвищі показники пасажирообороту спостерігаються в Київській, Миколаївській, Кіровоградській областях, а найнижчі – в Херсонській, Тернопільській, Луганській областях.

В цілому за вказаний вище період відбулося збільшення показників вантажообороту та пасажирообороту залізничного транспорту України, яке можна пояснити тим, що із збільшенням обсягів виробництва збільшуються і обсяги перевезення вантажів та пасажирів. Динаміку вантажо- та пасажирообороту показано на рис. 2.

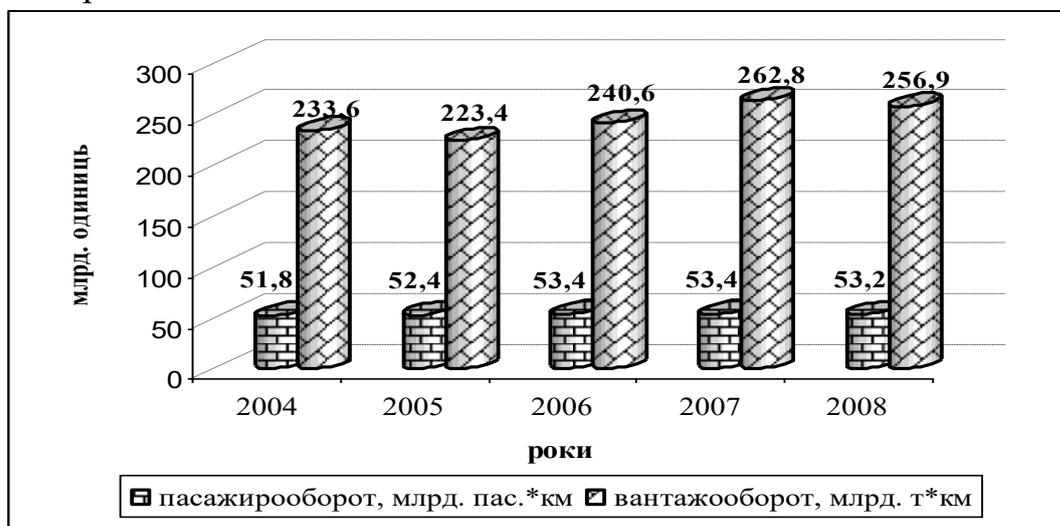

Рис. 2. Динаміка вантажо- та пасажирообороту залізничного транспорту України за 2004 – 2008 роки (побудовано за даними [3])

До складу системи залізничного транспорту України входять шість залізниць: Донецька, Львівська, Одеська, Південна, Південно-Західна і Придніпровська.

Охарактеризувавши залізничний транспорт України, можна зробити наступні висновки. Розвинена мережа залізничних шляхів сполучення забезпечує функціонування всіх галузей господарства України, сприяє соціально-економічному розвитку держави, створює умови для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків з країнами Європи та Азії. Але розвитку залізничного транспорту перешкоджає ряд проблем, пов'язаних з недостатнім інвестуванням у транспортну сферу, з некомерційними умовами діяльності на ринку пасажирських послуг, з недоліками в системі управління галуззю тощо.

Література: 1. Регіональна економіка: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.І. Лишценко – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 384 с.; 2. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / Є.П. Качан, М.О. Петрига, М.О. Ковтонюк та ін.; За ред. Є.П. Качана. – К.: Вища шк., 1998. – 375 с.; 3. Транспорт у 2008 р.: експрес-випуск № 56: [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики в Україні, 2009. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОЇ СИСТЕМИ МІСТА ХАРКОВА

Здоров'я – це головна умова, яка допомагає людині реалізувати свої плани, успішно вирішувати основні життєві задачі, долати труднощі, воно забезпечує довге й активне життя. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає здоров'я не тільки як відсутність хвороб та фізичних дефектів, а й стан повного фізичного і соціального благополуччя. На стан здоров'я разом з екологічними умовами впливають і соціально-економічні фактори, серед яких важливе місце посідає рівень розвитку медичного обслуговування. В історії є багато прикладів, коли завдяки ефективній організації системи охорони здоров'я були попереджені та зупинені спалахи і поширення багатьох хвороб. Отже, забезпеченість населення медичною допомогою (медичними кадрами, мережею лікувально-профілактичних закладів, лікарняними ліжками тощо) є невід'ємною складовою якості життя населення.

Витоки розвитку медичної географії з'явилися наприкінці XVIII ст. у Німеччині (Л. Фінке). Значний внесок у розвиток теорії окремих напрямків медичної географії у різні історичні періоди внесли і вітчизняні науковці, зокрема В. М. Кубійович, Е. Н. Павловський, В. А. Барановський, В. М. Пащенко, В. О. Шевченко, П. Г. Шищенко та інші. Особливо активізувалися географічні дослідження медичної сфери в Україні після отримання державної незалежності. Сьогодні в Україні питаннями вивчення медичної сфери займаються В. М. Гуцуляк, Л. В. Міщенко, І. В. Мартусенко, К. П. Муха, Л. П. Шевчук та інші вітчизняні дослідники. Однак існує недостатньо аналітичних матеріалів стосовно історико-географічних аспектів розвитку регіональних медичних систем, особливо на Слобожанщині.

Тому метою даного дослідження виступає вивчення історико-географічних аспектів розвитку медичної системи м. Харкова як великого адміністративного, наукового, освітнього та медичного центру України.

Історія міста Харкова охоплює достатньо великий проміжок часу, який нараховує понад 350 років. У наших попередніх дослідженнях на основі історичних та літературних джерел було розроблено періодизацію розвитку медичної сфери міста Харкова та виділено 8 етапів, які відповідають певним змінам у медичній системі та соціально-економічним перетворенням у місті. У даній статті мова піде про перший (1654-1778 рр.) та другий етап (1778-1805 рр.), оскільки тривалий час (з 1654 по 1778 рр.) мешканці Харкова отримували першу медичну допомогу від місцевих знахарів та частково в військових лазаретах (цей період у розвитку медичної системи міста Харкова характеризується безсистемним медичним обслуговуванням населення та віднесений нами до першого етапу), і лише після 1778 року починається зародження у Харкові лікувальної

справи у вигляді першої лікарні, аптеки. Початок другого етапу був запропонований нам завдяки цим подіям [2].

Отже, місто Харків було засновано у 1654 році як фортецю, що охороняла південні кордони Московського царства від набігів татар з Кримського ханства. З цього часу виділяється нами початок першого етапу розвитку медичної системи міста. На жаль, відомостей про санітарний стан міста та стан захворюваності населення на початку його заснування збереглося дуже мало. Відомо, що в XVIII-XIX ст. фізико-географічні умови в місті були не сприятливими. Про це засвідчує Д. І. Багалій у своїй праці «Історія міста Харкова за 250 років існування», де наводить факти щодо незадовільного стану річок, заболочуваності багатьох районів міста, надмірного унавоження міста з метою покращення пересування по вулицях. Він вказує на наявність на території Харкова таких промислових підприємств, як миловарний та свічковий заводи, які були найбільшими забруднювачами повітря на той час. Всі перелічені вище факти свідчили про антисанітарний стан у місті та негативно впливали на здоров'я його мешканців, викликали інфекційні захворювання, особливо захворювання дихальних шляхів. Але на той час ніяких заходів щодо лікування цих хвороб ужито не було. Міська влада лише повідомляла населення щодо наступу епідемій та проводила ізоляційні заходи [2]. Д. І. Багалій подає показники смертності населення від захворювань за 1808-1817 роки, яке складало 5,96%. Можна передбачити, що в цих роках в Харкові смертність була вища. На у 1954 році – 0,74%, а у 2007 році це значення складало 1,29%, [1].

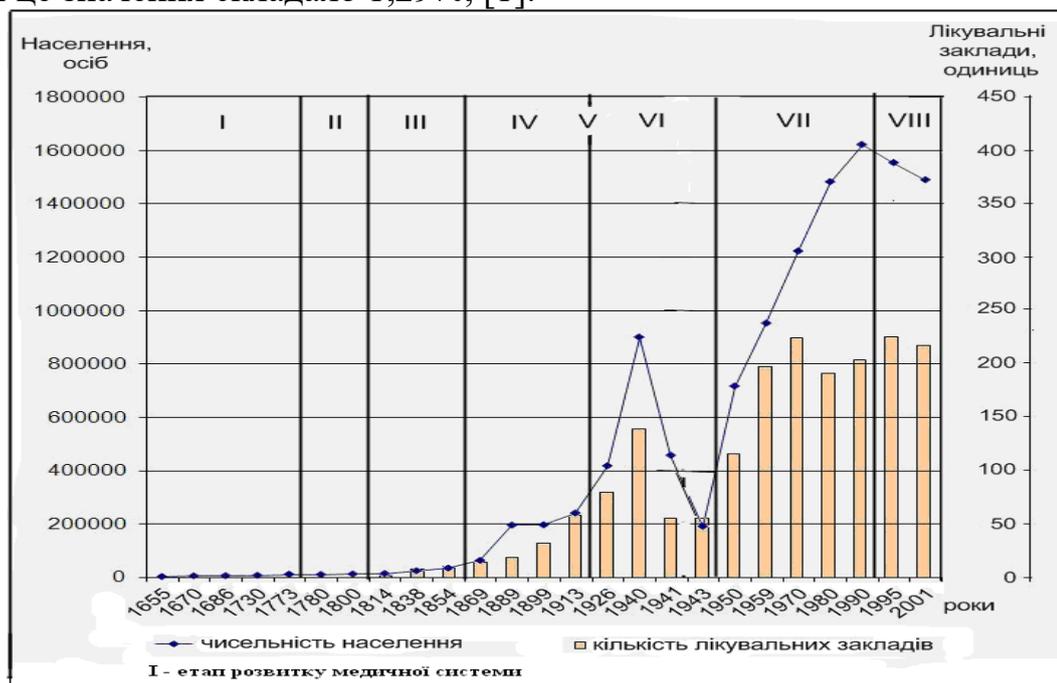

Рис.1. Динаміка чисельності населення та кількості лікувальних закладів у м. Харкові у 1655-2001 роках [1,2,3]

На початку XVIII ст. у Харкові не було жодного лікаря, аптекаря та лікарні, хоча чисельність населення поступово зростала (рис. 1). Лікарі були лише при військових гарнізонах, полках, що перебували у постійних відрядженнях. Враховуючи доволі часті спалахи епідемій, високу смертність у 1732 р. було підписано імператрицею Ганною Іоанівною наказ про введення посади лікаря. Але

він один був задіяний ще в деяких земствах (округах), зокрема в Острогожську, Сумах, Ізюмі, Охтирці, де й мешкав постійно [1].

Тому у 1778 р. було підписано іменний наказ про затвердження міського лікаря та аптечного гізеля. Одразу були відкриті лікарня та аптека. Лікарня мала назву Лікарня суспільного нагляду (Больница общественного призрения), що, правда, слугувала для мешканців всієї Слобожанщини. На основі цих подій можна виділити початок другого етапу формування медичної системи міста Харкова, про який вже згадувалося вище [2].

У 1797 р. у Харкові було засновано Лікарську Управу, яка складалася з інспектора, оператора та акушера. Їй підпорядковувалися військові та цивільні медичні заклади. Головними завданнями Управи були: контроль за санітарним станом міста, надання медичної допомоги хворим, дослідження факторів, що впливали на здоров'я населення та розробка методів боротьби з епідеміями. Лікарська управа передувала формуванню та становленню санітарно-епідеміологічної служби в Харкові. Поява цієї організації та лікарів суттєво вплинула на рівень обслуговування населення та надання медичної допомоги у першій половині ХІХ століття. Саме завдяки Управі промислові підприємства, які найбільш забруднювали повітря, було перенесено за межі міста, покращився стан харківських річок та почалися проводитися заходи по благоустрою міста [2]. Ці вжиті заходи сприяли покращенню територіальної організації медичної системи міста (рис.1). У 1805 році було відкрито Харківський університет, в якому почав діяти медичний факультет. Відкриття медичного факультету сприяло появі у місті висококваліфікованого медичного персоналу, зародження медичної наукової школи, що викликало розширення мережі закладів охорони здоров'я. Тому ця обставина дає право виділити третій етап розвитку медичної системи міста.

Таким чином, до 1778 року у Харкові практично не існувала медична система. Несприятливі фізико-географічні умови, екологічний стан міста сприяли розповсюдженню інфекційних хвороб та, відповідно, високій смертності населення. З появою в місті лікувального закладу та зародженням санітарно-епідеміологічної служби в якості Лікарської Управи почало спостерігатися покращення в екологічній ситуації міста, що відобразилося на скороченні смертності населення, і, відповідно, на захворюваності. Але суттєве покращення санітарного стану міста та розширення мережі лікувальних закладів почало спостерігатися після заснування в місті Університету, в якому діяв медичний факультет. Такі історико-географічні дослідження необхідні для удосконалення сучасної територіальної організації медичної системи міста Харкова.

Література: 1. Багалеї Д.И. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905): в 2-х т., Т.1 (XVII-XVIII вв.): Историческая монография / Багалеї Д.И., Миллер Д.П. - Репринт. издание. - Х.: Б.и., 2004. - 572 с.; - Вып. дан ориг.: Х.: Паровая Типография и литография М. Зильберберг и С-вья, 1905; 2. Багалеї Д.И. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905): в 2-х т., Т.2 (XIX – начало XX века): Ист. монография / Багалеї Д.И., Миллер Д.П. - репринт. изд. - Х. : Б.и., 2004. - 982 с. - Вып. дан. ориг.: Х.: Тип. и литогр. М. Зильберберг и С-вья, 1912; 3. Історія міста Харкова ХХ сторіччя / Коллект. автор, Кушнар'ов С.П., Шумілкин В.А., Ярмиш О. Н., Посохов С.І. . - Х.: Фоліо, 2004. - 686 с.

Копер Н. Є.
керівник - д. геогр. н., проф. Заставецька О. В.
Тернопільський національний педагогічний університет
імені В. Гнатюка

РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Соціальна сфера Вінницької області, як і країни загалом, зазнала значних структурних змін під впливом ринкових перетворень. Це проявилось, передусім, у значному скороченні чисельності зайнятих, невиплатах заробітних плат, руйнуванні закладів соціальної інфраструктури, особливо відомчої, що знаходилася на балансі промислових підприємств, тощо. Тому дослідження рівня розвитку соціальної сфери Вінницької області має важливе значення для прогнозування подальшого її розвитку, вдосконалення її структури і територіальної організації, а також для виявлення особливостей її функціонування під впливом промислового виробництва як основного рушія розвитку регіону на сучасному етапі.

Наукові доробки з окремих аспектів даної проблематики представлені в працях Дудника І.М., Заставецької О.В., Ігнатенко М.Г., Коломійця І.Ф., Лібанової Е.М., Немченко М.П., Нижник О.М., Панасенко Т.В., Старостенко Г.Г., Стеченко Д.М., Фащевського М. І. та ін.

Рівень соціального розвитку Вінницької області та її районів будемо визначати формалізованим методом через такі основні складові: а) рівень розвитку соціальної інфраструктури; б) рівень зайнятості, в) рівень оплати праці; г) рівень викидів шкідливих речовин в атмосферу.

Для розрахунку інтегрального показника розвитку соціальної інфраструктури бралися часткові показники, а саме: обсяги оптового і роздрібного товарообороту; кількість підприємств роздрібної торгівлі та ресторанного господарства, торгова площа магазинів; кількість місць на об'єктах ресторанного господарства; обсяг послуг, реалізованих населенню, у розрахунку на одну особу; забезпеченість населення житлом на одного жителя; кількість сімей та однаків, які перебувають на квартирному обліку; наявність водопровідних структур; кількість місць у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах; кількість бібліотек та їх книжковий фонд, кількість кіноустановок, кількість місць у залі з кіноустановками, кількість клубів та кількість місць у них, забезпеченість закладів охорони здоров'я ліжками у розрахунку на 10 тис. населення, кількість лікарів, що мають категорію. В результаті було виявлено, що одноосібним "лідером" за рівнем розвитку соціальної інфраструктури є м. Вінниця, що зумовлено його високим адміністративним статусом.

До районів із рівнем розвитку вище середнього відносяться Хмільницький (за рахунок м. Хмільник – курорт державного значення), Могилів-Подільський (за рахунок м. Могилів-Подільський як найбільшого центру обслуговування на півдні області), Тростянецький (за рахунок розвитку соціальної інфраструктури м. Ладижин), Тульчинський, Бершадський, Шаргородський, Вінницький, Немирівський.

У групу із середнім рівнем розвитку соціальної інфраструктури входять Жмеринський, Козятинський, Томашпільський, Погребищенський, Гайсинський, Калинівський, Теплицький, Барський, Піщанський райони. Жмеринський та Козятинський райони виділяються за найбільшим обсягом реалізованих послуг, зокрема залізничного транспорту, однак обсяг послуг на душу населення тут незначний. Така ж сама ситуація характерна і для Томашпільського району із значним залізничним пунктом Вапняркою.

Райони з низьким рівнем розвитку соціальної інфраструктури є і найбільш відсталими у області за розвитком інших галузей господарства, крім Тиврівського, Іллінецького, Крижопільського та Літинського районів. Низький рівень розвитку соціальної інфраструктури Тиврівського району визначається, перш за все, низьким забезпеченням жителів житлом та значною кількістю сімей, що перебувають на квартирному обліку, крім того тут спостерігається недостатність місць у дошкільних закладах. Відбувається це, головним чином, за рахунок м. Гнівань – промислового центру із великою кількістю населення та недостатнім рівнем розвитку відомчих об'єктів соціальної інфраструктури, зокрема, вище перерахованих.

У більшості районів області рівень розвитку соціальної інфраструктури є досить низьким, що викликає сумніви щодо можливості перенесення “центра ваги” з обслуговування населення з міст обласного підпорядкування на рівень громад низового рівня, що передбачається адміністративною реформою.

Географічний розподіл зайнятого населення, після проведених розрахунків, фіксує значну концентрацію зайнятості в обласному центрі – 6,72, бо саме тут зосереджені основні підприємства, організації, установи, що успішно функціонують. Висока зайнятість спостерігається у Жмеринському та Козятинському районах (за рахунок міст обласного підпорядкування) та у більш високорозвинутих районах, що є закономірним явищем. Не високою зайнятістю виділяється Вінницький район – 0,76, що зумовлено відтоком трудових ресурсів до обласного центру. Найнижча зайнятість населення спостерігається у депресивних районах області (Мурованокуриловецький, Чечельницький, Піщанський, Чернівецький, Оратівський) внаслідок звуження і без того вузької сфери прикладання праці.

Одним із індикаторів соціального розвитку регіону є розмір заробітної плати. Середньомісячна заробітна плата у Вінницькій області становить 1404 грн. (при середній в Україні – 1806 грн.), що відносно 2001 р. у 6,5 рази більше. Розмір заробітної плати у 2008 р. перевищував рівень законодавчо визначених соціальних стандартів: у 1,8 рази – мінімальної заробітної плати (744 грн.) та у 1,9 рази – прожиткового мінімуму для працездатної особи (714 грн.). Однак, ці показники відносні, оскільки одночасно із заробітною платою збільшуються ціни на товари та послуги, з випереджаючим збільшенням останніх.

У області спостерігається високий ступінь диференціації районів за рівнем оплати праці. Так, у Немирівському районі середньомісячна заробітна плата дорівнює 1459 грн., у Тростянецькому – 1497 грн. (що пов'язано, насамперед, із розвитком промислового виробництва), а у Теплицькому – 1078 грн. Коефіцієнт диференціації становить 1,4. Крім того, вищу за середню по області заробітну

плату отримують працівники Жмеринського та Козятинського районів, за рахунок вищої заробітної плати у містах обласного підпорядкування.

Спад виробництва в області та прийняття в державі нового природоохоронного законодавства зумовили, останніми роками, зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин. Так, порівняно з 1990 р. (428,7 тис. т.) викиди шкідливих речовин із стаціонарних і пересувних джерел забруднення зменшилися втричі і в 2004 р. становили 145 тис. т. На сьогодні знову намітилась тенденція до збільшення викидів у атмосферне повітря, у 2008 р. їх кількість становила 218 тис. т., що свідчить про деяке відновлення промислового виробництва, як найбільшого забруднювача території.

Серед промислових підприємств області найбільшим забруднювачем атмосферного повітря залишається Ладижинська ДРЕС. Так, у 2008 р. на Ладижин припадало 106 тис. т викидів шкідливих речовин, що складає 48,6% всіх викидів. В розрахунку на 1 км² викиди в Ладижині склали 1195 т. (в середньому по області – 8,2 т.).

Після Ладижина значними забруднювачами атмосферного повітря є промислові підприємства Вінниці. Всього викидів по місту 22,3 тис. т, що з розрахунку на км² дорівнює 324 т. Найменше викидів в атмосферу у найменш промислово розвинутих районах: Мурованокуріловецькому – 1362 т., Оратівському – 1378 т., Піщанському – 1052 т., Чернівецькому – 1186 т., Чечельнецькому – 1117 т. та інших районах.

У процесі переходу до ринку, проблема екологічної безпеки у регіоні загострюється, оскільки змінюється форма власності промислових підприємств, з'являються приватні компанії з широким залученням до виробничої та комерційної діяльності не досить професійно підготовлених структур, що не приділяють достатньої уваги захисту навколишнього середовища.

Інтегральну оцінку рівня соціального розвитку регіонів можна представити через систему взаємопов'язаних часткових індексів. Після проведених розрахунків райони за рівнем соціального розвитку розподілилися наступним чином:

1. Райони з *найвищим* у області рівнем соціального розвитку ($P=0,7$).

м. Вінниця

2. Райони з *рівнем соціального розвитку вище за середній* ($P=0,2 - 0,3$).

Козятинський, Жмеринський, Немирівський, Вінницький.

3. Райони з *середнім рівнем соціального розвитку* ($P=0,1 - 0,2$). Тиврівський, Могилів-Подільський, Крижопільський, Хмільницький, Гайсинський, Томашпільський, Тульчинський.

4. Райони з *рівнем соціального розвитку нижче за середній* ($P=0,05-0,1$).

Барський, Іллінецький, Бершадський, Липовецький, Шаргородський, Калинівський, Погребищенський, Літинський.

5. Райони з *найнижчим рівнем соціального розвитку* ($P < 0,05$). Теплицький, Піщанський, Оратівський, Мурованокуріловецький, Чернівецький, Ямпільський, Чечельницький, Тростянецький.

Навіть поверховий аналіз рівнів соціального розвитку районів Вінницької області дозволяє стверджувати, що він тісно корелює з рівнем промислового розвитку, оскільки серед регіонів-лідерів немає індустріально відсталих. З метою досягнення високого рівня соціального розвитку потрібно залучати до вирішен-

ня соціальних проблем промисловість, як одну з провідних галузей економіки області. Завдання полягає не в тому, щоб примусити промислові підприємства взяти на себе тягар соціальних виплат, що нині не є реальним через значне зниження обсягів виробництва, а перш за все, сприяти розвитку промисловості, особливо спеціалізованих видів діяльності, що є базою соціального розвитку і, як наслідок, суспільного прогресу регіону.

Література: 1. Статистичний щорічник Вінниччини за 2008 рік / За ред. С. Ігнатова; Відп. за вип. О. Шевченко. – Вінниця: Гол. упр. статистики у Вінницькій області, 2009. – 600 с.

УДК 911.3

Коробка Н. Д.
керівник – доц. Кандиба Ю. І.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТВАРИННИЦТВА ЧУГУЇВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Протягом останніх років Чугуївський район займає перше місце в Харківській області за показниками виробництва продукції сільського господарства. В основі успіху району – професіоналізм керівників, хліборобів, висока організація праці, а також застосування інтенсивних технологій рослинництва, впровадження нових сортів та гібридів, засобів захисту рослин.

За обсягами виробництва сільське господарство Чугуївського району не поступається жодному сектору економіки. У 2008 році в районі було вироблено продукції сільського господарства на 102,36 млн. грн. У сільському господарстві зайнято близько 38 % від загальної кількості зайнятих у всіх сферах господарської діяльності [2].

Співвідношення між тваринництвом і рослинництвом у районі в цілому збалансоване з незначним переважанням рослинництва. Це зумовлено здебільшого природними умовами (сприятливий клімат, рівнинний рельєф, родючі ґрунти (чорноземи). У 2008 році в районі вироблено продукції рослинництва на 52,3 млн. грн., а продукції тваринництва на 50,1 млн. грн.

Сумарна площа сільськогосподарських угідь становить 40617,84 га, з них орні землі складають 35976,1 га від загальної площі, сінокоси – 2087,9 га, а пасовищами зайнято 2558,69 га [2].

Частка сільськогосподарських угідь від загальної площі земель найбільша у Кам'яноярській, Введенській, Чкалівській, Волоховоярській, Іванівській радах, а найменша – у Кочетоцькій та Великобачанській. Така ситуація пояснюється тим, що Кам'яноярська, Введенська, Чкалівська, Волоховоярська, Іванівська ради завжди спеціалізувалися на сільському господарстві, але тут воно розвивається в основному екстенсивним шляхом. У Великобачанській раді сільське господарство має менше можливостей через лісистість території. Кочетоцька, Есхарівська та Малинівська ради територіально наближені до районного

центру і тут значну частку займає промисловість, а сільське господарство розвивається інтенсивним шляхом. У структурі сільськогосподарських земель у всіх радах переважає рілля [1].

У структурі розподілу земель району станом на 01.01.2008 р. більшу частку займають сільськогосподарські підприємства – 82 %, а господарства населення – 14 %. Найменшу частку займають фермерські господарства – 4 %. Таке співвідношення можна пояснити тим, що сільськогосподарські підприємства в наш час є найбільш традиційними виробниками сільськогосподарської продукції. Частка господарств населення значно менша, тому що люди здебільшого виробляють дану продукцію для власного споживання і виробництво дрібнотоварне. А фермерські господарства є відносно новою формою господарювання, тому частка земельних угідь у використанні фермерів ще незначна.

Тваринництво дуже залежить від розвитку рослинництва, адже продукція рослинництва є кормовою базою для неї. У Чугуївському районі добре розвинуте рослинництво, що створює підґрунтя і для розвитку тваринництва. У районі розводиться велика рогата худоба, свині, коні, птиця. У 2008 році поголів'я великої рогатої худоби становило 8545 голів, свиней – 26 053, птиці – 108 576.

У 2008 році всієї продукції тваринництва було вироблено на 50,1 млн. грн., а саме: свинини – на 35,5 млн. грн., яловичини – на 5,2 млн. грн., молока – на 13,1 млн. грн., м'яса птиці – на 3,0 млн. грн., яєць – на 4,8 млн. грн. (рис. 1). Найбільший показник валового виробництва продукції має свинарство, а найменший – птахівництво. Значне виробництво свинини і яловичини у даному випадку свідчить, на жаль, не стільки про розвиток тваринництва, скільки про скорочення поголів'я великої рогатої худоби та свиней.

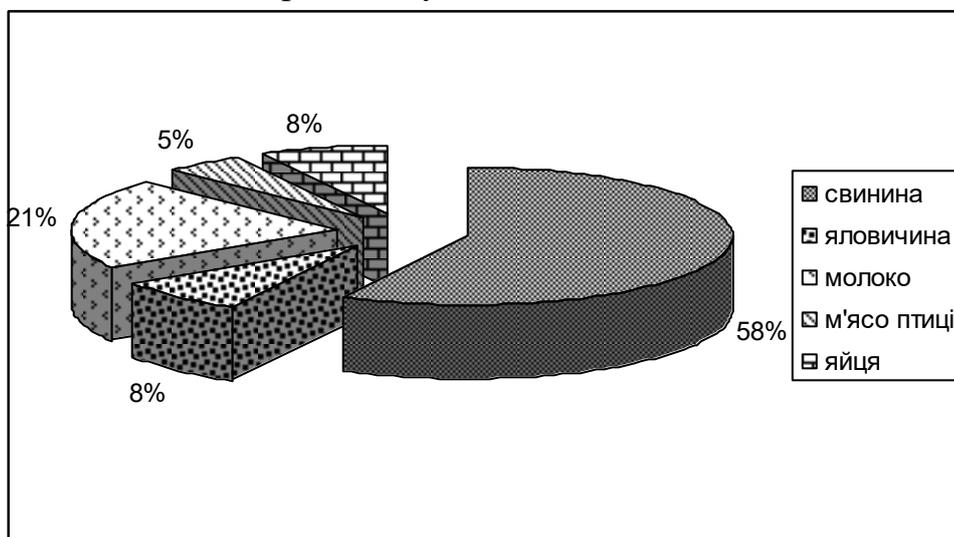

Рис. 2. Структура валового виробництва основної продукції тваринництва в Чугуївському районі у 2008 році (у % від загальної вартості) (побудовано автором за даними [1])

У 2008 році найбільші доходи від реалізації продукції тваринництва одержали Великобаччанська, Зарожненська, Кам'яноярська, Новопокровська, Старопокровська, Базаліївська, Юрченківська, Чкалівська ради. Отже, можна зробити висновок, що ці ради спеціалізуються на тваринництві і водночас в останні

роки різко почали скорочувати поголів'я худоби. Найбільше виручки по всьому району одержується від реалізації м'яса, найменше – від реалізації яєць.

Якщо розглянути економічну ефективність виробництва продукції тваринництва сільгосппідприємствами Чугуївського району за 2008 рік, то можна побачити, що найбільші витрати припадають на свинарство (43,5 млн. грн.), де значну вартість мають корми, а рентабельність становить $-16,8\%$. Найбільш вигідним є молочне скотарство (витрати у 2008 році склали 19,3 млн. грн., але рентабельність $+10,3\%$). Можна прийти до висновку, що розвивати свинарство і м'ясне скотарство в районі не вигідно. Економічно ефективним є лише молочне скотарство [1].

Для тваринництва Чугуївського району характерні такі проблеми:

- екстенсивний розвиток сільського господарства;
- висока собівартість виробництва більшості видів продукції;
- збитковість тваринництва через великі витрати на закупівлю кормів;
- тенденція випереджаючого зростання цін на матеріально-технічні ресурси, що споживаються у сільському господарстві, порівняно з цінами на сільськогосподарську продукцію;
- застаріле матеріально-технічне обладнання, що не дозволяє розвивати сільське господарство інтенсивним шляхом.

Можна запропонувати такі напрями розвитку тваринництва Чугуївського району:

- оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств;
- орієнтація на виробництво тих видів продукції, які приносять більший прибуток і найбільш рентабельні (молоко, м'ясо птиці);
- застосування новітніх технологій відгодівлі худоби;
- державна підтримка сільськогосподарських виробників.

Література. 1. Матеріали Управління агропромислового розвитку Чугуївської районної державної адміністрації 2. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації - www.kharkivoda.gov.ua.

УДК 911.3

Кучер І. І.
керівник – проф. Нємець Л. М.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

АНАЛІЗ ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНОГО ПОДІЛУ АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ

Актуальність вивчення даної теми обумовлена сучасними тенденціями глобалізації суспільного розвитку, включаючи політику, економіку та культуру. В процесі глобалізації відбувається трансформація інститутів державної влади. Частина державних функцій переходить на більш високий ієрархічний рівень до всесвітніх, міжнародно-регіональних організацій і транснаціональних корпора-

цій, що значно змінило функції держав та окремих регіонів світу. Таким чином, у міжнародних відносинах в якості самостійних суб'єктів виступають регіони.

Одночасно спостерігається тенденція до розширення прав субнаціональних територіальних громад. Процеси глобалізації посилили роль регіональних факторів в суспільному розвитку. В світовій гео економічній системі намітилися тенденції формування регіональних економічних угруповань, які використовують місцеві етнокультурні особливості як фундамент нових стратегій розвитку. В міжнародних економічних відносинах перевагу отримують країни, здатні створити оптимальне співвідношення між процесами глобалізації і регіоналізації

Ці два на перший погляд взаємопротилежні процеси – інтеграція та децентралізація, насправді є складовою єдиного процесу – формування глобального цивілізаційного простору, а сучасну „балканізацію” світу можна пояснити гаслом лідера повстання метисів у 1885 р. на південному-заході Канади Луї Давида Ріеля – „відокремлюємося, щоб об'єднатися”.

Теорія регіоналізації є однією з найрозвиненіших у науковому багажі суспільної географії. Однак вона стосується переважно регіоналізації окремих країн. Що стосується регіоналізації окремих континентів чи частин світу, то дане питання поки що немає глибоких теоретичних розробок. Тут склалися, зазвичай історико-географічні стереотипи та традиції. Особливо, це стосується Океанії.

Австралія є найменшою частиною світу, вона разом з Океанією найпізніше була відкрита, як частина ойкумени. В 1869 р. О. Гюбнер виділяв її в окрему частину світу „Австралія і Полінезія” [5], куди він відносив тодішні колонії Англії і Франції в Австралії та на островах Тихого океану. Зазначимо, що в той час Нову Зеландію включали до складу Австралії. На сьогодні залишаються невирішеними два питання, зокрема – чи виокремлювати Океанію в окрему частину світу, і куди відносити Нову Зеландію – до Австралії, Океанії або ж виділити її в окрему частину світу.

Серед українських географів лише С. Кузик надає Океанії статус окремого регіону і включає до її складу Нову Зеландію. Інші українські географи, зокрема Б. Яценко, П. Масляк, Я. Олійник, А. Степаненко [1, с. 16], В. Юрківський [8, с. 394] розглядають Австралію та Океанію, як один регіон. Що стосується російських географів, то їх погляди на це питання у розділилися. І. Радіонова розглядає Океанію, як окрему частину світу [1, с. 16], а О. Чепалиге – разом з Австралією [6, с. 16]. Натомість, В. Вольський взагалі не приділяє уваги цьому регіону [4, с. 58-59], хоча у підручнику „Экономическая география капиталистических и развивающихся стран” за редакцією цього ж вченого, Океанія виділена в окрему частину світу та поданий її поділ на відомі три регіони [7, с. 524].

Океанію традиційно ділять на три історико-етнографічні частини: Меланезію, Мікронезію і Полінезію. Вперше такий поділ здійснив французький мореплавець Юлій-Себастьян-Цезар Думон д'Урвілл ще на початку ХІХ ст. [3, с. 652]. Назва Меланезія пов'язана з переважанням чорношкірих мешканців на цих територіях. До її складу входять о. Нова Гвінея, архіпелаг Бісмарка, о. Д'Антракто, архіпелаг Луїзіади, Соломонові Острови, о-ви Санта-Крус, о-ви Нові Гебріди (державна Вануату), о-ви Нової Каледонії, о-ви Фіджі. Найбільшу територію займає о. Нова Гвінея, яку деякі автори відносять до Океанії. Мікронезія названа так через малі розміри островів переважно коралового, а також

вулканічного походження. Вона займає північно-західну частину Океанії, до якої входять Маріанські і Маршаллові о-ви, а також о-ви Кірибаті і Каролінські о-ви. Острови Мікронезії розташовані по акваторії Тихого океану площею 14 млн км². У східній частині Тихого океану, в межах умовного трикутника, розташовані острови Полінезії. Останніми роками чимало країнознавців Нову Зеландію не відносять до групи країн Океанії. Можливо це пов'язують з її віддаленим розташуванням відносно основної групи тихоокеанських островів, а можливо – і з рівнем розвитку, який є значно вищим, ніж у будь-якій іншій країні Океанії. Островитяни Полінезії мають багато спільного з культурою острова Фіджі, тому цей острів слід вважати перехідним від Полінезії до Меланезії. Крім цього американські географи визначають перехідними Тувалу і Кірибаті від Полінезії до Меланезії та до Мікронезії відповідно [2, с. 682-683].

На наш думку, Океанію з погляду на унікальність її природи, населення та значну відмінність у соціально-економічних показниках у порівнянні з Австралією слід розглядати як окрему частину світу. Але треба мати на увазі, що хоча Нова Зеландія на даному етапі історичного розвитку і відноситься до Австралії, певною мірою є перехідною між Океанією та Австралією, хоча б зважаючи на відношення до аборигенів та на первинне заселення обох країн протилежно різними етно-соціальними групами. Важливість зазначеного підсилюється впливом глобалізації на всі країни світу та вимагає подальших, в тому числі і суспільно-географічних досліджень.

Література: 1. Безуглий В.В., Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посібник. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2003. – 688с. 2. Блій Г. де, Муллер П. Географія: світи, регіони, концентри / Пер. з англ.; Передмова та розділ „Україна” О. Шаблія. – К.: Либідь, 2004. – 740с. 3. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. С.П. Кузика – Львів: Світ, 2003. – 672с. 4. Социально-экономическая география зарубежного мира / Под ред. В.В. Вольского – 2-е изд., испр. – М.: Дрофа, 2003. – 560с. 5. Статистическая таблица всех государств света. Отто Гюбнер. Переделанная с 17 немецкого издания. Спб. 1869. 6. Чепалыге А.Л., Региональная группировка стран мира // География №2 / 2003. – С. 13-17. 7. Экономическая география капиталистических и развивающихся стран, издание 2-е, переработанное. Под ред. В.В. Вольского. Издательство Московского университета. 1986. – 524с. 8. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни: Підручник. – К.: Либідь, 2000. – 416с.

УДК 911.3

Ліхван В. Ф.

керівник – ст. викл. Вірченко П. А.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Важливою складовою соціальних процесів на сучасному етапі розвитку українського суспільства виступає соціальна безпека населення, яка може вважатися індикатором визначення рівня якості життя населення. Особливого значення цей показник набуває у період економічних криз, під час проведення со-

ціально-економічних реформ та загострення соціальної нестабільності, що є характерним для сучасної України. Зниження рівня життя населення, зростання соціального розшарування та рівня безробіття, знецінення робочої сили, негативне сальдо міграцій та інші процеси підтверджують важливість визначення рівня соціальної безпеки населення. Метою дослідження є визначення рівнів соціальної безпеки населення адміністративно-територіальних одиниць Харківської області для проведення їх типізації за даною ознакою.

Визначення рівнів соціальної безпеки є невід'ємною складовою економічної політики держави і має ґрунтуватися на суспільно-географічних засадах. Вагомий внесок у дослідження соціальних процесів держави та її регіонів зробили такі вчені: З. Герасимчук, І. Горленко, М. Долішній, В. Куценко, Е. Лібанова, Л. Немець, Л. Новікова, Я. Олійник, В. Паламарчук, А. Степаненко, В. Стешенко, О. Топчієв, О. Хомра, О. Шаблій та інші науковці.

За визначенням Н. Борецької соціальна безпека – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах [1]. Дане визначення соціальної безпеки вказує на її економічну складову. Сутність же дослідження соціальної безпеки з позицій суспільної географії вперше було розкрито Л. Косовським [2], який також запропонував методикау визначення коефіцієнта соціальної безпеки населення за наступною формулою:

$$\theta = \frac{\omega}{\sqrt{\omega^2 + \psi^2}} \quad (1)$$

де: θ – коефіцієнт соціальної безпеки населення;

ω – інтегральна оцінка показників стимуляторів по районах;

ψ – інтегральна оцінка показників дестимуляторів по районах.

Однак, виходячи з формули 1 для розрахунку коефіцієнта соціальної безпеки населення потрібно користуватися тільки показниками, стимуляторами та дестимуляторами. Прикладом таких показників можуть бути кількість народжених та померлих за певний період часу. Таким чином, у даному дослідженні показниками стимуляторами виступають народжуваність, смертність, міграція населення та рівень його зайнятості. Проте дане дослідження, крім обчислення показників стимуляторів та дестимуляторів, вимагає відтворити ситуацію ще за деякими показниками, зокрема, рівнем злочинності, кількістю викидів шкідливих речовин, інвестицій у господарство районів, середньою заробітною платою, наявністю закладів охорони здоров'я та захворюваності на ВІЛ і СНІД. У процесі дослідження за кожним з вищевказаних показників були побудовані карто-схеми за якими було визначено рівень соціальної безпеки населення Харківщини та виділено наступні типи районів:

- перший тип (*найвищий рівень*), для якого характерні найвищі індикатори соціальної безпеки населення та найнижчі рівні соціальної нестабільності. До цієї групи віднесено наступні райони: Харківський, Дергачівський, Вовчанський, Зміївський, Балаклійський (рис. 1).

- другий тип (*високий рівень*), де основними загрозами соціальної безпеки населення є середні показники злочинності, рівні викидів шкідливих речовин та захворюваності на ВІЛ/СНІД. Такі показники характерні для Куп'янського, Красноградського, Краснокутського та Чугуївського районів Харківщини.

- третій тип (*середній рівень*). У цій групі районів індикатори мають середні значення за всіма зазначеними вище показниками. До цієї групи увійшли наступні райони: Ізюмський, Шевченківський, Печенізький, Валківський, Великобурлуцький та Богодухівський.

- четвертий тип (*низький рівень*), для якого характерні практично всі низькі показники рівня соціальної безпеки населення. Дану групу утворили Первомайський, Дворічанський, Кегичівський, Нововодолазький, Близнюківський та Сахновщинський райони Харківщини.

- п'ятий тип (*найнижчий, критичний рівень*). У цій групі районів (Лозівський, Борівський, Коломацький, Золочівський, Зачепилівський та Барвінківський) всі значення мають критичний рівень соціальної безпеки населення.

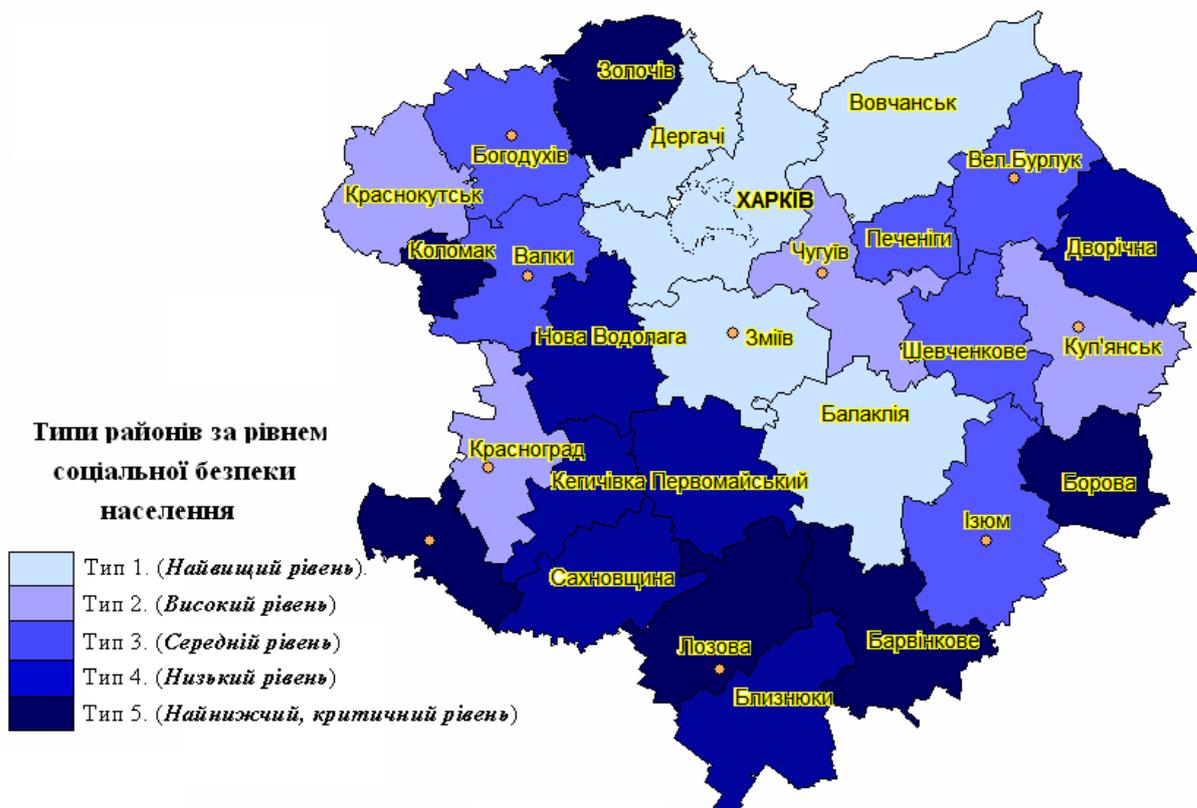

Рис.1. Типи районів за рівнем соціальної безпеки населення Харківської області

Проведений аналіз рівня соціальної безпеки населення адміністративно-територіальних одиниць Харківської області дозволив провести типізацію локальних систем розселення за даним показником та виділити у межах області п'ять типів районів – з найвищим, високим, середнім, низьким та критичним рівнем соціальної безпеки населення. Запропонована класифікація дозволяє запропонувати заходи спрямовані на підвищення рівня соціальної безпеки населення адміністративно-територіальних одиниць Харківщини, а також вона може слугувати основою для подальшого більш детального дослідження цього питання іншими науковцями та чиновниками відповідних служб обласного та районного рівнів.

Література: 1. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан проблеми. Монографія. - Донецьк.: 2001 – 352 с.; 2. Косовський Л.О. Географічний вимір соціально-економічної безпеки України: Автореферат дисертаційної роботи на здобуття наук. ступ. к.геогр.н. – Київ, 2008. – 18 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ

Розвиток економіки країни, залучення в господарський обіг природних ресурсів, територіальний розподіл праці, розширення міжнародних зв'язків, формування і наявність великих промислових і культурних центрів, високий рівень рухливості населення – свідчать про необхідність поліпшення транспортного обслуговування, розвитку традиційних видів сполучення, створення більш досконаліших технічних засобів, нових видів пасажирського транспорту.

Метою статті є аналіз теоретичних основ дослідження транспортної системи. Науковий напрям досліджень проблем розвитку та функціонування транспортної галузі сьогодні є досить актуальним.

Транспортний комплекс – одна з найважливіших складових виробничої й соціальної інфраструктури, він повністю й вчасно забезпечує потреби народного господарства та населення у перевезеннях, забезпечує господарські зв'язки між різними територіально-адміністративними одиницями, має істотний вплив на всі сфери життя суспільства — економічну, соціальну, екологічну та інші.

Теоретична база вивчення цього напрямку географії транспорту розроблена відомими економіко-географами: М. М. Баранським, М. В. Григорович, М. Д. Пістуном, О. Г. Топчієвим та ін [2, 3, 4, 5].

Визначення поняття «транспортної системи» є одним із базових понять у географії транспорту. Нажаль сьогодні не існує єдиного визначення, оскільки систему транспортного сполучення можна розглядати з різних точок зору і на різних ієрархічних рівнях.

Одним з таких що, на нашу думку, найповніше розкривають це поняття є визначення М. В. Григоровича. Транспортна система - таке територіальне поєднання шляхів сполучення, технічних служб транспорту й мережі перевезень, що об'єднує всі види транспорту й усі ланки транспортного процесу в їхній взаємодії з метою забезпечення реалізації транспортно-економічних зв'язків й успішного функціонування на цій основі усіх сфер суспільного життя суспільства [3].

Транспортна система може визначатися як взаємообумовлене сполучення транспортних комунікацій і роботи транспорту в межах соціально-економічних територіальних одиниць (певного рівня), у тому числі що мають або не мають рангу адміністративно-територіальної одиниці, у рамках транспортних мереж загального користування [3].

Існує поняття регіональної транспортної системи, яке визначається як цільова або об'єктивно існуюча транспортно-територіальна система, що складається з топоморфологічної, техніко-економічної, соціально-економічної складових та характеризується певними властивостями [4].

Серед таких властивостей виділяють:

- цілісність елементів транспортної системи, тобто вони знаходяться у постійній взаємодії між собою і між транспортними системами різних ієрархічних рівнів;
- набір неповторних елементів (автотранспортних мереж і вузлів різного ієрархічного рівня й т.п.);
- ієрархічність (від транспортних систем макрорегіонального рівня, до транспортних систем окремого населеного. пункту);
- сполучення функцій притягання й відторгнення окремих елементів мережі транспортної системи в залежності від її ролі у транспортному сполученні регіону;
- динамічність транспортної системи (а також сезонність ритмічності її функціонування, особливо це актуально для перевезення вантажів);
- спеціалізація в територіальному поділі праці;
- взаємна конкуренція елементів системи, наприклад, різних видів транспорту, що виграють один у іншого або швидкістю, або вартістю переміщення, а також супідрядність елементів системи транспортного обслуговування регіону [4].

Найважливішими передумовами до виділення таких регіональних транспортних систем у сучасних умовах є:

- наявність регіоналізованих форм територіальних систем господарства й розселення (регіонів, районів, агломераційних форм);
- наявність біполярних мережевих територіальних систем різного рівня.

У рамках регіональної транспортної системи виділяють декілька форм транспортних процесів і явищ: лінійні форми (внутрішньосистемні, трансграничні, транзитні), а також площинні форми [6].

Необхідною передумовою дослідження транспортної системи певної територіальної одиниці будь-якого таксономічного рівня є урахування усіх компонентів господарської діяльності, якими є об'єкти виробництва, населення та природа (в тій чи іншій мірі втягнута у процес виробництва). Можливість такого врахування усіх необхідних елементів при дослідженні нам дає суспільно-географічний підхід.

М. М. Баранський зазначав: «Положення по відношенню до шляхів сполучення доводиться враховувати найчастіше, оскільки воно має велике і в той же час наочне значення. Тому не варто дивуватися, що термін «транспортне положення» нерідко вживається замість терміна «географічне положення» [2].

На виключній ролі транспортного фактору у розвитку територіально-господарських систем вказує також П. Я. Бакланов, який вважає, «...сукупна дія факторів розміщення не може відбуватися інакше, ніж через транспорт» [1].

Подібна роль транспорту приводить до висновку, що виключна роль транспортної інфраструктури, в особливостях просторового функціонування якої зведена практично вся специфіка суспільно-географічного підходу, оскільки сам цей підхід вимагає в якості свого предмету комплексний огляд взаємодії різно-рідних компонентів територіально-господарських систем. Процес цієї взаємодії реалізується транспортом. Можна зазначити, що транспорт як продовження процесу виробництва «в межах процесу кругообігу» є головним компонентом, який ідентифікує територіально-господарські системи [7].

Таким чином, роль суспільно-географічного підходу в підвищенні ефективності транспортної сфери заключається в раціональній територіальній організації географічних компонентів, щоб тим самим скоротити процес переміщення і, в цілому, час переміщення.

Література: 1. Бакланов И.Я. Динамические пространственные системы промышленности: Теоретический анализ. - М.: Наука, 1988. - 132 с.; 2. Баранский Н.Н. Избранные труды: Науч. принципы географии. - М.: Мысль, 1980. - 239 с.; 3. Григорович М.В. Методические основы экономико-географического исследования транспортной системы региона // Географические исследования для целей планирования экономического и социального развития. - Киев: Наук. думка, 1983.- с. 165-195; 4. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії: Навч. посібник. - К.: Вища школа, 1996. - 231 с.; 5. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навчальний посібник. - Одеса: Астропринт, 2001. - 560 с.; 6. Топчиев А.Г. Формализованный анализ и оценка транспортно-географического положения городов // Вести. Моск. ун-та. Сер. 15, География. - 1974. - № 4. - с. 46-52; 7. Транспортный комплекс Украины: экономика, организация, развитие: Сб.науч.тр. - Вып. 1. - К.: Б.и., 1995. - 198 с.

УДК 338.483+338.483.1+338.486.1

Морар А. В.

керівник – доц. Явкін В. Г.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

ВАРТІСТЬ ЗЕМЕЛЬ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ ВОДНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

В правовій системі України статус земель водно-рекреаційного призначення не має однозначного трактування. За природоохоронним законодавством кожна водойма повинна мати водозахисну узбережну смугу (25, 50 м тощо). Проте за земельним законодавством, власник чи орендатор може кори стуватися угіддями узбережжя майже до фарватерної лінії чи до середини самого ставка.

До земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації.[1, с. 28].

На визначення ціни рекреаційної території впливають відвідуваність, віддаленість від певного курорту. Виходячи з цього можна визначити цінність цих земель в рекреаційно-туристичному обслуговуванні, а саме інтенсивність прибутків, дохід, вартість земель, що знаходяться в рекреаційному споживанні.

За даними фірми, що займається земельними ділянками Чернівецької області «Західзем» було виявлено специфічну вартість рекреаційних земель за районами області. Тобто ціна окремих рекреаційних територій, які користуються найбільшим попитом: землі в приміській зоні коштують до 10,5 тис.\$ за 1 ар.,

але цих рекреаційних ділянок залишилось мало, оскільки ця зона містить і насичену житлово-будівельну сферу; земельні ділянки Сторожинецького та Глибоцького районів, їх ціни досягають до 7,5 тис.\$ за 1 ар, тут знаходиться більше рекреаційних ділянок, а також прибережних рекреаційних територій, а збільшення чи зменшення ціни залежить од відстані до водойми (на прикладі курорту «Аква плюс»); Придністровська зона також є дуже цінною, адже на прибережній смузі Дністровського водосховища можна організувати рекреаційний комплекс із різноманітними закладами відпочинку, ціни на ці ділянки становлять 5,7 тис \$ за 1 ар.; території Путильського та Вижницького районів є водночас і найдорожчими і найдешевшими. Так, наприклад, території прилеглі до курорту «Мигове» мають дуже велику ціну і сягають 15 тис. \$ за 1 ар., а інші території ,які не мають відношенні до жодного курорту можуть коштувати 1-1,2 тис.\$ за 1 ар.[3].

Найбільш вживаними для рекреаційної діяльності є землі в приміській зоні міста Чернівці. Їх вартість станом на весняний період 2009 року становить: Кіцманський район – від 6 тис. грн. за 1 ар; Новоселицький – від 4 тис. грн. за 1 ар; Герцаївський – від 10 тис. грн. за 1 ар; Глибоцький – від 5 тис. грн. за 1 ар; Сторожинецький – від 4,5 тис. грн. за 1 ар. Особливо високу споживчу цінність мають землі водно-рекреаційного призначення. На території області знаходиться 1150 водойм загальною площею 4394,2 га.- тобто озерність одна з найбільших в Україні. Все більше ставків і озер нашої області стають популярним місцем відпочинку. Місцеві підприємці облаштовують озера та узбережжя озер для відпочиваючих. Відбувається інтенсивний процес створення інфраструктури рекреаційно-туристичних пунктів чи, навіть, комплексів, де, домінуючим привабливим природним ресурсом виступає акваторія, узбережжя, лісові чи лукові ландшафти тощо.

Особливо інтенсивно використовуються для відпочинку водойми приміської чи, навіть, міської зони: дуже привабливі для рекреантів озера: оз.Чорнівка, Валя Кузміна, Лісове Озеро (Глибоцький район) та всі озера, які знаходяться безпосередньо в місті, де створені ресторани комплекси, майданчик для міні-гольфу, атракцион «Американські гірки» тощо. В межах м.Чернівці знаходиться 8 ставків із загальною площею 21,7 га. Майже всі вони є привабливими серед рекреантів (табл. 1).

Таблиця 1

Озера міста Чернівці

№ п/п	Примітка, назва ставка або місцевості	Площа, га	К-ть відпочиваючих, за умов літнього сезону і сонячної погоди станом на 2007р.
1	Садгора	2,96	-
2	вул.Винниченка	4,82	60-90
3	Придністровська дослідницька станція	0,7	-
4	Садгора	0.75	-
5	Парк «Жовтневий»	3,98	100-150
6	Парк «Жовтневий»-2	1,15	100-150
7	Південно-Кільцева	2,34	20-40
8	Садгора, Рогізна	5,0	-

Репрезентативними пунктами рекреаційно-туристичного призначення в приміській зоні є рекреаційні землі Глибоцького району. Певним чином стандартним в усій мережі приміської рекреації є ділянка водно-рекреаційного комплексу, розташованого на березі великого ставка території Валякузьминського лісництва. Площа об'єкту гостинності становить 300 м², будівельний об'єм - 1750 м³. Умовами відведення є оренда, а, відповідно, формою плати за землю є орендна плата, яка становить 10 % від грошової оцінки земельної ділянки. Весь комплекс поділяється на дві підсистеми. На першій знаходяться: 3 2-о поверхові готелі котеджного типу, сауна, тенісний корт, заклад торгівлі та харчування. На другій розміщуються об'єкти, які притаманні для розвитку спрощеної рекреаційної форми зеленого туризму, - 10 альтанок в комплексі з флористичним дизайном на березі ставка. Нормативна грошова оцінка становить 8814 гривень за 1 ар.[3].

Загальною тенденцією споживчої цінності земель рекреаційного призначення приміської зони є прояв ознак центробіжності в розподілі ціни рекреаційних ділянок. Безпосередньо на узбережжі водойми, приставкові земельні ділянки коштують, як правило, у 1,5-2 рази дорожче, ніж аналогічні, що віддалені на 1-2 км від акваторії.

Література: 1. Козьмук П.Ф. Земельні відносини. Запитання і відповіді. Ч. II. – Чернівці, 2004. – 38 с.; 2. Рекреація й туризм: сучасні тенденції та регіональні особливості./ За ред. В.Г. Явкіна, О.Д. Короля. Ч.І. – Чернівці, 2006. – 221 с.; 3. Туристичний бізнес – довідник Глибоцького району: Чернівці, 2006; 4. Рявкін В.Г., Король О.Д., Руденко В.П. та ін. Проблеми географії та менеджменту туризму. – Чернівці: Рута, 2006. – 260 с.

УДК 911.3

Моштаківа Н. В.

керівник – д. геогр. н., проф. Неμεць Л. М.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

МУЗЕЙНА МЕРЕЖА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Згідно Закону України «Про музеї та музейну справу», музей – науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини [1]. Сукупність музеїв, що сформувалися та діють на певній території, утворює її музейну мережу. Організаційні форми музейної мережі створювалися протягом ХХ ст. з метою рівномірного розміщення музеїв по території, раціонального використання культурних ресурсів. Політика формування і форми організації музейної мережі є одним з напрямків культурної політики держави у справі збереження і використання національної культурної і природної спадщини.

Одним з недоліків законодавства України про музеї та музейну справу є відсутність повної, чітко розробленої класифікації музеїв, тобто їх групування за певними сутнісними (організаційними, правовими, змістовними тощо) озна-

ками, істотними для організації і розвитку музейної мережі та для всієї музейної діяльності в цілому.

Можна назвати цілий ряд класифікаційних критеріїв музеїв (профіль, організаційний тип, масштаб діяльності, юридичний статус, підпорядкування, спосіб здійснення функції документування, категорія культурної значущості тощо). Розглянемо класифікацію музеїв за юридичним статусом.

За цим критерієм виділяють два типи музеїв – музеї, що є юридичними особами, та музеї, що не є юридичними особами, створені у складі підприємств, установ, організацій, навчальних закладів [1]. До першого типу відносяться державні музеї, що підпорядковуються Міністерству культури і туризму України, підлягають обов'язковій реєстрації за місцем знаходження в центральному органі виконавчої влади у сфері культури і туризму та фінансуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; до другого – музеї, що не підлягають реєстрації, підпорядковуються тим підприємствам, установам, організаціям, навчальним закладам, у складі яких вони створені, та фінансуються за їх рахунок (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація музеїв за юридичним статусом

Визначені на основі вищерозглянутого класифікаційного критерію типи музеїв розрізняються передусім з точки зору рівня їх професійної діяльності, тобто здатності виконувати завдання, що стоять перед ними. В цьому випадку виділяються державні музеї. В музеях даної групи проводиться єдина політика, централізовано здійснюється підвищення кваліфікації музейних спеціалістів, проводяться симпозиуми і конференції з питань удосконалення різних сфер музейної діяльності і музеєзнавства, реалізуються міжнародні проекти.

Виникнення і розвиток музеїв, що не є юридичними особами (тобто громадських і музеїв при навчальних закладах), пов'язане з певною локальною ку-

льтурною ситуацією і, як правило, з діяльністю групи ентузіастів, які беруть на себе усі складності формування і музейної колекції та залучення до ознайомлення з нею широких верств начелення. Робота будується на основі ініціативи і часто не відрізняється високим рівнем професіоналізму, тому що здійснюють її люди, які не мають спеціальної підготовки. Незважаючи на це, роль таких музеїв у місцевій культурній ситуації значна і проявляється в залученні великої кількості людей не тільки в якості відвідувачів, а як активних учасників самої музейної діяльності. Це особливо проявляється в роботі музеїв при навчальних закладах [11].

Діяльність музеїв, що є юридичними особами, визначає Закон України «Про музеї та музейну справу». Згідно з ним, державному музею, який має музейні колекції загальнодержавного значення, набув міжнародного визнання і є провідним культурно-освітнім та науково-дослідним закладом у відповідних профільних групах музейної мережі України, в установленому законодавством порядку може бути надано статус національного музею України [1].

Музеї, що не є юридичними особами, у своїй діяльності керуються різними законодавчими документами. Так, єдиним документом, що на сьогодні визначає діяльність громадських музеїв, є «Типове положення про музей на громадських засадах», затверджене колегією Міністерства культури УРСР 25 вересня 1978 р.! З причини безсумнівної моральної застарілості, документом уже давно не користуються. З цього виходить, що діяльність цих музеїв взагалі законодавчо практично не визначена (крім декількох пунктів Закону України «Про музеї та музейну справу»).

Кращим громадським музеям присвоюється звання «Народний музей». Згідно з «Типовим положенням про музей на громадських засадах», звання «Народний» надається музею, який працює на громадських засадах не менше 3-х років і досяг високого рівня виховної, культурно-освітньої та науково-дослідної роботи при відвідуванні не менше 5 тис. чоловік і 70 проведених екскурсій на рік. Для присвоєння звання музею необхідно мати в наявності:

- не менше 500 оригінальних пам'яток історії та культури, які являють наукову, історичну чи художню цінність;
- облікову документацію (інвентарну книгу, завірену державним музеєм, акти прийому та видачі, описи музейних предметів, взятих на облік державним музеєм);
- окреме приміщення з експозиційною площею, яка визначається розміром не менше 70 м²;
- експозицію, що відповідає сучасним науковим і естетичним вимогам.

Через кожні 5 років звання «Народний музей» повинно підтверджуватись [9].

На відміну від громадських музеїв, діяльність музеїв при навчальних закладах законодавчо чітко визначена. У своїй діяльності ці музеї керуються «Положенням про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України» [3], «Порядком обліку музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України» [4] та «Положенням про звання «Зразковий музей» [2], затвердженими Наказом Міністерства освіти і науки України № 640 від 04.09.2006 р.

Музеям при навчальних закладах, які досягли вагомих результатів у своїй діяльності, присвоюється почесне звання «Зразковий музей». Згідно з «Положенням про звання «Зразковий музей», цей статус надається музеям при навчальних закладах, які діють понад 2 роки, за значні успіхи в підвищенні ефективності навчально-виховного процесу засобами пошукової, туристсько-краєзнавчої, науково-дослідницької роботи; у формуванні та збереженні Музейного фонду України, пропаганді пам'яток історії, культури, природи серед учнівської і студентської молоді та інших верств населення. При вирішенні питання про присвоєння звання «Зразковий музей» береться до уваги:

- тематико-експозиційний план музею відповідного профілю: естетично оформлені, технічно оснащені композиції, які постійно оновлюються та доповнюються;
- наявність оригінальних експонатів: пам'яток історії, культури та природи, зібраних пошуковими загонами базового та інших навчальних закладів;
- ведення обліку музейних предметів (інвентарної книги); повнота та якість записів; шифровка експонатів;
- дотримання умов збереження оригінальних матеріалів у експозиції та фондах музею (запобігання забрудненості, вологості, вицвітання, механічних пошкоджень);
- систематичне комплектування фондів відповідно до тематики музею та поповнення їх матеріалами краєзнавчих експедицій, туристських походів тощо;
- проведення виставок (стаціонарних і пересувних);
- систематичне проведення просвітницької роботи в музеї в різноманітних організаційних формах: екскурсії, лекції, заняття тощо;
- популяризація та висвітлення роботи музею в засобах масової інформації;
- залучення учнівської та студентської молоді до науково-дослідницької роботи, підготовка публікацій, участь у конференціях, роботі Малої академії наук України, наукових товариствах тощо;
- ведення книг обліку відвідувачів, екскурсій, лекцій, масових заходів, навчальних занять; книги відгуків,; актів прийому-видачі експонатів; планів роботи (річного, перспективного); картотек тощо;
- проведення методичної роботи на базі музею (консультацій, семінарів тощо).

Музей підтверджує звання «Зразковий музей» один раз на 3 роки [2].

На території Луганської області функціонує розгалужена мережа державних, громадських та музеїв при навчальних закладах (табл. 1).

Аналіз сучасної музейної мережі Луганщини пов'язаний з вирішенням декількох проблемних питань.

По-перше, невирішеним залишається питання кількості державних музеїв на території регіону. На 1 січня 2009 року в Луганській області функціонувало 27 музеїв державної мережі, в т.ч. 10 музеїв на засадах філій (7 філій Луганського обласного краєзнавчого музею, 2 філії Музею історії та культури міста Луганська і 1 філія Перевальського історичного музею) [6]. Протягом 2009 року 3 громадські музеї – Народний музей історії села Колядівка і Народний музей історії села Смолянинове Новоайдарського району та Чорнухинський народний краєзнавчий музей імені Іващенко Перевальського району – перейшли до державної мережі.

Музейна мережа Луганської області [5, 6, 7]

Назва міст і районів	Музеї, що є юридичними особами		Музеї, що не є юридичними особами, створені у складі підприємств, установ, організацій, навчальних закладів				Загальна кількість музеїв
	Державні музеї	в т.ч. музей-філії	Громадські музеї	в т.ч. народні музеї	Музеї при навчальних закладах	в т.ч. народні музеї	
Луганськ	5	2 ¹	17	2	21	-	43
Алчевськ	1	1 ²	1	1	5	-	7
Антрацит	1	-	1	1	6	-	8
Брянка	-	-	-	-	7	-	7
Кіровськ	-	-	1	1	-	-	1
Краснодон	1	-	3	-	15	-	19
Красний Луч	1	-	4	1	9	-	14
Лисичанськ	1	-	5	2	12	-	18
Первомайськ	1	1 ²	1	-	3	-	5
Ровеньки	1	1 ²	1	-	21	-	23
Рубіжне	1	-	-	-	2	-	3
Свердловськ	1	1 ²	-	-	8	-	9
Сєверодонецьк	-	-	1	1	2	-	3
Стаханов	1	-	2	-	1	-	4
Разом по містах	15	6	37	9	112	-	164
Антрацитівський	-	-	1	-	-	-	1
Біловодський	1	-	4	1	4	-	9
Білокуракинський	1	-	-	-	7	-	8
Краснодонський	1	-	-	-	9	-	10
Кремінський	1	-	4	-	7	-	12
Лутугинський	-	-	1	-	11	-	12
Марківський	-	-	1	1	8	-	9
Міловський	-	-	2	-	2	-	4
Новоайдарський	3	2 ³	-	-	-	-	3
Новопсковський	1	1 ²	2	-	5	1	8
Перевальський	3	2 ⁴	2	2	3	-	8
Попаснянський	1	-	-	-	4	-	5
Сватівський	-	-	1	1	15	1	16
Свердловський	-	-	-	-	2	-	2
Слов'яносербський	1	-	1	-	4	1	6
Ст.-Луганський	1	1 ²	2	-	4	1	7
Старобільський	1	1 ²	1	-	8	-	10
Троїцький	-	-	1	-	4	-	5
Разом по районах	15	7	23	5	97	4	135
ВСЬОГО	30	13	60	14	209	4	299

n¹ – філії Музею історії та культури міста Луганська

n² – філії Луганського обласного краєзнавчого музею

n³ – філії Новоайдарського краєзнавчого музею

n⁴ – філії Перевальського історичного музею

Перші два музеї стали філіями Новоайдарського краєзнавчого музею, а третій – Перевальського історичного музею. Таким чином, на 1 січня 2010 року на території Луганської області вже налічувалося 30 державних музеїв (в т.ч. 13 музеїв на засадах філій). Але управління культури і туризму Луганської облдержадміністрації надає інформацію лише про 27 державних музеїв на території регіону, не включаючи до їх списку вищезгадані музеї з причини невідповідності деяких документів чинному законодавству. В той же час Головне управління статистики України в Луганській області інформує про 17 державних музеїв на території регіону, взагалі не враховуючи музеї-філії [8]. Отже, питання кількості державних музеїв на території Луганської області залишається відкритим.

Другим проблемним питанням є встановлення точної кількості громадських музеїв на території області. Згідно Закону України «Про музеї та музейну справу», громадські музеї не підлягають реєстрації. Порядок обліку таких музеїв визначає центральний орган виконавчої влади у сфері культури і туризму [1]. Управління культури і туризму Луганської облдержадміністрації надало повноваження з обліку громадських музеїв методичному відділу Луганського обласного краєзнавчого музею, якому ці музеї надають інформацію про свою діяльність, але цілком на добровільній основі. При цьому існує цілий ряд музеїв, які відмовилися від такого методичного керівництва і не звітують ні перед якою інстанцією, крім свого власника (наприклад, Музей історії пошти, Музей історії електрозв'язку, Музей історії УМВС, Музей історії податкової інспекції, Музей луганського трамваю, Приватний музей історії Луганська, Музей пожежної служби, Музей історії підприємства «Луга-Нова» тощо). Крім того, деякі музеї одночасно фігурують і як громадські, і як музеї при навчальних закладах, що також спотворює справжню кількість музеїв цього типу. Нарешті, є громадські музеї, які існують тільки «на папері». Рішення про їх ліквідацію може прийняти лише засновник, тобто підприємство, установа чи організація, в складі якого музей колись був створений. Проблема в тому, що в багатьох випадках цих засновників уже не існує. Вони не зникли зовсім (адже при їх ліквідації припинили б свою діяльність і музеї), а просто змінили форму власності. Тепер вони функціонують не як державні, а як АТ, ТОВ, ЗАТ, ВАТ тощо, але прийняти рішення про ліквідацію музею не мають права.

Станом на 1 січня 2010 р. на території Луганської області функціонувало 60 громадських музеїв. Ця цифра відрізняється від офіційних даних методичного відділу Луганського обласного краєзнавчого музею. По-перше, враховані громадські музеї, що не звітують перед методичним відділом (їх 11); по-друге, не враховані 3 народні музеї, що в 2009 р. перейшли до державної мережі; по-третє, не враховані ті музеї, які одночасно фігурували і як громадські, і як музеї при навчальних закладах (їх 11, всі вони віднесені до музеїв при навчальних закладах, тому що саме там вони розташовані). Серед громадських музеїв звання «Народний» мають 18 закладів (в т.ч. 4 музеї серед тих 11-ти, які були віднесені до музеїв при навчальних закладах) [5].

Музеї при навчальних закладах – найчисельніша група музеїв Луганської області. Серед них виділяють музеї при загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних, вищих навчальних закладах. На 1 січня 2010 року на території

області зареєстровано 209 таких закладів [7]. Крім того, існує понад півсотні незареєстрованих музеїв цього типу (точну кількість установити складно). Так, серед незареєстрованих музеїв – всі музеї при вищих навчальних закладах.

Потребує вирішення ще одна методологічна проблема – уточнення понять «музей», «музейна кімната», «музейний куточок». Необхідно розробити чіткі критерії, відповідно до яких той чи інший заклад музейного типу має право називатися музеєм, музейною кімнатою або музейним куточком. Так, у Луганській області до категорії музеїв відносяться заклади, які значно відрізняються один від одного:

- розмірами музейних фондів (наприклад, Луганський обласний краєзнавчий музей має близько 200 тис. одиниць основного фонду, а Музей історії села Новобіла Новопокровського району - всього 65 одиниць);
- забезпеченістю приміщенням (всі державні музеї розташовані в спеціально збудованих приміщеннях, громадські і музеї при навчальних закладах займають одну або декілька пристосованих кімнат, а Музей милосердя Кременського медичного училища взагалі займає всю частину стіни навчального закладу);
- тривалістю існування (так, Луганський обласний краєзнавчий музей в 2010 році святкує своє 90-річчя, в той час як декілька музеїв (музей «Українська світлиця» Краснолуцької ЗОШ № 12 I-II ступенів, Краєзнавчий музей Лутугинського НВК, Краєзнавчий музей Врубівської ЗОШ I-II ступенів Лутугинського району, Історико-краєзнавчий музей Коломийчеської ЗОШ I-III ступенів Сватівського району, Музей історії та етнографії Райгородської ЗОШ I-II ступенів Сватівського району та деякі інші) були зареєстровані лише 20 грудня 2009 року);
- кількістю проведених екскурсій;
- кількістю відвідувачів тощо.

Таким чином, музейна мережа Луганської області складається з 299 музеїв: 30 державних, 60 громадських та 209 при навчальних закладах. Подальше дослідження музеїв області потребує вирішення цілої низки проблем.

Література: 1. Закон України «Про музеї та музейну справу» // Верховна Рада України. – 1995. - № 25. - ст. 191; 2. Положення про звання «Зразковий музей», затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України № 640 від 04.09.2006 р.; 3. Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України № 640 від 04.09.2006 р.; 4. Порядок обліку музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України № 640 від 04.09.2006 р.; 5. Статистичні дані про діяльність громадських музеїв методичного відділу Луганського обласного краєзнавчого музею; 6. Статистичні дані про діяльність державних музеїв Управління культури і туризму Луганської облдержадміністрації; 7. Статистичні дані про діяльність музеїв при навчальних закладах; 8. Статистичний щорічник Луганської області за 2008 р. / За ред. С.Г. Пілієва.- Ч. I, II. – Луганськ: Головне управління статистики України в Луганській області, 2009; 9. Типове положення про музей на громадських засадах, затверджене колегією Міністерства культури УРСР 25 вересня 1978 р.; 10. Шкільні музеї Луганщини / Укл. Т.М. Сорочан та ін. - Луганськ, 2007. – 547 с.; 11. Шляхтина М.М. Основы музейного дела: теория и практика: Учебное пособие. – М.: Высшая школа, 2005. – 183 с.

Надтока Ю. В.
керівник – ст. викл. Кулешова Г. О.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА РОЗВИТОК СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

У середині ХХ ст. відбулися якісні зміни в розвитку і розміщенні світового господарства. Вони пов'язані з використанням нових джерел енергії, створенням новітніх знарядь праці, нових матеріалів і впровадженням принципово нових технологічних процесів – біотехнологій та робототехніки. В умовах науково-технічної революції (НТР) світове господарство зазнає таких змін:

- стрімко розвиваються наукомісткі галузі - електроніка, електронно-обчислювальна техніка, робототехніка при скороченні традиційних галузей промисловості;

- широко впроваджуються ресурсозберігаючі технології, що пов'язані з економією палива і сировини, з використанням вторинної сировини;

- все більшого значення набувають природоохоронні технології, які впливають на зменшення шкідливих викидів або їх запобігання на основі використання замкнених технологічних схем;

- у виробництво впроваджуються нові технологічні досягнення. З одного боку, це значно підвищує продуктивність праці, а з іншого - впливає на зменшення зайнятості працездатного населення, сприяє деконцентрації виробництва;

- висока концентрація виробництва в основних індустріальних центрах розвинених країн впливає на їх деконцентрацію за рахунок вимушеного переміщення деяких виробництв у менш промислово розвинені райони;

- деконцентрація виробництва прискорює промислове освоєння не лише позаагломераційних територій розвинених країн, а й країн "третього світу", які володіють сировинними ресурсами і забезпечені дешевою робочою силою;

- орієнтація виробництва на дешеву робочу силу, особливо низької кваліфікації, економічно підтверджує доцільність перенесення у країни "третього світу" окремих підприємств легкої промисловості, а також деяких екологічно небезпечних виробництв;

- потужні промислові регіони високорозвинених країн (Рейн-Вестфалія у Німеччині, район Великого Лондона в Англії, мегаполіси США та ін.) є носіями НТР, бо вони володіють найсучаснішою виробничою та соціальною інфраструктурою, висококваліфікованими кадрами, можливостями комплексної переробки відходів виробництва, уміло використовують вигоди кооперування і спеціалізації, мають значні резерви капіталовкладень, що можуть спрямовуватися на природоохоронні заходи тощо;

- наука в епоху НТР стає важливою сферою діяльності [6].

Загальною закономірністю змін у галузевій структурі світового господарства є послідовний перехід від високої частки сільського господарства, добувної промисловості до обробних галузей, що створюють продукцію на основі висо-

ких технологій. Однак, як показав досвід високорозвинутих країн, частка обробної промисловості у валовому внутрішньому продукті збільшується до досягнення певного рівня, а потім відбувається її стабілізація чи скорочення. Так, найбільше скорочення частки промислового виробництва відбувалося у США, Великій Британії, Франції з середини 60-х рр. ХХ ст. У країнах, які почали індустріалізацію трохи пізніше (Японія, Італія), частка обробних галузей продовжувала зростати аж до початку 70-х рр. ХХ ст., однак потім почала також знижуватися. Найважливішою тенденцією зміни структури ВВП промислово розвинутих країн світу у другій половині ХХ ст. стало перетворення сфери послуг (третинного сектора) у переважаючу частину їхньої економіки. Одночасно відбувається інтеграція сільського господарства, промисловості і торгівлі в агропромисловий комплекс [5].

Отже, у процесі економічного розвитку "первинні галузі" (сільське господарство і видобувна промисловість) поступаються першістю в галузевій структурі господарства "вторинним" (обробна промисловість і будівництво), а ті - "третинним" (сфера послуг). В епоху НТР у сфері матеріального виробництва відбувається зміна пропорцій між промисловістю і сільським господарством на користь промисловості, якій належить провідне місце. У галузевій структурі промисловості продовжує знижуватися частка добувних галузей і збільшуватися частка обробних, особливо машинобудування і хімічної промисловості, а також електроенергетики.

НТР внесла помітні зміни в роботу світового транспорту, його вантажо-обіг і пасажирообіг. У вантажообігу перше місце займає морський транспорт (понад 60 %), що обслуговує, насамперед, міжнародну торгівлю. Значно зменшилася частка залізничного транспорту (12%), швидко зростає частка трубопровідного транспорту (13 %). НТР призвела також до збільшення пропускної здатності транспортних шляхів, до зростання вантажопідйомності і швидкості руху транспортних засобів. Потяги на повітряній подушці і магнітній підвісці розвивають швидкість до 200-300 км/год (Франція, Японія, Велика Британія, ФРН) [5].

Один із проявів НТР - збільшення частки зайнятих у сфері послуг (третинному секторі економіки). В середньому у світі в третинному секторі зайнято близько 1/4 працюючих, а в США - 75 %. Швидке зростання даного сектору відбувається, насамперед, за рахунок науки і наукового обслуговування, освіти, культури та мистецтва, охорони здоров'я і фізичної культури, житлово-комунального господарства і побутового обслуговування, соціального забезпечення, індустрії відпочинку. Можливості для зростання частки зайнятих у сфері послуг тісно пов'язані з електронізацією і автоматизацією матеріального виробництва, загальним підвищенням ефективності його роботи, що дозволяє вивільнити частину економічно активного населення для працевлаштування у даній сфері економіки.

В країнах, що розвиваються, мінерально-сировинні ресурси залишаються найважливішим фактором індустріалізації і продовжують суттєво впливати на розміщення виробництва. Одним із найважливіших чинників розміщення виробництва в сучасному світі стає тяжіння до центрів науки і освіти. У першу чергу він визначає географію наукомістких галузей. Так, у Японії в 80-х рр. ХХ ст. почали створювати спеціальні технополіси — міста науки, де концентрувалися

найбільш наукомісткі виробництва (радіоелектроніка, авіакосмічне машинобудування тощо). У США подібним технополісом є Силікон-Веллі (Кремнієва долина) у Каліфорнії [2].

Безпосередньо з цим пов'язаний і інший чинник - тяжіння до кваліфікованої робочої сили. У розміщенні багатьох виробництв вирішальними є не тільки кваліфікація, але й вартість робочої сили. Цим зумовлена та ситуація, що все більше галузей обробної промисловості переміщують транснаціональні компанії у країни третього світу, щоб використовувати дешеву робочу силу. Одним із вирішальних для розміщення ряду виробництв у постіндустріальних країнах став екологічний принцип.

Сучасний етап розвитку світового господарства призвів до високої територіальної концентрації виробництва і населення. З одного боку, вона завжди давала певні переваги за рахунок поєднання дії багатьох чинників розміщення, особливо техніко-економічних (енергетичного, транспортного, споживчого, виробничої інфраструктури), демосоціальних (трудових ресурсів). З іншого боку - перевищення розумних меж концентрації виробництва і населення повертається погіршенням довкілля, труднощами транспортного обслуговування, водопостачання і т.д. Тому принцип обмеження розвитку великих міст, активізація розвитку малих і середніх міст став актуальним як для розвинутих, так і для нових індустріальних країн, держав з перехідною економікою.

Сформована географія світового господарства - це історичний результат впливу певних чинників на розміщення виробництва. Вони зумовлюють функціонування господарських об'єктів у даному місці, затрати на виробництво і транспортування продукції. Їх називають чинниками (факторами) розміщення виробництва. Серед них виділяють: а) природні (паливний, сировинний, водний, природних умов); б) техніко-економічні (енергетичний, сировинних ресурсів, транспортний, споживчий, економіко-географічного положення, виробничої інфраструктури); в) демосоціальні (трудових ресурсів, споживчий, соціальної інфраструктури).

На розміщення різних галузей виробництва впливають різні фактори. Деякі з них є традиційними з часу виникнення цих галузей, деякі чинники розміщення виробництва набрали більшої ваги в період НТР, а окремі – фактично породжені науково-технічною революцією.

Отже, науково-технічна революція – результат масових накопичень науково-технічного прогресу, революційний стрибок розвитку науки і техніки. У наслідок НТР відбуваються зрушення у галузевій структурі господарства та розміщенні виробництва.

Література: 1. Економічна та соціальна географія світу / За ред. Б.П. Яценко. – К.: АртЕк, 1997. – с. 45-57; 2. Бачурин А. Интеграция экономик и создание общего рынка – веление времени // Экономист. – 2002. - № 7. – с. 43-51; 3. Кириченко О. Деякі аспекти входження України у світову господарську систему // Економіка України. – 2005. - № 7. – с. 75-82; 4. Чистілін Д. Еволюційний розвиток світової економіки та інтеграція України // Економіка України. – 1999. - № 1. – с. 80-88; 5. Дубровська Г.М., Ткаченко А.П. Системи сучасних технологій. - К., 2004. – с. 100-133; 6. Перерва Г.П. Технический прогресс и эффективность производства. - Харьков, 2000. – с. 77-94.

УДК 913.1:913.8

Наумова Н. П., Чендев Ю. Г.
руководитель – проф. Чендев Ю. Г.
Белгородский государственный университет

ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ КАРТИНА БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ В КОНЦЕ 16 - НАЧАЛЕ 17 ВВ.

Изучение наиболее ранних географических названий компонентов природной среды представляет большой интерес для разных отраслей географии и сфер общественной деятельности. Возвращение измененных временем или полностью утраченных топонимов на современную карту имеет важное культурное и воспитательное значение, оно актуально с точки зрения воспитания патриотических чувств, формирует положительный имидж территории для развития рекреации и туризма, дает более целостное представление о природном и культурном ландшафте того или иного региона.

Актуальность настоящей работы определяется ее вкладом в восстановление утраченного культурного и природного наследия Белгородской области.

Цель работы заключается в анализе старинных документов начального периода заселения территории для реконструкции географических названий, существовавших на территории Белгородской области в конце 16 - первой половине 17 столетий. Главными источниками проведенного исследования являлись документы [1, 3, 4, 5].

Внимание авторов статьи было сосредоточено на двух компонентах природной среды – реках и лесах Белгородской области.

Рукописные описания ландшафтов соотносились с современной топографической основой исследуемых участков местности. Для правильного понимания положения описываемых объектов потребовалось освоение методики ориентирования на местности, которая использовалась в 16-17 столетиях. В частности, при описании территории часто указывались «крымские», «ногайские» и «русские» стороны по отношению к географическим рубежам (рекам, балкам и др.). По результатам анализа рукописных и картографических материалов, нами были составлены карта лесов (рис. 1), а также карта речной сети (рис.2) Белгородской области в первой половине 17 века.

Леса Белгородской области в «докультурный» период были распространены на площади, в несколько раз превышающей современные лесопокрытые пространства. В середине 17 века лесами было покрыто еще не менее 30 % площади области. Леса области имели свои собственные названия. Например: «...лес большой Усердский, от Оскола едучи по правой стороне, пришел большим рогом к реке Усерду, а от городища до того большого Усердского лесу сажень с триста, а длина тому черному лесу верст с десять, а поперек верст с восемь...» [6, л. 338].

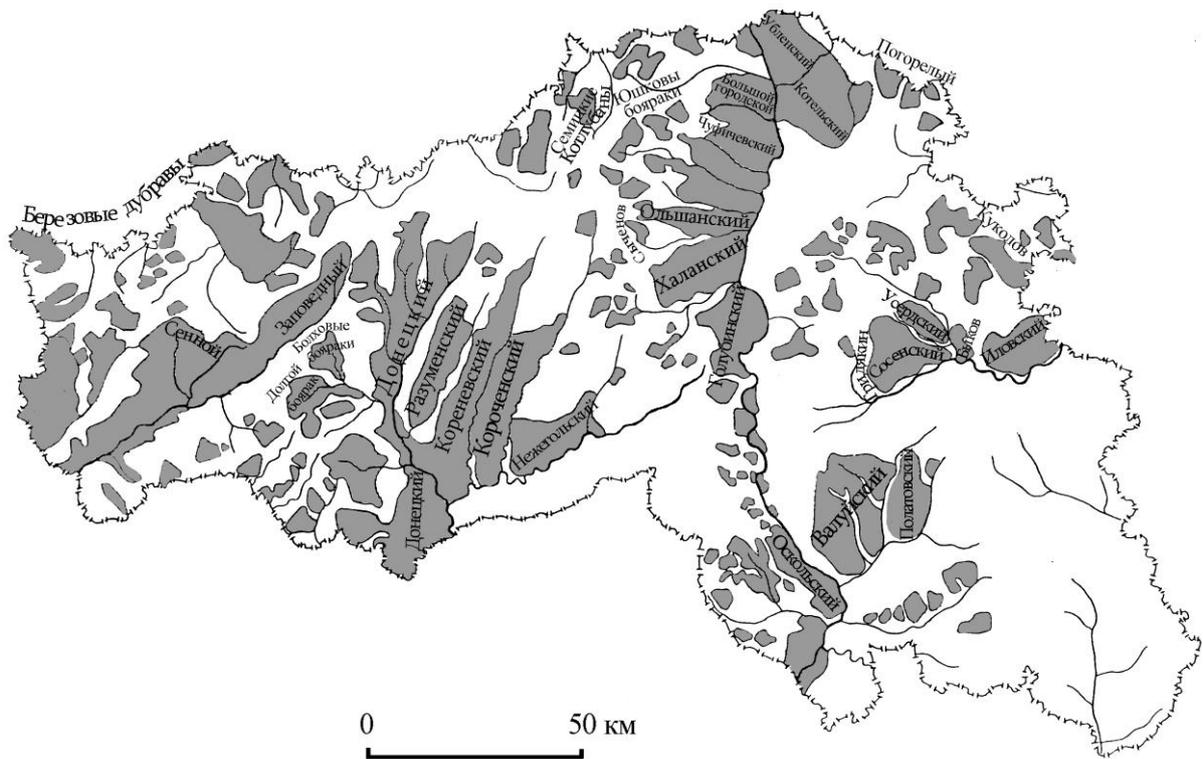

Рис. 1. Леса раннего периода заселения Белгородской области и названия лесов, встречающиеся в рукописях конца 16 – первой половины 17 вв.

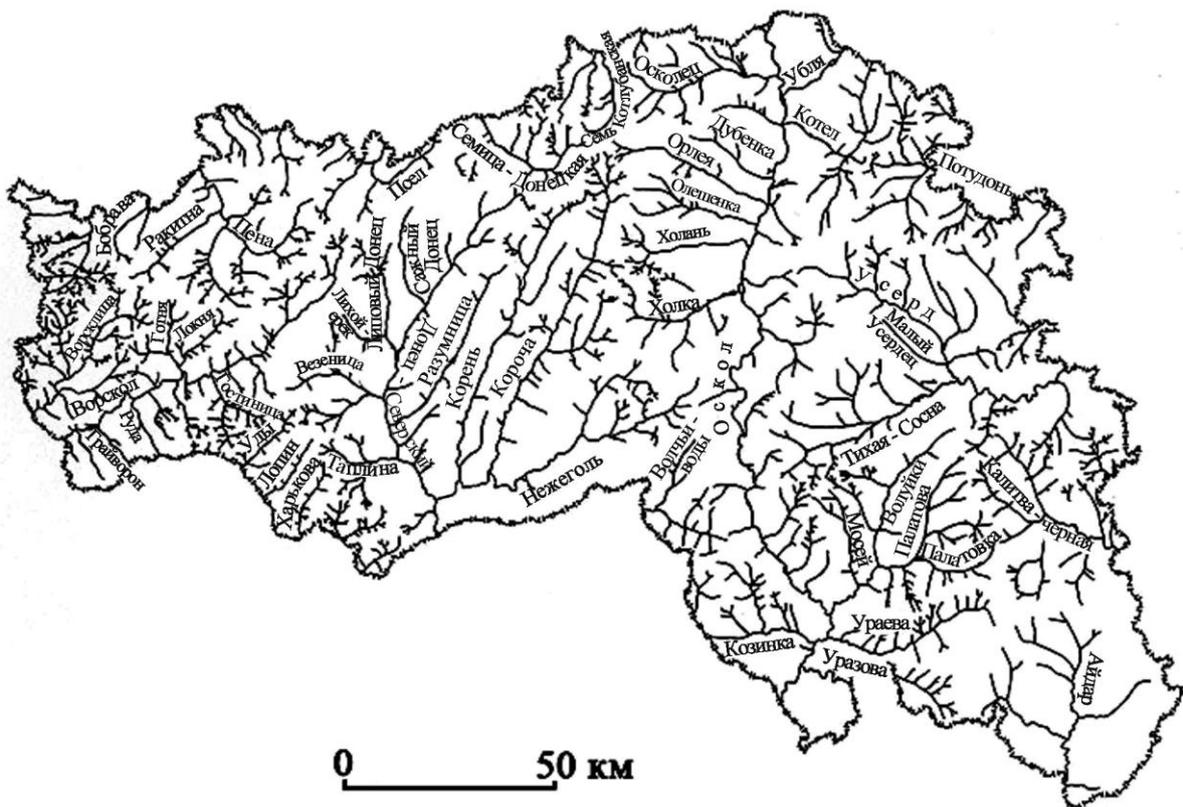

Рис. 2. Речная сеть и названия рек Белгородской области, встречающиеся в рукописях конца 16 – первой половины 17 вв.

Реки Белгородской области являлись естественным препятствием на пути движения татарской конницы. Географическое положение рек учитывалось при создании Белгородской черты [4]. Именно вдоль рек происходило заселение Белгородского края. Крупные реки получили свое название в глубокой древности, когда на их берегах проживали разные народы – ирано-язычные, тюркоязычные общности, славянское население и др. Позднее, как считается, население нашего края восприняло иноязычные гидронимы [2]. Исходя из анализа старинных документов, много названий рек, употребляемых в наши дни, уже существовало в конце 16 – начале 17 столетий. Например: «... с ногайской стороны впала в Донец речка Нежеголь. От Бела-города до Нежеголи верст с 20. А в Нежеголь близко от устья впала речка Корень да речка Короча, а вытекли Корень и Короча из-под Муравской и из-под Изюмской дорог ...» [3, с. 25].

Однако названия многих рек начального периода освоения Белгородской области в дальнейшем были изменены. Например: «А только будет город на устье Везеницы или устье Топлины - на тех речках по Донцу к Муравской дороге лесу только на полверсты, а то все и до Муравской дороги поле чистое...» [1, с. 4]. Упоминаемые здесь реки Везеница и Топлина (правосторонние притоки Северского Донца), в настоящее время называются Везелка и Топлинка.

На примере лесов и рек нами было установлено существование большого количества топонимов в период, когда преобладающая часть территории Белгородской области была еще не заселена. Поэтому естественным кажется вывод о том, что названия данным объектам были даны в более ранние исторические периоды.

Литература: 1. Багалея Д.И. Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губ.) в XVI-XVII столетии. - Харьков, 1886. – 358 с.; 2. Жиленкова И.С. Региональная топонимика (Топонимика Белгородской области). – Белгород: Изд-во БелГУ, 2001.- 112 с.; 3. Книга Большому Чертежу или древняя карта Российского государства, поновленная в разряде и описанная в книгу 1627 года. Изд. 2-е. - СПб, 1838. – 261 с.; 4. Оглоблин Н.Н. Обзорение историко-географических материалов XVII и начала XVIII вв., заключающихся в книгах Разрядного Приказа. - М, 1884; 5. Росписи крепостей по черте с русской и крымской сторон // РГАДА. Фонд 210. Белгородский стол. Ед. хр. 317 (IV), 1650. – Л. 224-290; 6. Роспись Усердскому верхнему городищу и Ольшанскому городищу, что ... Понкратий Пуцин ... досматривал и описал, и измерил, и на чертеж начертил // РГАДА. Фонд 210. Белгородский стол. Ед. хр. 84 (I), 1637. – Л. 335-349.

УДК 911.3

Ница О. С.
керівник – ст. викл. Вірченко П. А.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

СУЧАСНИЙ СТАН КУЛЬТУРНОГО КОМПЛЕКСУ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ (СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ)

В умовах розбудови інформаційного суспільства важливим аспектом розвитку соціуму виступає рівень загальної культури населення. Культурний ком-

плекс відіграє важливу роль у формуванні духовного потенціалу та світогляду, як окремої особистості, так і всього суспільства. Саме функціонування закладів культури спрямоване на формування морально-етичних та естетичних якостей особистості.

Важливим завданням розвитку культурного комплексу є зближення рівнів культурного обслуговування міського та сільського населення, з обов'язковим урахуванням його територіальної структури.

Більшість науковців, які досліджують суспільно-географічні аспекти розвитку культурного комплексу, пропонують розуміти під цією дефініцією систему закладів, установ, організацій та органів управління, що здійснюють надання, організацію та споживання послуг культурного призначення, з метою забезпечення відповідних потреб суспільства [1].

На формування та функціонування культурного комплексу впливає ряд чинників, зокрема, соціально-економічні, суспільно-історичні, природно-географічні тощо. Ключове місце серед них займають соціально-економічні чинники, які визначають особливості розвитку культурного комплексу області, специфіку його функціонування та особливості територіальної організації. До цих чинників ми відносимо наступні: чисельність населення й особливості його розселення, демографічні характеристики населення, міграційні процеси та їх вплив на процеси розміщення населення, транспортна доступність території, рівень доходів населення, рівень розвитку господарства, тенденції розвитку соціальної сфери, вплив науково-технічного прогресу тощо.

Культурний комплекс Харківського регіону представлений наступними закладами культури: палацами та будинками культури, бібліотеками, музеями, театрами та кінотеатрами, позашкільними закладами естетичного виховання і дозвілля для дітей та юнацтва, іншими закладами культури клубного типу. В області також функціонують організації телебачення та радіомовлення, філармонія, цирк, парки культури та відпочинку.

Станом на 1 січня 2009 року в Харківській області працювало 1334 бібліотеки, 716 закладів культури клубного типу, 33 музеї, 129 демонстраторів фільмів, 7 стаціонарних професійних театрів, 2 концертні організації, державний цирк, зоопарк та державна телерадіомовна компанія [3]. За період з 1995 по 2008 роки в Харківському регіоні відбулись певні кількісні зміни у культурному комплексі (рис. 1). Зокрема, за досліджуваний період в області збільшилася кількість бібліотек та музеїв, що, на нашу думку пов'язано з відповідною гуманітарною політикою держави. В той же час на Харківщині спостерігалось зменшення кількості демонстраторів фільмів та закладів клубного типу, переважно у сільській місцевості. Ці зміни можна пояснити тим, що у переважній більшості сільських населених пунктів у закладах культури застаріла матеріально-технічна та низький рівнем фінансування даної сфери.

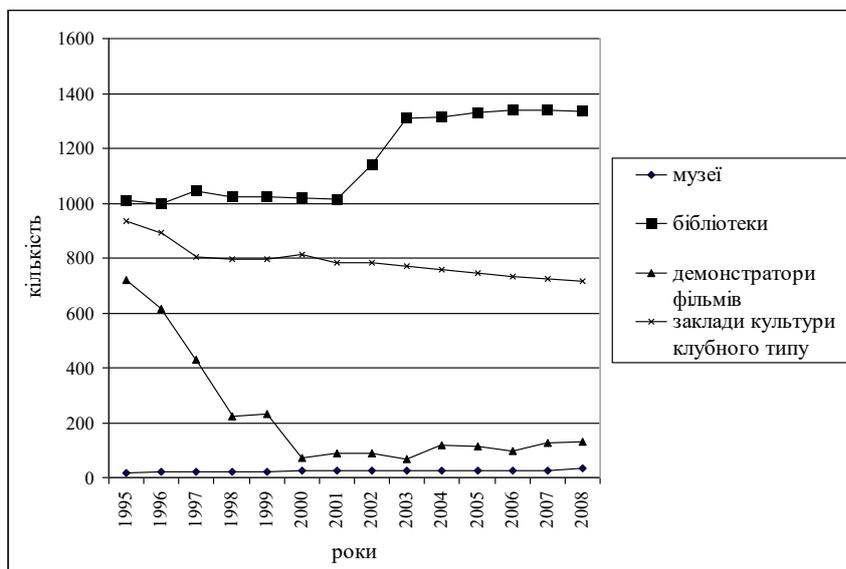

Рис 1. Динаміка кількості окремих закладів культури за період 1995-2008 рр. (побудовано за даними [2])

За період з 1995 по 2005 роки в області відбулося зменшення кількості відвідувань концертних організацій та театрів (рис. 2).

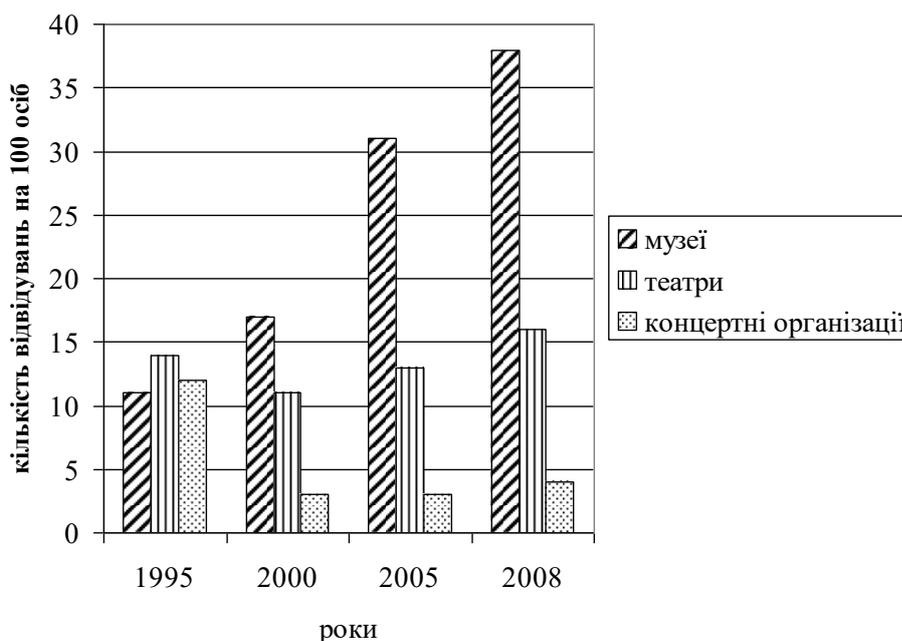

Рис. 2. Показники відвідування окремих закладів культури населенням Харківської області за період з 1995 по 2008 рр. (побудовано за даними [2])

Причиною цих тенденцій, на нашу думку, є зниження доходів населення та надання переваги населенням іншим видам відпочинку, особливо серед молоді, яка, надає перевагу іншим способам відпочинку, зокрема, відвідуванню розважальних клубів, боулінг та торгівельно-розважальних центрів, ресторанів, кафе, барів тощо. Проте, показники відвідування музеїв у Харківському регіоні зросли, що є позитивною тенденцією у розвитку культурного комплексу регіону.

Проведений аналіз сучасного стану розвитку культурного комплексу Харківського регіону дає можливість зробити наступні висновки. У розвитку культурного комплексу існує ряд проблем, зокрема:

- недостатній рівень фінансування закладів культури, що впливає на скорочення їх мережі в області;
- застаріла матеріально-технічна база у більшості сільських закладів культури, що обмежує доступність сільського населення до якісних культурних послуг;
- скорочення доходів населення, що знижує їх можливості у відвідуванні закладів культури;
- переважання пасивного відпочинку серед значної частини населення (перегляд телевізійних програм, мобільні та інтернет-розваги), що веде до зниження загального культурного рівня соціуму та деякі інші проблеми.

Унаслідок зазначених вище проблем, культура поступово втрачає функції соціальної регуляції, суспільної консолідації й духовного самовизначення людини. Для вирішення цих та інших соціокультурних проблем необхідне переосмислення сучасної державної політики у сфері культури, визначення її пріоритетних напрямів розвитку, підвищення престижу професій культурної сфери.

Література: 1. Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області): Автореф. дис. канд. геогр. наук: Н.І. Флінта; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. – Чернівці, 2005. – 20 с.; 2. Статистичний щорічник Харківська область у 2008 році. – Харків, 2009. – 577 с.; 3. <http://ukrstat.kharkov.ukrtel.net>

УДК 911.3

Отечко С. А.

керівник – д. геогр. н., проф. Немець К. А.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Автомобільний транспорт, створений ще за радянських часів, продовжує відігравати важливу роль в обслуговуванні промисловості, сільського господарства і пасажирів. Завдяки мобільності саме йому належить перше місце за перевезенням вантажів та пасажирів в Харківській області [1].

Рухомий склад автомобільного транспорту області поділяється на вантажний, пасажирський і спеціальний. До вантажного рухомого складу належать вантажні автомобілі, автомобілі-тягачі, причепи й напівпричепи для перевезення вантажів різних видів. Пасажирський рухомий склад становлять автобуси, легкові автомобілі, пасажирські, напівпричепи. До спеціального рухомого складу належать автомобілі, причепи й напівпричепи, призначених для виконання, як правило, нетранспортабельних робіт (санітарні, пожежні, автомайстерні, автопрокати та ін.) [2].

Загальна протяжність автомобільних доріг загального користування на території області була найбільшою у 1950 році (14,3 тис. км.), але зменшувалася

до 1980 року (8 тис. км). Надалі спостерігалася стійка тенденція до нарощування цього показника і у 2008 році він склав 9,6 тис. км. Причому протяжність доріг з твердим покриттям постійно зростала: у 1950 році становила 600 км, а у 2008 році – 9366 км.

Насиченість шосейними дорогами дозволяє здійснювати як внутріобласні так і міжобласні перевезення. Найбільший об'єм перевезень припадає на міські та приміські перевезення.

Нині в Україні налічується 7 млн. автомобілів, з них більш ніж 500 тис. функціонує в Харківській області, що становить більш ніж 7% від загальноукраїнської кількості (рис. 1).

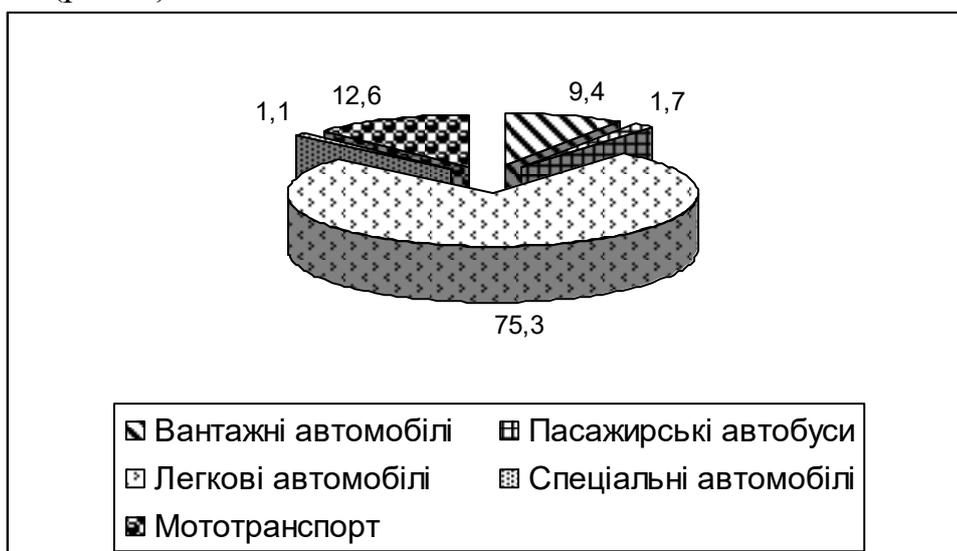

Рис. 1. Структура автомобільного парку Харківської області у відсотках (побудовано автором за даними [5])

Серед рухомого складу автомобільного транспорту спостерігається тенденція до збільшення кількості і питомої ваги легкових автомобілів та пасажирських автобусів.

У перевезенні вантажів автомобільним транспортом найвищі показники були у 1980 році (216,3 млн. т), потім вони швидкими темпами знижувалися до 2000 року (27,8млн. т), після чого, з кожним роком збільшувалися і досягли у 2008 році 45,4 млн. т.

У перевезенні пасажирів автомобільним транспортом, спостерігається аналогічна ситуація – найбільше перевезених пасажирів було у 1980 році (501,5 млн.), найменше у 2001 році (101,3 млн.). Зараз цей показник складає 167,9 млн. осіб, що на 6 млн. менше ніж у 2007 році.

Динаміку вантажообороту та пасажирообороту продемонстровано на графіках (рис. 2, 3), звідки видно, що найбільші показники були за радянських часів, що зумовлено функціонуванням єдиної транспортної системи в межах СРСР та піком промислового і сільськогосподарського виробництва, а найнижчі – у 2000 році за вже незалежної України.

Якщо розглядати окремо динаміку товарообороту, то можна помітити, що вже у 1990 році, в період перебудови, відбувся спад. У 1995 році – різке зменшення цього показника, що пов'язано з розпадом єдиної економічної системи Радянського Союзу, закінченням терміну дії різноманітних договорів та немож-

ливістю молодій незалежній державі підтримувати такий же високий рівень автотранспорту. Надалі продовжувалися аналогічні тенденції і у 2000 році показник товарообороту досягнув найменшої позначки за роки незалежної України. Починаючи з 2001 року економічна ситуація покращувалася і товарооборот почав зростати з кожним роком, але на 2008 рік ще не досягнув значень 1990 року.

Окремо розглядаючи динаміку пасажирообороту можна помітити, що пік припав на 1990 рік. Це пов'язано з початком комерційної діяльності окремих фізичних осіб, та загалом більшою «рухомістю» населення (в основному село – місто). Далі пасажирооборот знижувався, оскільки була криза спричинена розпадом СРСР, а як наслідок, значно зменшився рух туристів та працюючих. Починаючи з 2001 року обсяги пасажирообороту зростали, лише незначні зниження спостерігалися у 2005 та 2008 роках, але все ще не досягли і половини від показника 1990 року.

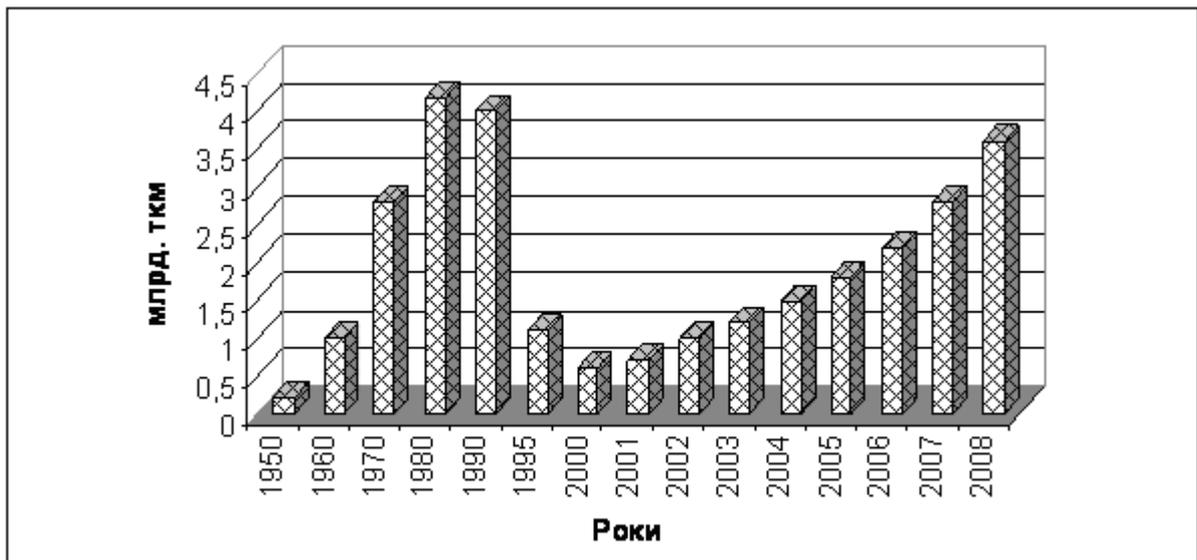

Рис. 2 Динаміка вантажообороту автомобільного транспорту Харківської області (побудовано автором за даними [5])

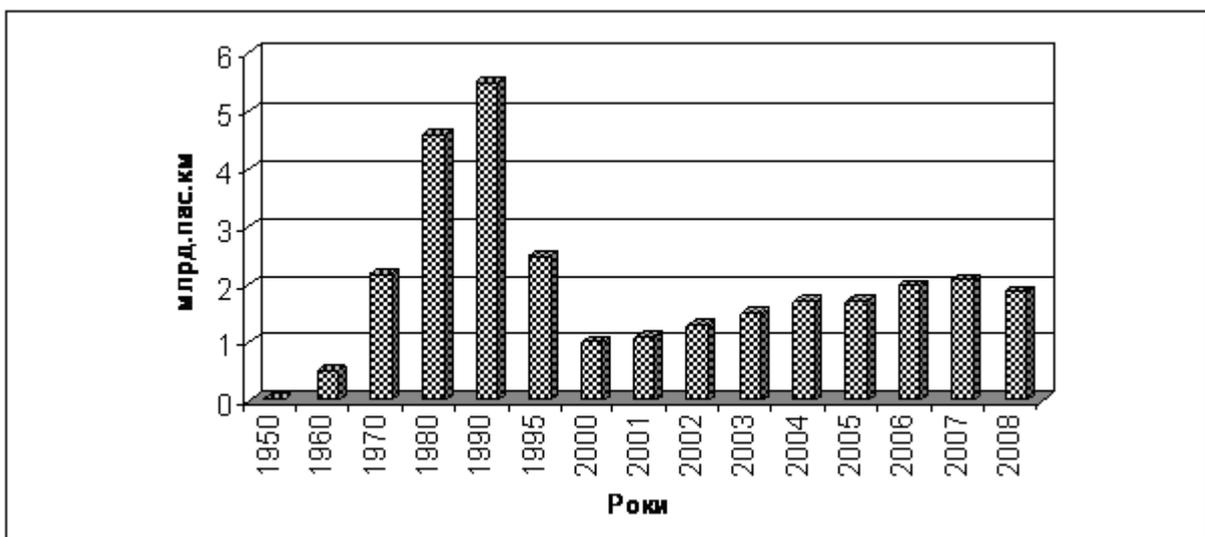

Рис. 3 Динаміка пасажирообороту автомобільного транспорту Харківської області (побудовано автором за даними [5])

В межах Харківської області найбільші вантажоперевезення автомобільним транспортом характерні для Балакліївського, Нововодолазького, Шевченківського районів, а найменші для Печенізького, Барвінківського, Зачепилівського районів.

За перевезенням пасажирів перші місця посідають: Лозівський, Куп'янський, Харківський райони, а останні – Близнюківський, Дворічанський, Печенізький райони.

Розвиток же мережі автомобільних доріг як країни в цілому, так і області зокрема значно відстає від темпів автомобілізації, а технічний рівень більшості доріг не відповідає постійно зростаючій інтенсивності руху транспорту, ваговим і габаритним параметрам сучасних транспортних засобів, їхнім динамічним характеристикам.

Вагомою проблемою автомобільного транспорту є його екологічна небезпека. Через низьку якість мережі шляхів і незадовільний стан рухомого складу збільшується обсяг шкідливих викидів і шумовий вплив від автомобілів. Як результат, автомобільний транспорт – один з основних нестационарних забруднювачів атмосфери в Харківській області.

Література: 1. Демченко М.П. Транспорт Харьковской области. Материалы Харьк. отд. Геогр о-ва Украины, 1971, вып 8, ст 179-184. 2. Смирнов І.Г., Косарева Т.В. Транспортна логістика: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. 224 с. 3. Харьковская область: Природа, население, хозяйство. – 2-е изд., перераб. и доп./ А.П. Голиков, А.Л. Сидоренко и др.: Под ред. А.П. Голикова, А.Л. Сидоренко. – Харьков: «Бизнес Информ», 1997. 288 с. ст. 146-154. 4. Харьковская область/А.П. Голиков, А.Л. Сидоренко и др.: Под ред. А.П. Голикова, А.Л. Сидоренко. – Харьков: РНП «Оригинал», 1993. – 128 с. ст. 73-77. 5. Харківська область у 2008 році /статистичний щорічник/ Головне управління статистики у Харківській області / за ред. М. Л. Чмихала. – Харків. – 2008. – 588 с.

УДК 911.3

Пономаренко Г. М.
керівник – ст. викл. Ключко Л. В.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Регулювання соціально-економічного регіонального розвитку є одним із завдань соціально-економічної географії та регіональної політики. Залежно від особливостей історичного розвитку, демографічної специфіки, рівня розвитку і структури господарства на території України виділяються різні соціально-економічні регіони. Враховуючи сучасні політичні та економічні процеси, тема даного дослідження є актуальною. Виявлення та урахування природно-господарського різноманіття – важливий шлях до науково обгрунтованого визначення регіонів, яким притаманна певна господарська спеціалізація. Мета статті – виявити сильні і слабкі сторони соціально-економічного комплексу Харківського регіону для формування збалансованої регіональної політики.

На сучасному етапі регулювання соціально-економічного розвитку регіонів увійшло до пріоритетних завдань державного управління, є одним із ключових питань у процесі становлення нової моделі соціально зорієнтованої ринкової економіки в Україні, вагомим механізмом забезпечення територіальної цілісності та суспільно-політичної стабільності в державі. Несистемність української державної політики та діяльності у сфері регіонального розвитку стала однією з важливих причин стримування соціально-економічного розвитку держави, ускладнення умов для зміцнення позицій України у міжнародному економічному співробітництві, повільного здійснення ринкових перетворень на місцях, виникнення та загострення багатьох соціальних, економічних, екологічних та інших проблем.

Концепція регулювання територіального розвитку – це системне поняття, яке варто розглядати як обґрунтування способу досягнення поставлених цілей розвитку регіону в довгостроковій перспективі; як механізм реалізації цілей і завдань державної регіональної політики на різних етапах реформування економіки [1; 3]. Розглянемо особливості соціально-економічного розвитку Харківського регіону.

Місто Харків є одним з найбільших адміністративних, економічних, наукових, культурних центрів, мегаполісом загальнодержавного значення, що являє собою висококонцентрований і високоємний ринок збуту для місцевих товаровиробників. У 2009 р. індекс промислової продукції у Харківському регіоні порівняно з попереднім роком становив 79,6 %, в цілому по Україні – 78,1 %. Але у добувній промисловості обсяги виробництва зменшилися на 0,5 %. За минулий рік видобуто 8,8 млрд. м³ природного газу та 167,6 тис. т газового конденсату, що відповідно на 3,1 % та 5,0 % більше, ніж у 2008 р. У переробній промисловості випуск продукції знизився на 23,3 %. На підприємствах з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів обсяги виробництва скоротилися на 9,1 %. У легкій промисловості річний індекс промислового виробництва склав 66,1 % [4].

Також спостерігається падіння промислових обсягів, порівняно з попереднім роком, у текстильному виробництві (на 25,1 %), виробництві одягу, хутра та виробів з хутра (на 43,3 %), виробництві шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (на 30,7 %). В обробленні деревини та виробництві виробів із неї (крім меблів) обсяги продукції зменшились на 37,2 %, у тому числі у виробництвах: фанери, плит, панелей (на 32,0 %), дерев'яних будівельних конструкцій та столярних виробів (на 54,6 %), дерев'яної тари (на 35,8 %). На підприємствах целюлозно-паперового виробництва та видавничої діяльності обсяги виробництва скоротилися на 10,1 % в основному за рахунок зниження обсягів випуску продукції поліграфічній діяльності та послугах (на 12,6 %).

На підприємствах з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки випуск продукції зменшився на 10,3 %. У хімічній і нафтохімічній промисловості індекс промислового виробництва у 2009 р. становив 95,2 %, у тому числі у виробництві лаків та фарб – 37,8 %, фармацевтичному виробництві – 101,4 %, виробництві гумових і пластмасових виробів – 86,4 %. У металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів спостерігалось падіння обсягів продукції на 38,7 %, у тому числі у

виробництвах будівельних металевих конструкцій і виробів – на 54,4 %, ножових виробів, інструменту і залізних виробів – на 40,7 %. У машинобудуванні індекс промислового виробництва становив 66,2 % [5].

Обсяг виробництва валової продукції сільського господарства області за 2009 р. скоротився відносно 2008 р. на 10,5 % у тому числі у сільськогосподарських підприємствах – на 14,8 %, у господарствах населення – на 6,4 %. Виробництво продукції галузі рослинництва зменшилось на 16,5 %, у тому числі сільськогосподарських підприємствах – на 24 %, у господарствах населення – на 8 %. Обсяг продукції тваринництва за 2009 р. порівняно з 2008 р. збільшився на 2,7 %, у тому числі у аграрних підприємствах – на 10,9 %, а у господарствах населення – зменшився на 3,3 %. За видами економічної діяльності найбільші обсяги прибутків отримали підприємства переробної промисловості – 2143,3 млн.грн. Найбільші збитки мали підприємства, які займаються фінансовою діяльністю – 2286,2 млн.грн. В цілому протягом січня – листопада 2009 р. частка прибуткових підприємств становила 51,7 %, а збиткових – 48,3 %.

У регіоні відбувається стійке зростання кількості підприємств з іноземним капіталом. Зростаюча кількість економічних суб'єктів сприяє підвищенню рівня продукції та послуг, технологічних процесів і процесів управління. У січні – листопаді 2009 р. підприємства та організації Харківської області експортували продукцію до 113 країн світу, імпортні товари надійшли до підприємств із 110 країн. Експортні поставки склали 1171,6 млн. дол. США, імпортні надходження 1291,7 млн. дол. США. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника Харківської області у січні – листопаді 2009 р. дорівнювала 1775 грн. що у 2,4 раза перевищила державні соціальні стандарти – мінімальну заробітну плату та прожитковий мінімум для працездатної особи, які з 1 листопада 2009 р. становили, відповідно, 744 грн. Найбільший рівень оплати праці у січні – листопаді 2009 р. був у працівників, зайнятих фінансовою діяльністю, на трубопроводному транспорті: їх розмір заробітної плати більш, ніж удвічі перевищував середньообласний показник. Проте низьким залишається рівень оплати праці зайнятих на підприємствах легкої промисловості – удвічі менший від середнього показника по області.

Харківський регіон розташований на перетині автомобільних та залізничних шляхів. За 2009 р. всіма видами транспорту перевезено (відправлено) 39,4 млн. т вантажів, виконано 20921,9 млн. т. км вантажної роботи. Загальні обсяги пасажирських перевезень всіма видами транспорту становили 617,1 млн. пасажирів, обсяг пасажирської роботи – 10751 млн. пас. км. Південною залізницею за рік відправлено 66,3 млн. пасажирів, виконано 6371,9 млн. пас. км пасажирської роботи. Загальні обсяги пасажирських перевезень автобусами (з урахуванням обсягів підприємств – фізичних осіб) склали 160,5 млн. пасажирів, обсяг пасажирської роботи – 1692,3 млн. пас. км.[4; 5].

Харківський регіон має ряд проблем та недоліків у розвитку соціально-економічного комплексу, серед яких можна виділити:

- недостатня інтенсивність оновлення основних фондів усіх видів;
- економіка спирається на обмежену кількість великих підприємств, залежних від політичних рішень;
- недостатні можливості органів місцевого самоврядування;

- незадовільний стан більшої частини площі дорожнього покриття;
- надзвичайно складна економічна ситуація на території деяких районів області і в малих містах;
- неефективна амортизаційна політика, яка обмежує права підприємств і організацій щодо формування та використання власних амортизаційних коштів;
- недостатній рівень інвестицій в умовах спеціального режиму інвестиційної діяльності на території міста Харкова.

Для стабільного розвитку Харківського регіону необхідні позитивні зміни у законодавстві: децентралізація бюджетного процесу, посилення ролі регіонів (прийняття Закону України про підтримку регіонального розвитку тощо). Потрібна послідовна підтримка підприємництва з боку місцевих владних органів; поліпшення координування з угрупованнями та об'єднаннями підприємців впровадження науково-технічних розробок. Значної уваги потребує проблема альтернативного енергозабезпечення; залучення доходів від експлуатації газових родовищ для розвитку регіону.

Потрібне впровадження заходів по стимулюванню процесів заощадження вільних коштів населення через зменшення податкового тиску; впровадження банківськими та небанківськими фінансовими установами економічних стимулів для населення щодо довгострокового заощаджування коштів населенням. Необхідно досягти переходу від безповоротного бюджетного фінансування інвестицій до надання цільових кредитів під інвестиційні проекти та з майновими гарантіями їх цільового використання; забезпечити пріоритетності спрямування бюджетних капітальних вкладень у прибуткові та стратегічно перспективні проекти; розвивати міжнародне та транскордонне співробітництво.

Підтримка соціально-економічного регіонального розвитку повинна здійснюватися за умов визначення на законодавчому рівні чітких критеріїв її надання, концентрації державних та регіональних ресурсів. При цьому має забезпечуватися координація діяльності різних суб'єктів, зацікавлених у розвитку регіонів. Формування та реалізація державної регіональної політики передбачає істотне підвищення ролі та відповідальності місцевих органів влади, територіальних громад за розвиток регіонів. Регіональні та місцеві органи влади мають стати ключовими в організації розвитку території [2].

Можна зробити висновок, що об'єктивна необхідність змін у державній регіональній політиці диктується кардинальними змінами в різних структурах економіки України. Пряма державна бюджетна підтримка всіх регіонів неможлива, джерела розвитку потрібно шукати на регіональному та місцевому рівнях, спираючись на територіальні громади, їх об'єднання, органи місцевого самоврядування, підприємницькі структури, формуючи для них сприятливі умови вирішення існуючих проблем.

Література: 1. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: навч. посіб.-К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006.-284 с. 2. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник. / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін. К.: КНЕУ, 2005. – 998 с. 3. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник. – К.: Вікар, 2006. – 396 с. 4. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації - www.kharkivoda.gov.ua. 5. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області www.upstat.kharkov.ua.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА РОЗМІЩЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ХІМІЇ ОРГАНІЧНОГО СИНТЕЗУ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку України актуальними залишаються питання структурної перебудова національного комплексу та переорієнтації виробництва, тому значна увага приділяється дослідженням особливостей функціонування різних галузей господарства. Хімія органічного синтезу є частиною хімічного комплексу, яка займається виробництвом синтетичних смол і пластмас, хімічних волокон, синтетичного каучуку, гумотехнічних виробів. За споживчим призначенням виробленої продукції підприємства хімії органічного синтезу належать до паливно-сировинного сектору господарства.

На розміщення та функціонування підприємств хімії органічного синтезу впливають ряд факторів, зокрема, економічний фактор, (наявність кваліфікованих кадрів, розвиток науково-технічного прогресу, наявність сировини, транспортна доступність, суспільний запит тощо). Зазначимо, що традиційно, враховуючи матеріаломісткість виробництва, підприємства хімії органічного синтезу розміщують в районах видобутку нафти, газу, кам'яного вугілля, а також в місцях функціонування нафтогазопроводів; деякі галузі хімії полімерів тяжіють до споживача. Розглянемо детально чинники формування та розвитку окремих галузей виробництва хімії органічного синтезу [4].

Гумова промисловість виробляє широкий асортимент продукції. Розміщення підприємств, що виробляють полімери, залежить, передусім від наявності вуглеводневої сировини, а також палива, електроенергії, води. Для деяких галузей важливим чинником розміщення є трудові ресурси. Синтетичні смоли і пластмаси виробляють, переважно, на нафтохімічних комбінатах, азотно-тукових і хлорних заводах, тобто вони поєднуються з випуском інших хімічних продуктів. Центрами виробництва синтетичних смол і пластмас є Донецьк, Северодонецьк, Запоріжжя, Дніпропетровськ, Первомайськ. Штучні (з целюлози) і синтетичний (з синтетичних смол) хімічні волокна виготовляють на підприємствах у Чернігові, Києві, Черкасах, Сокалі. Найкрупніші підприємства – Дніпропетровський шинний, Білоцерківський комбінат шин та гумоазбестових виробів, Київський АТ «Київ-Гума», Київський і Сумський регенераторні заводи, підприємства у Бердянську, Запоріжжі. Харкові, Одесі, Ніжині та інших містах. На цих заводах налагоджене виробництво шин, яке має найбільше значення для підприємств, що виробляють полімери. Сажу виробляють у Дашаві, Стаханові та Кременчуці [3]. Виробництво хімічних волокон та ниток зосереджено в Києві, Черкасах, Житомирі, Чернігові. Виробничий процес на підприємствах цієї галузі в значній мірі залежить від імпортової сировини. Так, для виробництва віскозних ниток необхідна целюлоза, яку в Україні виготовляють в обмеженій кількості, до того ж незадовільної для цього виробництва якості. Тому, підприєм-

ства цієї галузі в своєму розміщенні орієнтуються на центри з найбільшою транспортною доступністю і близькістю до центрів збуту. Підприємства з виробництва смол і пластмас розміщені в районах видобутку кам'яного вугілля, нафти, газу (Донбас, Придніпров'я).

Розвиток автомобільного та авіаційного транспорту призвів до розширення виробництва синтетичного каучуку, який, своєю чергою, стимулював створення нових мономерів (дивінілу, хлоропрену, ізопрену тощо). Поява двигунів внутрішнього згоряння спонукала до організації виробництва бензинів, що містили ізооктан, кумол та інші вуглеводні, які давали змогу підвищувати октанове число товарних бензинів. Літакобудування потребувало скла, яке було би стійким до різких перепадів температур і було б безпечне під час биття, це зумовило створення органічного скла, тобто поліметилметакрилату, для одержання якого потрібні естери акрилової кислоти. Лакофарбова промисловість потребувала великої кількості плівкоутворювальних матеріалів та синтетичних розчинників [1]. Дефіцит природних жирів, що використовувалися не тільки в лакофарбовій промисловості, але й у миловарінні, призвів до створення виробництва синтетичних миючих засобів. Боротьба з епідеміями і прагнення людства бути здоровим сприяли розвитку промисловості лікарських препаратів. Вони орієнтуються на споживача, а також тяжіють до міст-сировинних центрів.

Досліджуючи тенденції розвитку галузей хімії органічного синтезу в ретроспективі, зазначимо, що у 60-х роках минулого сторіччя з екологічних поглядів установки з одержання рідких вуглеводнів з вугілля були закриті. На перший план як джерело сировини для промисловості органічного синтезу в цей період виходять нафта і природний газ. Динамізм області визначається освоєнням випуску нових видів продукції, розробкою нових реакцій, удосконалюванням технологічних процесів, розробкою нових каталітичних систем, використанням нових типів апаратури тощо. До промислового органічного синтезу віднесені процеси перетворення органічної та неорганічної сировини в органічні продукти. Промисловий органічний синтез включає синтез мономерів для синтетичних смол, волокон, пластичних мас, каучуку, епоксидних смол, клеїв; виробництво розчинників, барвників, поверхнево-активних речовин для виробництва миючих засобів; виробництво гербіцидів, фармацевтичних препаратів, флотоагентів, антифризів, вибухових речовин нового покоління, лікарських препаратів, речовин для парфумерії тощо [2].

Провідне місце в структурі хімічної промисловості України у новітні часи стало посідати виробництво полімерних матеріалів: синтетичних смол, різноманітних пластмас, синтетичного волокна, тощо. Синтетичні смоли і пластмаси виготовляються в районі знаходження сировини в Донбасі (Горлівка, Сєверодонецьк, Донецьк, Рубіжне), у Придніпров'ї (Дніпродзержинськ, Дніпропетровськ, Запоріжжя), в Черкасах, Одесі тощо. Синтетичні смоли — вельми транспортабельний продукт. Вони йдуть на виробництво синтетичних волокон. Виробництво їх складне, для його організації використовується значна кількість спеціально виробленої вуглеводневої сировини, електроенергії, тепла і води, що і являється основним чинником розміщення виробництва. Синтетичні смоли, що виготовляються в Україні, а також переважно привізна целюлоза використовуються для виробництва хімічних волокон. Це виробництво характеризуєть-

ся підвищеною трудомісткістю і зосереджене в районах, добре забезпечених трудовими ресурсами, котрі, як правило, є й регіонами текстильної промисловості. Хімічні волокна виготовляють у Києві, Чернігові, Черкасах, Житомирі, Сокалі (Львівської обл.) та інш. Приблизно третина хімічних волокон, що виготовляються в країні, використовується на технічні потреби; більша частка хімічних волокон є синтетичними [5].

На основі використання полімерних матеріалів в країні розвинута гумово-азбестова промисловість. У її складі виділяється вторинне виробництво, яке є головним споживачем синтетичного каучуку, хімічних волокон, сажі. Воно тісно пов'язане з машинобудуванням, особливо з автомобільною промисловістю — головним споживачем шин. Оскільки, виробництво каучуку в Україні не достатньо розвинуто, його імпортують з Росії (з районів Поволжя, Уралу, Ситру). Технічна сажа — важливий компонент виробництва гуми, вона виготовляється з природних і попутних газів у Дашаві, Кременчуці, Стаханові. Найбільші підприємства гумово-азбестової промисловості — шинний завод у Дніпропетровську і Білоцерківський завод гумовотехнічних виробів. Підприємства цієї галузі є також у Харкові, Києві, Запоріжжі, Одесі, Бердянську тощо. Україна — значний виробник лаків і фарб. У минулому її частка, становила 25% цієї продукції колишнього Радянського Союзу. Сировиною для її виробництва є природні смоли, рослинні масла, синтетичні матеріали. Асортимент продукції, що виготовляється, достатньо широкий: антикорозійні і декоративні лаки і фарби, розчинники, смоли тощо. Основну частину цієї продукції виготовляють у Донбасі (Луганськ, Донецьк) і Придніпров'ї (Дніпропетровськ, Кривий Ріг). Виробництво лаків і фарб є також у Києві, Харкові, Кременчуці, Львові, Бориславі, Івано-Франківську, Одесі, Сімферополі. На відходах коксохімічного виробництва розвивається анілінофарбна промисловість, що виготовляє барвники для текстильної, взуттєвої, поліграфічної промисловості, її головний центр — Рубіжне (Луганська обл.). Анілінові барвники виготовляють також Горлівський коксохімічний і Сивашський анілінофарбні заводи. Створено велике виробництво оптичних відбілювачів, високоякісних пігментів. У великих містах, що мають значні науково-дослідні заклади, розвинута хіміко-фармацевтична промисловість, її центри — Київ, Житомир, Харків, Полтава, Луганськ, Львів, Одеса.

Отже, промисловість основного органічного і нафтохімічного синтезу являє собою могутню область промислового комплексу з широким асортиментом одержуваних продуктів, реакцій їхнього синтезу й процесів розподілу речовин. На її розміщення впливають економічні, сировинні, трудові, енергетичні та інші фактори, які і зумовили сучасне розміщення виробничих підприємств. Зазначимо, що в сучасних умовах господарської перебудови, виробництво органічного синтезу в Україні залишається однією з провідних галузей.

Література: 1. Братичак М.М. *Основи промислової нафтохімії: Підручник.* Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2008. — 604 с.; 2. Грандберг И.И. *Органическая химия.* - Москва: издательство «Высшая школа», 1987. - стр. 434-437; 3. Іщук С.І. *Розміщення продуктивних сил: теорія, методи, практика.* — К.: Вид-во ЄУФІСМБ, 2001. — 216 с.; 4. *Географія: Навчальний посібник для старшокласників та абітурієнтів / За ред. П.О. Масляка, Я.Б. Олійника, А.В. Степаненка, П.Г. Шищенко.* — К., 1998; 5. *Географія: Довідник / Й.Р. Гілецький, Р.Р. Сливка, М.М. Богович.* — Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2008. — 480 с.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПАРТІЙНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Із здобуттям Україною незалежності Волинська область потрапила в число політично найактивніших регіонів. Вона характеризується значною партійною активністю населення, великою кількістю обласних та районних осередків політичних партій України, та значною кількістю їх членів. Членами політичних партій області є 78 782 особи, що складає 7,6 % населення області [7].

Участь у політичних партіях виявляється у відношенні громадян до політичних партій та інших громадсько-політичних організацій шляхом безпосереднього членства або підтримки діяльності певної організації. Оскільки показники чисельності членів політичних партій не є доступними в усіх адміністративно-територіальних одиницях області у зв'язку із особливостями етапу становлення політичної системи, то партійну активність населення можна проаналізувати за кількістю місцевих організацій політичних партій на десять тисяч осіб населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Станом на 01.01.2009 р. у Волинській області було зареєстровано 1138 місцевих організацій 103 всеукраїнських політичних партій, у тому числі 82 регіональні, 740 районних, 513 міських [7]. У області всього 24 політичні партії мають понад 1 тис. членів. Найбільшу кількість місцевих організацій - 28 мають такі політичні партії: "Батьківщина", Народний Рух України, Народна партія, Партія промисловців і підприємців України (табл. 1). Найменше осередків партій в області мають Комуністична партія України (об'єднана) (2), "Вітчизна" (2), Партія державності і патріотизму (1), Всеукраїнське об'єднання християн (1), Зелена партія України (1), Українська християнсько-демократична партія (1) [3].

Найчисельнішою на Волині є Народна партія, яка налічує в області 38,4 тис. членів [3]. Найбільше членів партії зареєстровано у Камінь-Каширському, Ківецівському та Ратнівському районах. Друга за чисельністю на Волині йде Партія Зелених України (ПЗУ), що налічує 17 тис. членів [3]. Найчисельнішою партія є у містах Луцьку та Володимирі-Волинському. Соціал-демократична партія України (об'єднана) - СДПУ (о) нараховує на Волині 12,1 членів. Найбільше членів партії зареєстровано у м. Луцьку, Ківецівському та Любомльському районах. Досить чисельними є Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина" (8,5 тис. осіб), Народний Союз "Наша Україна" (6,1 тис. осіб), Партія Регіонів (5,7 тис. осіб) [3]. Найбільшу кількість районних організацій політичних партій зареєстровано у Луцькому (59), Ковельському (59), Ківерцівському (56), Володимир-Волинському (52) районах [5]. Причиною цього є висока чисельність населення та близькість до обласного центру, де вплив обласних осередків політичних партій є вищим. Найменше партійних осередків зареєстровано у Ратнівському (39), Шацькому (39), Старовижівському (40), Любешівському (40), Камінь-Каширському (40) [5]. Саме в цих районах зафіксовано найнижчу електоральну активність в порівнянні з іншими адміністративними районами області, яка під

час виборів 2006 р. становила 80 %, а під час виборів 2007 р. – 72,5 % відповідно. Також для цих районів характерний найбільший спад електоральної активності в порівнянні з іншими адміністративними районами області і під час виборів 2007 р. становив (-9,5 %) [3]. Це пояснюється високою часткою сільського населення, яке у зв'язку з відсутністю сільських осередків політичних партій є менш партійно активним, а також значною віддаленістю цих районів від обласного центру, що також негативно впливає на політичну активність населення.

Серед міських поселень області найбільшу кількість міських організацій політичних партій зареєстровано в м. Луцьку (66), Володимир-Волинському (55), Ковелі (55) та Нововолинську (43). Найменшу кількість міських організацій політичних партій зареєстровано у м. Берестечко (8), м. Камінь-Каширський (11), м. Устилуг (12), м. Любомль (13) [5]. Такі диспропорції у кількості міських організацій політичних партій пояснюються різницею у кількості населення та незавершеністю етапу становлення мережі партійних організацій.

Аналізуючи територіальний розподіл партійної активності населення у 2009 р., можемо помітити, що загалом найвищий рівень партійної активності характерний для південної частини області, де найвищими є показники у Володимир-Волинському (18,4) та Локачинському (17,9) районах. У центральній частині області ці показники мають середнє значення і коливаються від (16,7) у Турійському до (8,7) у Маневицькому районах. В північній частині Волинської області показники кількості осередків політичних партій на десять тисяч жителів є найнижчими і становлять (6,4) у Камінь-Каширському та (7,6) у Ратнівському районах. Винятком є лише Шацький район, де відповідний показник є найвищим в області і становить (22,5).

Що стосується міст обласного підпорядкування, то тут показники партійної активності є нижчими ніж по області і становлять у (8,1) у м.Ковелі, (7,4) у м.Нововолинську і (3,2) у м.Луцьку. Це пояснюється порівняно більшою сформованістю партійної системи цих адміністративно-територіальних одиниць.

Для аналізу інших партійних орієнтацій населення регіону візьмемо дані про кількість районних організацій головних політичних партій регіону, які брали участь у парламентських виборах 2007 р. у багатомандатному виборчому окрузі. Як бачимо, станом на 2008 р. лише дві центристські політичні партії – Народна партія та СДПУ(о) – були представлені у всіх 20 АТО Волинської області. У той же час навіть традиційні для регіону праві партії Народний Союз “Наша Україна” та ін.) не мали місцевих організацій у одній чи двох АТО. Не має місцевих організацій Народний Союз “Наша Україна” у Володимир-Волинському, Луцькому і Ковельському районах, що пояснюється наявністю тут міських організацій партії [3].

Аналізуючи просторові особливості партійної системи регіону, можна виділити кілька характерних територіальних поєднань елементів партійної системи, на основі яких формуються перспективні форми територіальної організації політичної системи області.

Насамперед, це зона обласного центру у південно-східній частині області. Для цієї зони характерні тривала історія участі населення у політичних партіях, висока територіальна концентрація елементів партійної системи і середній рівень партійної активності, головним об'єднуючим чинником є накладання обла-

сного та районного центрів.

У південній частині району виділяються вузли партійної активності із високою та середньою територіальною концентрацією елементів партійної системи і середнім рівнем плюралістичності партійних орієнтацій. Чинником територіальної організації участі населення у політичних партіях у цьому випадку поряд із агробізнесовою інфраструктурою є і система розселення.

У центральній частині району формується традиційна периферійна зона із високою однорідністю партійних орієнтацій, середньою по області територіальною концентрацією елементів партійної системи, та нижчою партійною активністю населення. Головним чинником територіальної організації тут є локальна агробізнесова інфраструктура та система органів влади та місцевого самоврядування.

У північній частині району можна помітити ознаки становлення високої територіальної концентрації елементів партійної системи з високим рівнем плюралістичних партійних орієнтацій.

Тому партійна активність населення регіону є незначною і дуже важко виявити рівень популярності тих чи інших політичних партій серед населення і взагалі, ставлення населення до діяльності політичних партій. Це пояснюється доволі закритим для широкої громадськості характером діяльності політичних партій, слабким розвитком партійної системи регіону, відсутністю традицій політичного регіонального самовираження (жодна обласна партійна організація не задекларувала своєї програми економічного та соціального розвитку області), недовгим періодом існування партії (політичні партії виникли на фоні занепаду радянської політичної системи і не мали політичного загартування в боротьбі з нею; політичні партії не мають партійно-політичних традицій і спадковості, а тому нові об'єднання виникають як зовсім новий проект).

Отже, сучасний етап розвитку участі населення Волинської області у політичних партіях характеризується незначною часткою населення, охопленого партійною активністю, поширенням, особливо серед міського населення, ігнорування населенням діяльності політичних партій, високим рівнем традиційності і однорідності партійних орієнтацій сільського населення. Просторовий розподіл партійної активності і партійних орієнтацій динамічно змінюється, однак поступово виявляється відмінність між особливостями участі у політичних партіях населення північної і південної частини області.

Література: 1. Голод А.П. До питання про електоральну активність населення регіону (на матеріалах Львівської області) / А.П. Голод // *Наук. зап. Терноп. держ. пед. ун-ту. Серія: Географія.* – 2003. – № 2. – с. 75-80; 2. Конончук С. Регіональні партійні організації в Україні між президентськими і парламентськими виборами / С. Конончук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua>; 3. Організації політичних партій у Волинській області // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.voladm.gov.ua/struct.php?id2=326&птт=107>; 4. Остапець Ю. Участь осередків політичних партій в парламентських та місцевих виборах в Закарпатській області: регіональний вимір / Ю. Остапець // *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту.* – Серія: Політологія. – Вип. 3. – Ужгород: Вісник Карпат, 2007. – с. 157–170. 5. Політичні партії в Україні: Інформ.-довід. Вид. / ЦВК. – 2-ге вид., допов. – К.: Атіка, 2008. – 440 с. 6. Райковський Б. Сучасні політичні партії та блоки у виборчих процесах / Б. Райковський // *Вісник ЦВК.* – 2008. – № 1. – С. 26–32. 7. Статистичний щорічник Волинь 2008 / Гол. Упр. статистики у Волин. обл. – Луцьк: ГУС Волин. обл., 2009. – 642 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Інновації у виробництві – це матеріалізація глобальних науково-технічних ідей в галузі створення нових технологій, техніки, конструкційних та інших видів матеріалів. Вони забезпечують перехід до принципово нових поколінь машин та обладнання, технологічних процесів, визначають прогресивні тенденції в розвитку виробництва [1].

Активізація промислових досліджень і розробок інноваційної продукції у вигляді машин, обладнання та технологій набуває в ринкових умовах істотного значення для досягнення виробничих цілей. Автоматизацію виробництва варто розглядати як найважливіший результат впровадження інновацій в області електроніки, мікроелектроніки, мікропроцесорної та комп'ютерної техніки. Насичення виробництва автоматизованим обладнанням має пріоритетне значення. Залежно від того, чи йде процес створення інновацій або їх використання, вони є абсолютними або відносними. У момент матеріалізації революційної ідеї, випуску «пілотного» зразка інновації являються абсолютними. При цьому відсутні аналоги у вирішенні поставлених технічних або технологічних завдань [2].

У ході впровадження інновацій у виробництво вони втрачають свої абсолютні властивості і набувають відносний характер. Так, застосування роботів на підприємствах можна розглядати як інновації, які проявляються через досить тривалий період часу з моменту матеріалізації цієї ідеї. Дослідження показують, що проблема використання відносних інновацій має ставитися таким чином, щоб інноваційна техніка відповідала вимогам сьогодення. Дана проблема існує внаслідок того, що інноваційні властивості зберігаються протягом певного періоду часу. Інновації мають хронологічні рамки, коли спостерігається відділення теперішнього від минулого. Масове оновлення поколінь техніки свідчить про те, що інновації можна охарактеризувати фактором часу, який залежить як від науково-технічного потенціалу виробництва, так і від значимості самих інновацій.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває розробка господарського механізму, який був би сприятливим для інновацій. На думку академіка Б. Ласкоріна, це обумовлено тим, що зміна поколінь у світі нової техніки і технології не менш складна, ніж зміна поколінь в людському суспільстві [2]. Темпи оновлення основних фондів у промисловості не задовольняють сучасні вимоги, про що свідчить вікова структура парку металообробного обладнання у виробництві. На багатьох підприємствах інновації в галузі технічних засобів виробництва використовуються при традиційних підходах до вирішення технологічних проблем, тоді як, ґрунтуючись на інноваціях, має забезпечуватися технологічний прогрес виготовлення продукції. В металообробці, наприклад, інновації сприяють оптимізації технологічного процесу з точки зору продуктивної роботи

устаткування, забезпечення економічної доцільності запуску деталей у виробництво. У сучасному машинобудуванні використовується понад 4 тис. різних технологій - від токарної до лазерної обробки і контролю деталей [1]. З огляду на актуальність використання інновацій у виробництві, їх впровадження часто здійснюється не на самостійній основі кожного підприємства, а централізовано, через державне замовлення шляхом створення міжгалузевих і науково-технічних комплексів.

В умовах розширення самостійності підприємств різко зростають вимоги до рівня обґрунтування економічної ефективності інновацій, до врахування всіх можливих наслідків практичного застосування інновацій у виробництві.

Харківська область є одним з найрозвиненіших промислових регіонів України. В області проводиться постійне впровадження інновацій у всіх галузях промисловості, зокрема в машинобудуванні. Протягом 2008 року в області функціонувало 49 машинобудівних підприємств, що впроваджували інновації. Серед них 16, що займалися виробництвом машин та устаткуванням, 20 – виробництвом електричного, електронного та оптичного устаткування, 13 – виробництвом транспортних засобів та устаткування [3]. У порівнянні з минулими роками ці показники дещо знизилися. Це зумовлено зменшенням державних та іноземних інвестицій в промисловість, а саме в обробні галузі.

Розглянувши та проаналізувавши введення інновацій в економіці Харківської області у 2008 році, можна зробити висновок, що найбільша кількість інновацій припадає на обробні галузі промисловості, зокрема на машинобудування.

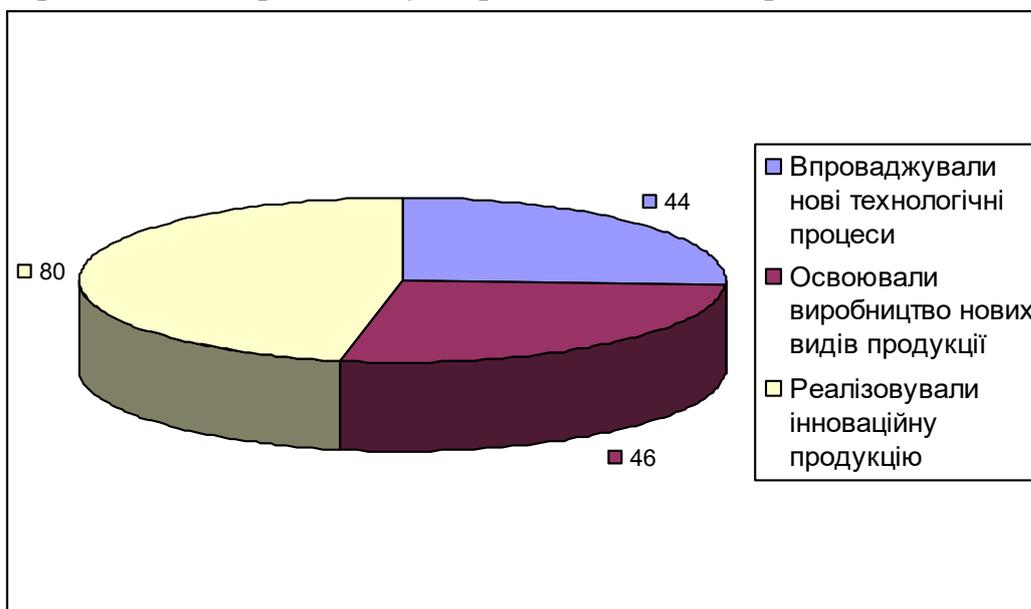

Рис.1. Розподіл підприємств Харківської області, що впроваджували інновації у виробництво (побудовано за даними [3])

Аналізуючи впровадження інновацій у промисловість Харківської області у 2008 році (рис.1), слід відзначити, що найбільша кількість підприємств, що застосовували інновації у технологічному процесі, займаються реалізацією інноваційної продукції (80 підприємств). Значно менше впроваджували інновації підприємства, що освоюють виробництво нових видів продукції та впроваджують нові технологічні процеси.

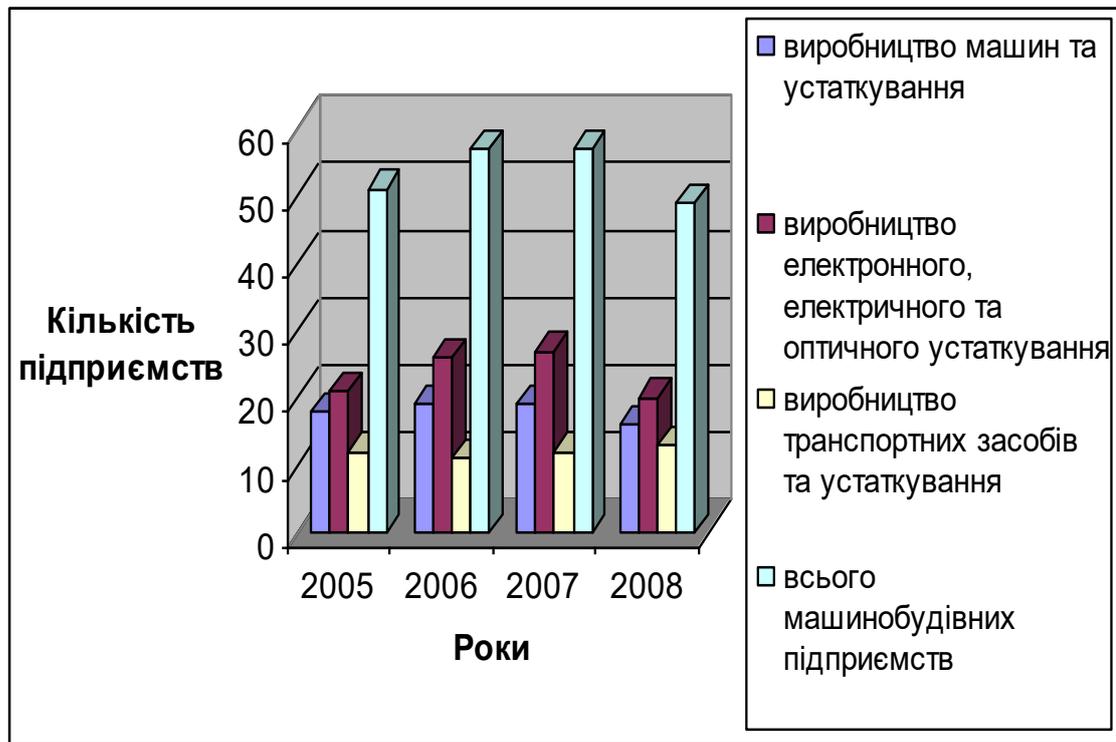

Рис. 2. Динаміка кількості інноваційно активних промислових підприємств машинобудування у Харківській області за період 2005-2008 роки (побудовано за даними [3])

Розглядаючи динаміку кількості інноваційно активних промислових підприємств машинобудування за видами економічної діяльності у Харківській області за період 2005-2008 рр. (рис. 2), можна зазначити, що у 2007 році кількість інноваційно активних підприємств збільшилася на 6 одиниць у порівнянні з 2005 роком. У 2008 році спостерігається зниження кількості підприємств до 49, у тому числі у всіх галузях машинобудування. Це пов'язано зі зменшенням кількості іноземних інвестицій у промисловість через політичну ситуацію у країні. Інвестори не ризикують вкладати свої кошти у розвиток промисловості політично не стабільної країни.

Зараз все частіше зустрічаються випадки, коли інновації, у тому числі нові технології, нові автоматизовані системи машин та обладнання не дають бажаного ефекту в процесі їх застосування у виробництві. Прикладом цього може бути уповільнення темпів зростання продуктивності праці, падіння фондівіддачі, некупність витрат на впровадження нової техніки та інших негативних явищ.

Причини низької ефективності інновацій полягають в неузгодженості рішень технічних проблем зі створенням організаційно-економічних умов їх реалізації.

Література: 1. Інновації у виробництві. - К.: Наукова думка, 2000. – 20 с.; 2. Дрозденко В.М., Кір'ян В.А., Підмогильний М.В., Тевелєв О.М. Промислово-інноваційна політика в Україні: формування та реалізація. – К.: НДІСЕП, 2003. - 153 с.; 3. Харківська область у 2008 році (статистичний щорічник) / Під. ред. М.Л Чмихал, - Х., 2009. – 577 с.

ВПЛИВ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ РЕГІОНУ НА КОМПЛЕКСНИЙ РОЗВИТОК ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Трансформація структури господарства регіону залежить значною мірою від його суспільно-географічного положення. Його дослідження є важливою характеристикою регіону і включає в себе аналіз розміщення регіону на всіх рівнях, від локального до глобального по відношенню до інших об'єктів, з якими він знаходиться у взаємодії. Це важлива характеристика об'єкту, оскільки дає уявлення про природні і суспільно-географічні умови та особливості місця його локалізації.

Зокрема територія, яку ми досліджували (Закарпаття), має специфічне суспільне положення - на північному сході та сході межує із Львівською (85 км), на південному сході з Івано-Франківською (180 км) областями та унікальне прикордонне положення, причому межує не з однією, а із чотирма (Польщею – 33,4 км, Словаччиною – 98,5 км, Угорщиною – 130,0 км та Румунією – 205,4 км) країнами Європи. Отже, область має чотирьох закордонних сусідів першого порядку і через них ще п'ять сусідів другого порядку, що підсилює її значення в географічному міжнародному поділі праці та має значний вплив на господарський розвиток регіону.

В області функціонують 19 сухопутних та 1 повітряний "Ужгород-Аеропорт" міжнародні пункти переходу кордону. Автомобільних переходів у регіоні більше, ніж залізничних, проте вони відіграють меншу роль у вантажних та пасажирських перевезеннях. Наявність зазначених переходів є одним із елементів інфраструктури, який сприяє відвідуванню області іноземними громадянами, створенню при певних обставинах умов для їх оздоровлення на курортах області.

Таке положення є найбільш унікальним з числа інших прикордонних областей України та надає Закарпатській області низку гео економічних переваг у зовнішньоекономічній діяльності та прискореної інтеграції в європейські структури.

Регіон є сприятливим полігоном для впровадження нових для нашої країни управлінських рішень, для вкладання іноземних інвестицій, експортно-імпортних перевезень, туристських, культурних та інших зв'язків, для розвитку галузей і виробництв, що орієнтуються на довізну сировину. Одним із проектів, який реалізовується у цьому регіоні з 1998 р., є "Розвиток громад і регіонів України", що передбачає реалізацію нових принципів державної регіональної політики, передусім прийнятих у країнах Євросоюзу. Правда, для експерименту було обрано не всю область, а м. Ужгород і два адміністративні райони – Рахівський і Перечинський.

Закарпатська обласна рада вперше схвалила Програму розвитку транскордонного співробітництва у 2003 році, серед пріоритетів даної програми була ро-

зробка разом із партнерами сусідніх регіонів Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії Стратегії транскордонного співробітництва у Карпатському Єврорегіоні "Карпати 2004-2011" [3].

Показовим прикладом реальної та стратегічно виваженої транскордонної співпраці слугує Угода спільного розвитку прикордонних територій між Закарпатською областю та Саболч-Сатмар-Березькою областю Угорщини (2003 рік), яка затверджена місцевими органами влади, прецедент складення якої не існує більше по периметру кордону України [1].

Закарпатська область входить до складу Карпатського Єврорегіону – важлива транзитна ланка на транс'європейському шляху "Схід-Захід", її називають західними "воротами" Української держави у Європейський союз. Через регіон проходять потужні нафто- і газопроводи, по яких значна частина експорту російської нафти і газу надходить в європейські країни, етиленопровід з Калуша в Угорщину, мережа енергосистеми "Мир". Розгалужена система трубопроводів прямо і опосередковано впливає на соціально-економічний розвиток регіону. Плату за транзит нафти і газу можна розглядати як додаткове джерело доходів для місцевих бюджетів, що в майбутньому будуть використані для розв'язання регіональних проблем. Слушним є питання відшкодування екологічних збитків, заподіяних природі регіону трубопроводами і лініями електропередач.

Через територію Закарпатської області пролягають залізниці, що зв'язують його з сусідніми країнами: Львів – Самбір – Ужгород - Чоп, Львів - Стрий, Мукачево - Чоп. Функціонування екстенсивного міжнародного транспортного вузла: "Чоп – Захонь - Черна над Тисау" на україно-угорсько-словацькому кордоні. Автомагістралі: Самбір – Турка - Ужгород, Стрий - Ворітський перевал - Мукачево, Долина – Вишівський перевал – Міжгір'я – Хуст, Івано-Франківськ – Яблунецький перевал – Рахів.

Її територією проходять два шляхи державного значення – магістральний Київ-Чоп і регіональний Мукачево - Рогатин, а з метою інтерконтинентального забезпечення транзитних вантажних перевезень у напрямку Європа - Азія діє міжнародний транспортний коридор № 5 (Критський), який сполучає західно- і східноєвропейські автомобільні, залізничні та річкові національні мережі.

Відстані по авто- і залізничних шляхах від Ужгорода до столиць дев'яти європейських держав коротші за аналогічні відстані до Києва. Таким чином, є реальні можливості прискорити соціально-економічний розвиток регіону за рахунок трансформування господарського механізму спрямованого на більш ефективно використання природно-ресурсного потенціалу та функціонування соціально-виробничої інфраструктури, стимулювання залучення іноземних інвестицій, зокрема країн-сусідок.

Область відносно столиці має ексцентричне положення (сусід IV порядку). Це зумовлено значною віддаленістю від Києва (відстань з Ужгорода залізницею 898 км, шосейними дорогами – 788 км), деякою незручністю транспортно-географічного положення щодо столиці та промислових районів Донбасу, Харкова і Придніпров'я, чорноморських портів.

Вважається, що біля с. Ділове Рахівського району знаходиться географічний центр Європи.

Незважаючи на сприятливе розміщення Закарпатської області та унікальний природно-ресурсний потенціал, за основними соціально-економічними показниками вона займає достатньо низькі місця у загальнодержавному рейтингу, питома вага регіону в економіці України досить мала.

Отже, область відноситься до групи найменш розвинених в Україні, або так званих - депресивних. Вона суттєво відстає від середньоукраїнських показників за виробництвом ВРП на душу населення, рівнем оплати праці, споживання, зайнятості і т.д. Область і в попередні роки не була в числі лідерів, бо розвивалася за залишковим принципом.

Головними проблемами області є – малоземелля та низька продуктивність багатьох сільськогосподарських культур, відсутність потрібних енергоносіїв, спрацьованість основних виробничих фондів, дефіцитний бюджет та ін.

Економічний занепад спричинює ланцюгову реакцію негативних наслідків, які діють на різні сфери, зокрема і соціальне життя області.

Однією з головних соціально-економічних проблем є поступове зменшення кількості наявного населення в області. Зокрема, впродовж 2007 року відбулося загальне скорочення на 1220 осіб, виключно за рахунок міграційного відтоку – на 1565 осіб, водночас природний приріст становив 345 осіб. Частка регіону в загальній чисельності населення становить 2,7% (17 місце). Проте, незважаючи на скорочення населення області в останні роки, в регіоні спостерігалися кращі показники, ніж в середньому по Україні. У статевій структурі також зафіксований дисбаланс: чисельність жінок склала 52%, чоловіків – 48%, а нормальне відтворення населення вимагає рівноваги цих груп у його структурі. Особливо це важливо у репродуктивному та працездатному віці. Такий результат є наслідком механічного руху населення на сучасному етапі. Його негативний характер призводить до зміни розселення населення, зміни статево-вікового, сімейного, шлюбного та етнічного складу населення, соціальної структури територіальних спільнот [2].

Спад або повна зупинка виробничого процесу на багатьох промислових підприємствах області та недостатній рівень інвестицій у соціально-економічний розвиток, насамперед рекреаційно-туристичний, який є стратегічним для даної області, зумовило скорочення джерела доходів населення (особливо сільської місцевості), що негативно відбивається на якості та рівні життєдіяльності населення, перспективах розвитку регіону.

Периферійне положення відносно найрозвиненіших національних центрів та прикордонних держав та гірські природні умови зумовлюють нижчий рівень функціонування об'єктів виробничої та невиробничої інфраструктури, що відбивається на числі безробітних (11 місце) - 2,8% постійного населення працездатного віку області та високий рівень міграції населення, особливо трудової.

З кожним роком знижується рівень безпеки життя населення області, а саме через погіршення екологічної ситуації (викиди у атмосферу, несприятливі фізико-географічні процеси) та рівень злочинності (5238 злочинів загальної спрямованості у 2007 р.)

Розв'язання проблем можливе за умови прискорення комплексного соціально-економічного розвитку регіону передумовою якого є активне використання унікальних природних ресурсів; вигідного геополітичного положення (є од-

нією з конкурентних переваг області для збільшення надходжень іноземного капіталу); людського потенціалу.

Отже, можна зробити висновок, що територія Закарпатської області є унікальною з огляду багатьох позицій, давно заселеною і досить слабо освоєною (37% території). Має вигідне суспільно-географічне положення, в межах області чітко виділяється ієрархія поселень, є зв'язки в всередині області, які носять стійкий характер. Вхідження Закарпаття до Карпатського Єврорегіону, також участь області у міжнародних проектах сприяє трансформаційним процесам у господарській, науково-технічній, культурній сферах цього регіону, налагодженню і зміцненню його зв'язків між сусідніми країнами. Деякими перешкодами у цьому процесі виступають: значна віддаленість регіону від найрозвиненіших регіонів України та сусідніх країн, гірські ландшафти, низький рівень соціально-економічного розвитку, недостатній рівень інвестування пріоритетних галузей тощо. Тому завдання комплексного суспільно-географічного дослідження території області і її природних можливостей, полягає у виявленні існуючих територіальних диспропорцій, аналізі їх причин, розробленні планів єдиної функціональної просторово-територіальної системи, що забезпечувала б баланс між природноресурсним, трудоресурсним потенціалами і природно-техногенною безпекою та їх реальному втіленні. А вигідне суспільно-географічне положення може і повинне служити цьому процесові.

Література: 1. Програма сусідства Угорщина – Словаччина – Україна INTERREG III A/TACIS CBC 2004-2006; 2. Статистичний щорічник Закарпаття за 2007 рік. – Ужгород: Головне управління статистики у Закарпатській області, 2008. – 575 с.; 3. Стратегія транскордонного співробітництва "Карпати 2004-2011". Проект. – Ужгород: АРР "Закарпаття". – 46 с.

УДК 504.06(470.325)

Стаценко Е. А., Жеребненко Ю. С.
руководитель – д. геогр. н., проф. Корнилов А. Г.
Белгородский государственный университет

РАССМОТРЕНИЕ ЗЕМЕЛЬ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО КАРКАСА ПРИ ОЦЕНКЕ СТРУКТУРЫ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ

Традиционно практика землепользования, кадастровой оценки земель и мониторинга земельных ресурсов ориентируется на учет экономической значимости земельных ресурсов. В отношении сельскохозяйственных угодий рассматриваются, преимущественно, показатели плодородия почв, стоимость валовой продукции, для земель населенных пунктов и промышленных земель более значим в кадастровой оценке пространственно-территориальный фактор, рентабельность, при этом, зачастую, слабо учитывается экологический аспект.

Так как земельные ресурсы должны обеспечить не только экономические потребности, но и потребности в устойчивом развитии, актуальным остается вопрос регулирования этих «конфликтных» сторон: землеобеспечения сельско-

го хозяйства, промышленности с одной стороны, и экологической составляющей с другой стороны.

Экологически значимыми могут являться многие виды земельных ресурсов, в частности, лесного, водного фонда, некоторые виды сельскохозяйственных земель и земель населенных пунктов (парки, городские леса, скверы).

В центре политики по ландшафтному планированию и экологической организации территории, осуществляемой сегодня разными странами, существует форма организации территории, получившая различные наименования – Национальная экологическая сеть (Нидерланды), Национальный траст (Великобритания), сеть развития Природы (Франция), сеть Диких Земель (США) и, наконец, Экологический каркас, природный каркас (Россия). Среди существующих видов территориальной охраны экологический каркас, относительно новая, для России форма.

В ряде регионов Российской Федерации (куда с полным основанием можно отнести Белгородскую область), система особо охраняемых природных территорий ориентирована на охрану одного определенного вида растений и животных, либо на охрану эталонного ландшафта, в сложившейся социально-экологической ситуации такие подходы не способны в должной мере стабилизировать процесс деградации среды.

Стоит отметить, в этом аспекте задачи сохранения биоразнообразия и поддержания экологической стабильности сводятся к требованиям экстенсивного наращивания земель ООПТ. Полагаем, что это также не достаточно для восстановления утраченного природного равновесия. В то же время концепция экологического каркаса, вмещающая в себя задачи развития сети особо охраняемых природных территорий, одновременно развивает механизм реализации концепции устойчивого развития, направленный на сохранение долговременной экологической устойчивости региона, особой, дополнительно созданной структурой землепользования целевого назначения с единым управлением. В этой связи разработка эколого-экономических технологий создания экологического каркаса территории становится одним из актуальнейших направлений природоохранной деятельности в условиях перманентной земельной реформы и перехода к приватизации земель.

Выбор опорных элементов для экологического каркаса определенной территории имеет региональную специфику, то есть зависит от природно-экологических особенностей исследуемого региона.

Для формирования экологического каркаса Белгородской области предлагается использовать четыре основные категории земель:

- охраняемые территории: заповедники, заказники, национальные парки или территории, нуждающиеся в охране, но не получившие еще такого статуса;
- деградированные, малопригодные для хозяйственного использования, загрязненные земли, заовраженные, засоленные и т. д.;
- земли с неопределенным статусом, т. е. которые по определенным причинам не имеют владельцев, например, часть защитных лесных насаждений, земли закрытых военных полигонов и т. д.
- полуприродные и приближенные к естественным территории (водоохранные зоны, городские парки, лесные полосы и т.д.) [1].

По данным государственного учета земель, земельный фонд Белгородской области на 1 января 2009 года составил 2713,4 тыс. га. За 2007, 2008 годы площади земель особо охраняемых территорий, лесного и водного фонда не претерпели изменений, составляя 2,4 тыс. га (0,08 %), 215,0 тыс. га (7,9 %) и 2,2 тыс. га (0,08 %). Наибольший удельный вес в категории земель особо охраняемых природных территорий и объектов приходится на лесные площади и древесно-кустарниковую растительность (62,5 %), на сельскохозяйственные угодья (29,2%), и на застроенные и прочие угодья (8,3 %) [2].

Кадастровая стоимость сельскохозяйственных земель Белгородской области колеблется от 13 до 31 тыс. руб. за гектар. При кадастровой оценке сельскохозяйственных угодий учитывается их качественная оценка, продуктивность, стоимость валовой продукции, рентабельность, местоположение, технологические свойства почвы. По кадастровой оценке сельскохозяйственных угодий всю территорию области можно разделить на площади с низкой кадастровой оценкой одного гектара сельскохозяйственных угодий – 13-19, средней – 19-25 и высокой – 25-31 тыс. руб.

Высокая кадастровая оценка отмечается в северо-западных районах области (Ракитянский, Ивнянский, Прохоровский, Губкинский районы). Средняя кадастровая оценка сельскохозяйственных угодий наблюдается в западной части области (Крансояржский, Борисовский, частично Белгородский район) и юго-восточной (Волоконовский, Вейделевский районы). Низкой кадастровой стоимостью характеризуются Корочанский, Старооскольский, Шебекинский, Ровеньской районы [3].

При анализе картосхемы «Кадастровая оценка основных ландшафтов Белгородской области» (рис. 1) получены следующие данные: обширные территории вдоль основных центров урбанизации (г. Белгород, г. Старый Оскол) имеют минимальную кадастровую стоимость в размере менее 13 тыс. руб. за гектар, при этом, данные территории представлены лесными массивами, водоохранными и луговыми участками, сельскохозяйственными угодьями.

Создание средостабилизирующих элементов наиболее актуально для территорий с интенсивным природопользованием и землепользованием. Низкую кадастровую стоимость также имеют лесные массивы в Валуйском, Новооскольском, Красногвардейском, Борисовском районах. Основные площади овражно-балочных комплексов приурочены к районам со средней кадастровой стоимостью земель (исключение составляет северо-западная часть области, где овражно-балочные комплексы входят в состав районов с высокой кадастровой стоимостью).

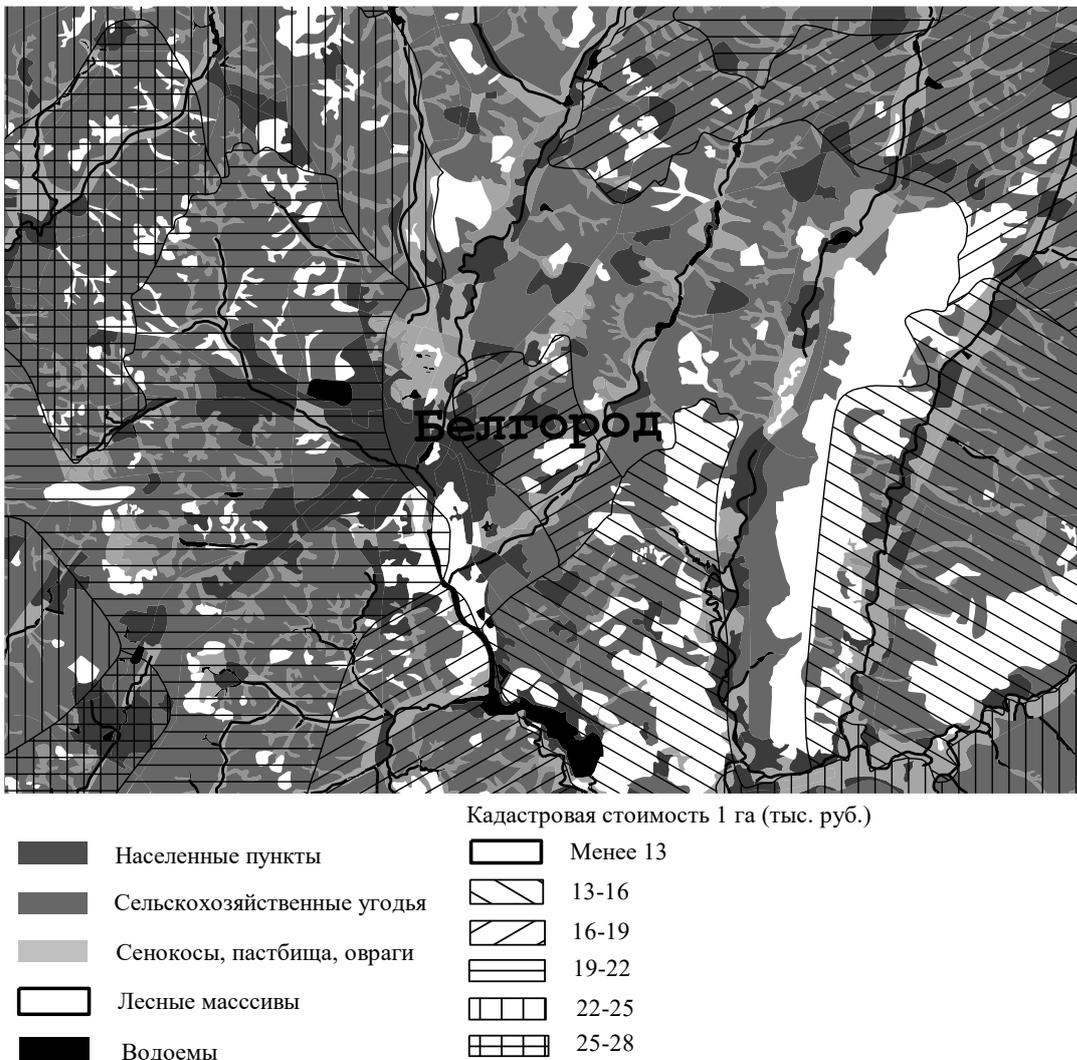

Рис. 1. Фрагмент картосхемы «Кадастровая оценка основных ландшафтов Белгородской области»

Несмотря на то, что выделенные районы с различной кадастровой стоимостью являются укрупненными и интерполированными структурами и оценка кадастровой ценности максимально объективна лишь для сельскохозяйственных угодий, данный сопоставительный анализ позволяет нам говорить о возможной организации нового вида средостабилизирующей структуры области – регионального экологического каркаса, без существенных потерь ценных, с точки зрения кадастрового учета, территорий. А это особенно важно при поиске компромисса между природоохранными и потребительскими потребностями социума.

Литература: 1. Корнилов А.Г., Стаценко Е.А. О структуре экологического каркаса Валуйского района Белгородской области // Проблемы региональной экологии – Смоленск. – 2009. – № 1. – с. 99-103; 2. Состояние окружающей среды и использование природных ресурсов Белгородской области в 2008 году: справочное пособие / П.М. Авраменко и др.; под ред. С.В. Лукина. – Белгород: КОНСТАНТА, 2009. – 248 с.; 3. Природные ресурсы и окружающая среда Белгородской области / П.А. Авраменко, П.Г. Акулов, Ю.Г. Атанов и др.; под. ред. С.В. Лукина. – Белгород, 2007. – 556 с.

Терехин Э. А., Семенюк А. П.
руководитель – проф. Лисецкий Ф. Н.
Белгородский государственный университет

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ВОЗРАСТА ДРЕВОСТОЕВ НА ИХ СПЕКТРАЛЬНУЮ ОТРАЖАТЕЛЬНУЮ СПОСОБНОСТЬ (НА ПРИМЕРЕ ДУБРАВ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ)

Возраст древостоев наряду с полнотой, составом, высотой, диаметром и сомкнутостью относится к биофизическим параметрам, которые широко используются в лесной таксации и, должны быть учтены в кадастровой оценке лесов.

Цель настоящей статьи – оценить влияние возраста древостоев на отражательную способность дубрав юго-западной части Белгородской области в различных спектральных диапазонах. Объектом исследования являлось урочище «Мелкий лес», расположенное в Борисовском районе Белгородской области. Урочище представляет собой разновозрастный лесной массив площадью 1760 га, в котором на протяжении последнего столетия активно велись рубки, в том числе главного пользования. Доминирующий тип леса – свежая дубрава, дубняк снытьевой, представленный в основном четырьмя классами возрастов – с первого по четвертый. Редко встречаются небольшие группы деревьев, которые по материалам последнего лесоустройства (1995-96 г.г.) имели возраст 120 лет. Однако в силу их небольшого количества и незначительных размеров, по ним не удалось создать репрезентативную выборку. Таким образом, анализ проводился на древостоях 4-х классов возраста. Под классом возраста древостоя понимается промежуток времени, в течение которого древостой однороден и требует одинаковых хозяйственно-защитных мероприятий. Для твердолиственных пород, к которым относится дуб, размер класса возраста составляет 20 лет [1].

Для оценки спектральной отражательной способности древостоев использовали космический снимок *Landsat ETM+*, имеющий 6 спектральных диапазонов, мкм 0,45-0,52, 0,52-0,6, 0,63-0,69, 0,76-0,9, 1,55-1,75, 2,08-2,35 [2] с пространственным разрешением 30 м, доведенным с помощью панхроматического канала до 15 м на пиксель. Спектральные диапазоны соответствуют 1-5 и 7 каналу изображения. Снимок был сделан 20 августа 2002 года.

Для планирования сети точек обследования использовали материалы последнего лесоустройства, проведенного в 1995-1996 г.г. Лесоустроительную карту перевели в цифровой вид и привязали к космическому снимку в системе координат *UTM, WGS-84* в геоинформационной системе *ArcGIS 9.3*. С картой связали базу данных с информацией о таксационных характеристиках древостоев для 420 выделов.

Для обеспечения достоверной сопоставимости полигонов обследования выбрали участки разного возраста в одинаковых лесорастительных условиях и аналогичных по составу. Всего подобрали 140 точек для четырех возрастных групп (классы возраста с 1 по 4). Полигоны (тестовые участки) имели круговую форму с диаметром 60 м. Размер тестовых участков выбрали, исходя из началь-

ного разрешения снимка, которое составляло 30 м, а минимальный размер полигона для достоверного извлечения из него спектральных характеристик по опыту наших прежних исследований должен соответствовать двукратной разрешающей способности изображения.

По космическому снимку рассчитали методом ГИС-анализа среднее значение спектральной яркости для каждого полигона по всем шести каналам изображения.

Оценку влияния возрастной группы древостоя на его спектральную отражательную способность провели методом однофакторного дисперсионного анализа. Обработку данных выполнили в программе *STATISTICA 6.0*.

Анализ показал достоверное различие средних значений спектральной отражательной способности во всех диапазонах снимка. Это позволило сделать предварительный вывод о том, что возраст древостоев влияет на его спектральную отражательную способность. Результаты представлены в таблице 1.

Таблица 1

Результаты дисперсионного анализа – оценки влияния класса возраста древостоя на показатели его спектральной отражательной способности

Канал снимка	SS	df	MS	SS E	df E	MS E	F	F _{0,5}
C1	6981858	3	2327286	4827926	137	35240,3	66,04	2,67
C2	4264770	3	1421590	3187694	137	23267,8	61,09	2,67
C3	2575436	3	858479	1830077	137	13358,2	64,26	2,67
C4	43681235	3	14560412	25206656	137	183990,2	79,13	2,67
C5	25521311	3	8507104	9681152	137	70665,3	120,38	2,67
C7	4849574	3	1616525	1610308	137	11754,1	137,52	2,67

SS - сумма квадратов фактора, df – число степеней свободы фактора, MS - средний квадрат фактора, SS E - сумма квадратов ошибки, df E- число степеней свободы ошибки, MS E - средний квадрат ошибки, F – фактическое значение критерия, F_{0,5} – критическое значение критерия Фишера при уровне значимости 0,5.

Из данных в таблице видно, что величина критерия Фишера для каждого канала значительно выше критического значения F-критерия, что говорит о наличии значительных различий между средними показателями отражательной способности разных возрастных групп древостоя. Чтобы более подробно оценить, между какими классами возраста древостоев различия в отражательной способности наиболее значительны, а также выяснить, в каких каналах эти различия максимальны, выполнили оценку наименьшей существенной разницы (НСР) и построили графики отражательной способности для классов возраста древостоев.

Графический анализ показал общую для всех каналов тенденцию уменьшения отражательной способности по мере увеличения класса возраста. При этом наибольшей амплитудой характеризовалось изменение отражательной способности между 1-м и 2-м классами возраста. Графики изменения отражательной способности показаны на рис. 1.

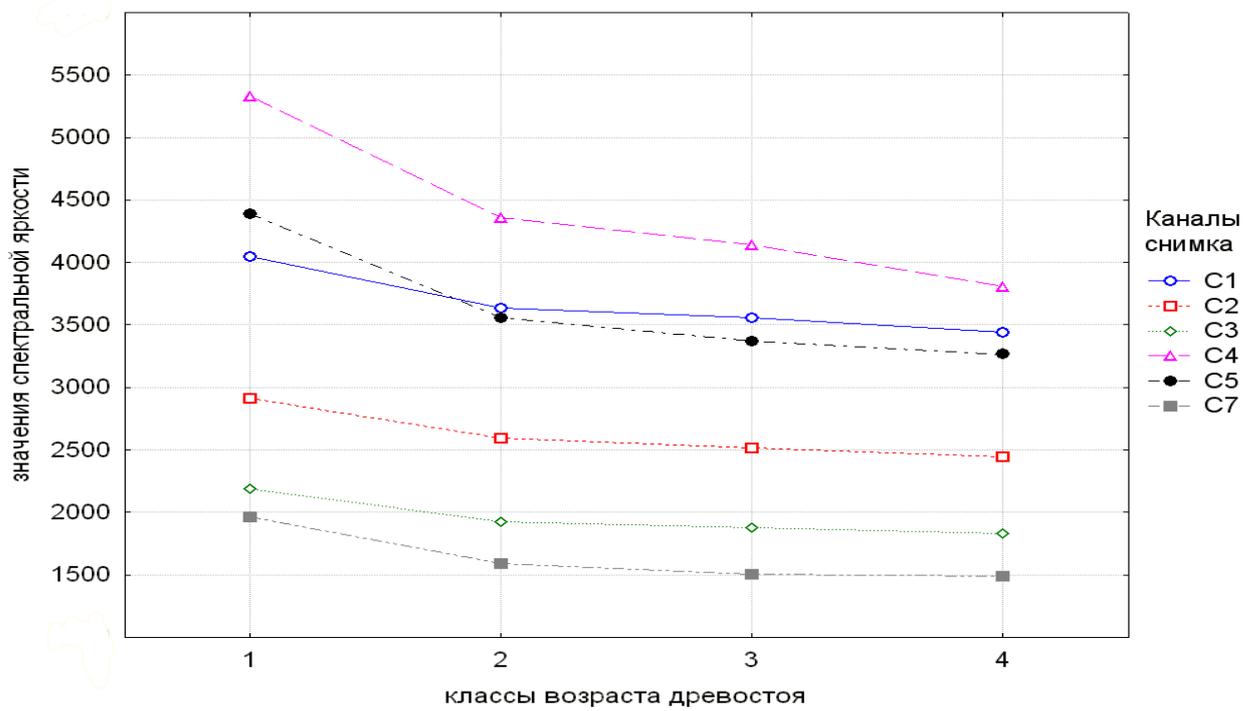

Рис. 1. Кривые спектральной яркости для древостоев различных классов возраста в шести каналах снимка (1-5,7)

Из рисунка 1 видно, что значения отражательной способности древостоев по мере увеличения возраста постоянно снижаются.

Результат попарной оценки НСР показал, что статистически значимое различие отражательной способности между всеми классами возраста наблюдаются во 2-м канале, который соответствует зеленой части спектра.

График средних значений с учетом ошибки среднего во 2-м канале показан на рис. 2.

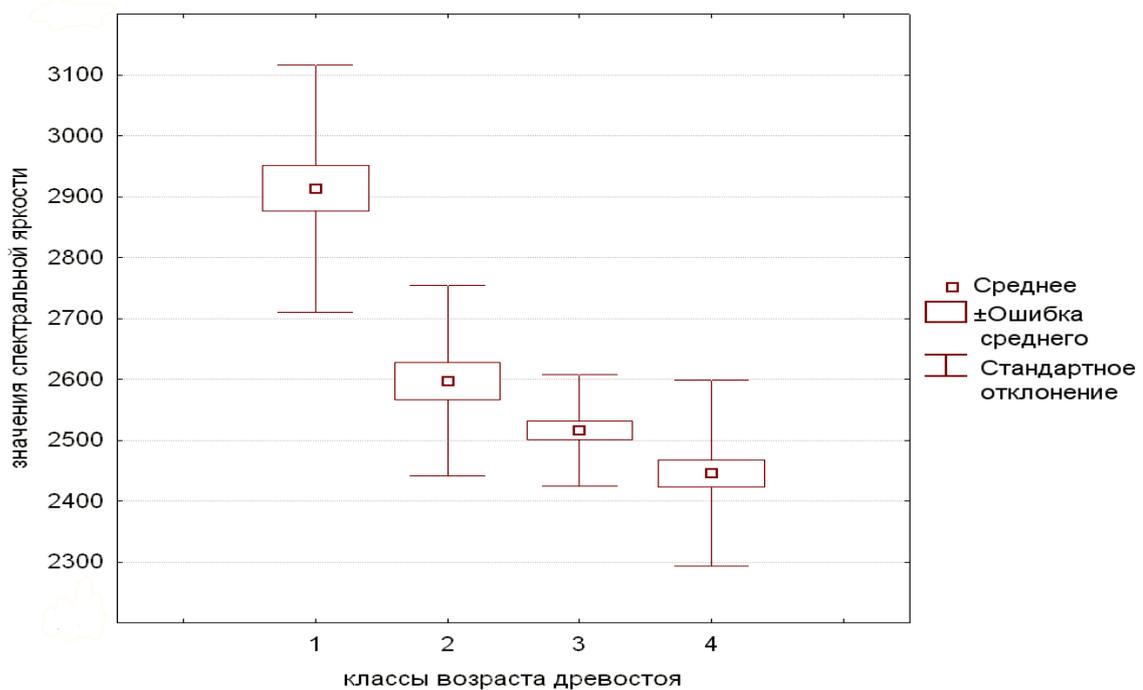

Рис. 2. Средние значения спектральной яркости древостоев разных классов возраста во 2-м канале снимка

Выводи:

1. Класс возраста древостоев влияет на их спектральную отражательную способность. Это влияние выражается в уменьшении отражательной способности по мере увеличения класса возраста.
2. Отражательная способность древостоев первого класса возраста (от 1 до 20 лет) является наиболее высокой.
3. Снижение отражательной способности происходит во всех шести исследованных спектральных диапазонах. Наибольшие различия в отражательных свойствах древостоев разного класса возраста выявлены во 2-м канале космического снимка *Landsat* (0,52-0,6 мкм).

Литература: 1. Колесниченко М.В. Лесомелиорация с основами лесоводства. – М.: Колос, 1981. – 335 с.; 2. Габрук С.В., Гершензон В.Е. Космические системы дистанционного зондирования Земли – М.: Издательство А и Б, 1997. – 296 с.

УДК 338.488.2:640.4(477.85)

Федоруца О. М., Круль Г. Я.

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОЇ СПРАВИ У ЧЕРНІВЦЯХ

Розвиток готельного бізнесу у Чернівцях сягає своїм корінням ще в далекі австрійські часи. Це сьогодні Чернівці - добре відоме місто, яке досить часто називають чи то Старою Австрією, чи то маленьким Парижем, чи мальовничою столицею Буковинського краю, яка славиться всесвітньовідомими іменами (С. Ротару, В. Івасюка, Ю. Федьковича, О. Кобилянської, Н. Яремчука та ін.), визначними архітектурними пам'ятками (національний університет, драмтеатр, центральна частина міста) і багатою історією. Місто з неповторним колоритом, яке надихало на створення поезії, яке манило повернутися сюди знову, у якому книгарень було більше, ніж кав'ярень. Тут час ніби зупинився і зараз, проходячи вулицями міста, вдивляючись в неповторні фасади будинків, милуючись архітектурними ансамблями ніби переносишся в ті часи, коли вулицями гуляли знатні пані у вишуканих сукнях, «де... неділя починається музикою Шуберта, а закінчується дуеллю, де фірмани фіакрів залюбки розмірковують на філософські теми, а вулиці підмітають букетами троянд...» [3]. Проте так було не завжди. У другій половині XVIII ст. у місті налічувалося приблизно двісті будинків і до послуг приїжджих високоповажних гостей використовувався гостинний двір (*une grand hotellerie*), а їхній супровід – у найкращих будинках, звідки випроводжували господарів; для цих потреб залучали також єврейські будинки [1].

Згодом Чернівці стали австрійським містом, розпочався новий період в історії міста. Вже 1783 року Чернівці вперше відвідав австрійський цісар Йосиф II. Належних умов для зустрічі гостя, а саме надання послуг ночівлі, в місті не було, тому значних зусиль довелося докласти, щоб забезпечити йому хоча б

елементарний комфорт. Ліжок не вистачало, тому готували матраци, які набивалися соломою, а за браком соломи набивали й сіном. Для освітлення приміщень використовувалися свічки [2]. 1823 року в місті відбувся конгрес австрійського та російського імператорів. Австрійський імператор зайняв приміщення окружного старости, а російський – приміщення генерала. Це свідчило про брак закладів гостинності для прийому гостей високого рівня. Вже згодом відбулася поступова розбудова міста, що сприяло збільшенню його розмірів. Це призвело й до зростання кількості гостинних дворів. Одним із найдавніших вважається гостинний дім „Під Золотим Кораблем” (1784 р). Через три роки у місті вже нарахувалося 20 аналогічних закладів. Крім „Золотого Корабля”, згадуються „Під трьома Коронами”, „Під Золотою Рибою”, „Під Чорним Орлом” та інші. Існував також гостинний дім „У свинячому кварталі ” [1].

Найбільше закладів гостинності (тогочасних готелів) виникло пізніше, саме після подальшої розбудови міста. Проте з дванадцяти площ міста, які існували наприкінці ХІХ століття, до нашого часу збереглося лише чотири: Центральна - колишня Рінг пляц, Соборна (Австрія пляц), Театральна, яка частково співпадає з тогочасною Елізабет пляц, і Філармонська, колишня площа Рудольфа.

Площа Філармонії – одна з найперших в Чернівцях. Її назва неодноразово змінювалася. Забудова площі почалася ще в у кінці ХVІІІ ст. Саме тут ще в другій половині ХІХ ст. розташовувався готель „Національ”. Наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст. постає готель "Брістоль", де тепер гуртожиток Буковинської медичної академії. Мало хто пам'ятає, що крім готелів "Брістоль" і "Національ", тут був ще готель "Золотий Орел", який зберігся до сьогодні, проте використовується як житловий будинок. Центр Чернівців уособлює Центральна площа, історичний майдан Ринок, чи Рінг пляц. Саме вона колись була осередком гостинності, оскільки її прикрашали готелі із оригінальними назвами “Під Чорним Орлом”, “Під Золотим Левом”, “Belle Vue”, “Париж”, “Габсбург” та інші. Ці назви відображали дух тогочасних австрійських Чернівців.

Сьогодні у приміщенні колишнього готелю “Під Чорним Орлом” із найкращим тодішнім рестораном розташовується Чернівецький торгово-економічний інститут. Готель посідав певне місце в історії буковинської культури, зокрема театру й літератури. Саме тут постоялець готелю – молодий лейтенант цісарсько-королівської армії Осип Юрій Гординський де Федькович 1860 р. вперше познайомився з творами Тараса Шевченка, й відтоді присвятив себе служінню українській музи. Ця подія була досить важливою, адже саме після неї Юрій Федькович почав писати руською (тобто українською) мовою. Незадовго після цих подій вийшло 16 поезій поета, який згодом став продовжувачем справи Великого Кобзаря. Про знакову подію, яка започаткувала цілий розділ в історії нової української літератури, сповіщає меморіальна дошка з портретом Юрія Федьковича, встановлена на фасаді колишнього готелю „Під Чорним Орлом”. За радянських часів у цьому будинку також розміщувався готель, який називався „Верховина” [2]. Навпроти нього знаходився ще один готель „Золотий лев”. Будинок прикрашала бляшана вивіска з написом та зображенням самого лева, який йшов на чотирьох лапах вліво. Із найстаріших будівель на площі залишився готель „Париж”. Тут розташовувалася і однойменна кав'ярня. На розі вулиці Кобилянської розташована будівля колишнього готелю „Belle Vue”, оскільки з

балкону цього готелю відкривається прекрасний вид на всю площу Ринок, яка була улюбленим місцем зустрічей та прогулянок чернівчан, своєрідним „містом у місті”. Тут розміщувалися вар’єте, готель, кав’ярня і ресторан. Сьогодні Центральна площа не втратила своєї краси та привабливості і залишається однією з найкращих площ у місті ось уже майже двісті літ. Колишня вулиця Ратгауштрассе, нині відома як вулиця Головна, славилася готелем із назвою „Централь”, де навпроти входу до готелю клієнтів очікували візники.

На жаль, первісне призначення більшості будівель втрачено. Радянська влада перенесла готелі з центру міста, переобладнала існуючі будівлі готелів для інших функцій. Залишилися лише історичні підтвердження тому, що колись нинішні пам’ятки архітектури слугували готелями. До 600-річчя від першої письмової згадки про місто, будівлі прикрасили написами, які нагадують про цікаві та неповторні назви готелів.

У чернівецьких готелях плелися міжнародні інтриги, укладалися мільйонні угоди і розбивалися серця. Ці заклади інтуїтивно відчували свою причетність до творення історії, тому й обирали пишні назви, які так само лестили постояльцям: „Золотий Лев”, „Централь”, „Брістоль”, „Belle Vue”. Ці заклади стали окрасою архітектурного ансамблю передмістя, і їх охоче вміщали видавці чернівецьких поштівок. Крім ансамблю й знаменитих імен у реєстраційних книгах, тогочасні готелі мали ще одну цінну рису з погляду мандрівника: більшість із них розташовувалося в самому центрі міста, тож постоялець міг просто з вікна свого номера відчувати себе у гушавині міського життя. У радянські часи тенденція змінилася: у колишніх готельних приміщеннях у центрі повідкривали гуртожитки, а то й пристосували під фабричні цехи, натомість нові готелі будували вже подалі від центру [2].

Нині місто приваблює туристів, котрі бажають ознайомитися з історією, архітектурою та культурою краю, досягнути таємниці, котрі ховають вузькі вимощені бруківкою вулички із будинками ХІХ ст., відчувати дух вже неіснуючої Австро-Угорської імперії. Саме тому в місті й досі відкриваються нові готелі, модернізуються старі. Нові готелі, що приходять на зміну старим, збудовані ще за радянських часів, відрізняються не тільки сучасними технологіями, кращим сервісом та наданням послуг, а й назвою. Звичним назвам радянських готелів, які пов’язувалися з нинішньою місцевістю („Черемош”, „Буковина”, „Верховина”), приходять нові, сучасні назви - „Преміум”, „Кайзер”. Крім цього, існують вже й плани на майбутнє. За два роки фірма „7 Днів” зобов’язалася збудувати новий готельний комплекс на вул. І. Франка. Найближчим часом планують розпочати будівництво сучасного готельного комплексу на Соборній площі [4].

Саме історичне минуле, багатий культурний і архітектурний спадок буковинського краю слугує як передумовами, так і перспективами розвитку туристичної діяльності в Чернівцях. А це, в свою чергу, спонукає до будівництва нових готелів і відродження первісного призначення старих австрійських будівель, що нині використовуються для інших потреб.

Література: 1. Кайндль Ф.Р. Історія міста Чернівців. – Чернівці: Місто, 2003. – 278 с. 2. Чеховський І.Г. Прогулянка Чернівцями та Буковиною: Путівник. – К.: Балтія-Друк, 2007. – 26 с. 3. www.saga.ua 4. www.guide.cv.ua

ДЕЯКІ ДИНАМІЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА ЛУГАНЩИНИ

Тваринництво як галузь аграрного сектору економіки відіграє дуже важливу роль у господарському комплексі Луганщини. Воно не є галуззю спеціалізації області у територіальному поділі праці. Але його значимість та особливе місце можна пояснити індустріальним характером регіону зі специфічною структурою зайнятості населення на виробництві, що потребує значних фізичних зусиль, а відповідно і висококалорійних продуктів харчування тваринного походження.

За сучасних умов реструктуризації господарського комплексу Донбасу, зменшення числа зайнятих у промисловому секторі, саме прискорений розвиток тваринництва, на наш погляд, є дуже важливим, особливо з огляду на те, що саме у цій галузі, як найбільш індустріалізованому секторі аграрного виробництва, можуть бути зайняті надлишкові трудові ресурси. Це вельми актуально для південної частини області, де є оптимальна транспортна доступність між міськими та сільськими поселеннями, що робить можливою щоденну трудову міграцію.

Виходячи з цього, а також враховуючи те, що наукові праці з географічних досліджень сільського господарства Луганщини практично відсутні, ми вважаємо, що вивчення тваринництва області є вельми актуальним та своєчасним.

Упродовж десятків років радянського періоду тваринництво було провідною галуззю сільськогосподарського виробництва Луганської області. З середини 60-х років ХХ ст. до середини 90-х рр. питома вага продукції тваринництва (у порівняльних цінах 2005 р. та фактичних за 1966 – 1985рр.) значно перевищувала 50%. У 2008 р. питома вага тваринництва вже становила 41,8%. Таким чином, з 2002 року р. на провідні позиції у структурі сільськогосподарського виробництва Луганщини вийшло рослинництво [1,3,4].

Обсяги виробництва найважливіших видів тваринницької продукції на Луганщині у післявоєнні часи поступово зростали. Максимального рівня виробництва м'яса, молока, яєць досягло у кінці 80-х років. У дев'яності роки загальна несприятлива соціально-економічна ситуація негативно відобразилась і на розвитку тваринництва. До цього часу спостерігається значний спад виробництва власної тваринницької продукції майже до рівня перших післявоєнних років.

Одною з головних причин, котра вплинула на зменшення виробництва тваринницької продукції (у грошовому вигляді), виступає зменшення поголів'я продуктивної худоби. Оскільки одним з ключових питань у географічному вивченні тваринництва є аналіз поголів'я продуктивної худоби, ми поставили за мету проаналізувати його динаміку на прикладі розведення ВРХ та свиней,

щоб виявити як особливості його формування, так і певні структурні зрушення.

Для аналізу динамічних змін у поголів'ї ВРХ і свиней ми використали статистичні показники за останні 60 років. Виходячи з них ми обчислили показники середньорічної чисельності поголів'я ВРХ, корів, свиней усіх категорій господарств, що дало можливість розрахувати щорічні темпи приросту, скласти відповідні динамічні ряди та побудувати їх графічні зображення. Це, в свою чергу, дало можливість виявити періодизацію формування поголів'я ВРХ та свиней та деякі структурні зміни.

Основну роль на Луганщині відіграє розведення великої рогатої худоби (ВРХ). Її поголів'я у другій половині ХХ ст. збільшилося з початку 50-х до кінця 80-х років більш, ніж у два рази, до 900 тис. голів. При цьому упродовж 50-х років воно коливалося в межах 400-500 тис. голів. За наступне десятиліття воно збільшиться майже на 60% (приблизно до 800 тис. голів). У середині 80-х років поголів'я великої рогатої худоби досягало максимального післявоєнного рівня (930,5 тис. голів у 1985 р.), а потім починає зменшуватися. На початку 90-х років воно становило 850 тис. голів, на початку 2000 р. 282 тис. голів. Таким чином, тільки за дев'яності роки ХХ ст. поголів'я великої рогатої худоби на Луганщині скоротилося більше, ніж у три рази. На жаль ця тенденція зберігається до цього часу, хоча і має значно менші темпи.

Довгий час вважалося, що розведення великої рогатої худоби на Луганщині має молочно-м'ясну спеціалізацію [2]. Питома вага корів с поголів'я великої рогатої худоби у всіх категоріях господарств упродовж 1951 – 1991 рр. була в межах 35 – 42%. В середині 90-х років вона підвищилася до 41%, а в у 2001 р. вже досягала майже 53%. Такою вона залишалася і на початку 2010 року. Така зміна у структурі поголів'я великої рогатої худоби, безумовно, впливає на зменшення обсягів виробництва м'ясної продукції.

Дуже помітні зміни відбулися у співвідношенні господарства населення та сільськогосподарських підприємств. Так, наприклад, якщо в 1951 році третина поголів'я великої рогатої худоби області знаходилося у приватному господарстві населення. За наступні 10 років їх частка зменшується більш ніж у 2 рази (до 13,2%) у 1961 році. Упродовж 60-80 рр. збільшення поголів'я великої рогатої худоби відбувалось, головним чином, за рахунок великих сільськогосподарських підприємств, тож частка господарств населення у цей період коливала в межах 7 – 9%.

Зміна форм власності, припинення діяльності великих сільськогосподарських підприємств, кризові явища в економіці призвели до різкого скорочення поголів'я великої рогатої худоби в державному і кооперативному секторах і, відповідно, збільшується питома вага господарств населення. Так на початку 1996 року вона становила 16,6%, а у 2001 році вже 47,9%. На кінець 2008 року ця частка підвищилася до 62,8%. У певній мірі тенденцію, що спостерігалася в останні 10 років можна пояснити тим, що з 2001 року фермерські господарства у статистичній звітності області почали відносити до категорії сільськогосподарських підприємств, тоді як до цього часу вони враховувались, як господарства населення. Таким чином, ці структурні зміни призвели до зменшення рівня виробничої, територіальної концентрації продукції тваринницької, особливо

молочної, продукції. Так, наприклад, частка господарств населення у поголів'ї корів у порівнянні з 1985 роком збільшилась у 7 разів (у 1985 р. – 10%, у 2000 р. – 50%, у 2009 р. – 72,6%).

У формуванні поголів'я свиней в Луганській області, упродовж останніх 60-ти років, спостерігається аналогічна динаміка. У 50-ті роки поголів'я поступово збільшується з 250 до 550 тис. голів (більш як у 2 рази). У 60-ті роки воно коливається в межах 600 – 700 тис. Приблизно на такому рівні воно залишається до середини 80-х років. За 90-ті роки відбувається значне його скорочення (більш як у три рази, до 203 тис. голів), а в останнє десятиліття зменшується і надалі, на початок 2009 року становило всього 115,6 тис. голів.

Отже, можна зробити висновки, що у динаміці поголів'я великої рогатої худоби і свиней спостерігалися чіткі періоди, як його зростання так і падіння, при чому темпи останнього є вищими. Сьогодні поголів'я свиней на Луганщині знаходиться на рівні першого післявоєнного року, а поголів'я великої рогатої худоби майже у три рази менше ніж у 1946 році.

На значний спад поголів'я продуктивних тварин та птиці кінця ХХ ст. початку ХХІ ст. мали вплив різноманітні чинники, зокрема – це зміна форм господарювання, зникнення великих тваринницьких комплексів, недостатній рівень власного кормовиробництва.

Зменшення поголів'я, а відтак і обсягів товарного виробництва, обумовлює не лише зменшення частки задоволення власних потреб у тваринницькій продукції. Це має і зворотний негативний вплив на розвиток рослинництва, тому що воно стало отримувати значно менше органічних добрив.

Порівняння динаміки розвитку формування поголів'я і виробництва тваринницької продукції свідчить про те, що збільшення обсягів останніх відбувається залежить у більшій мірі від екстенсивних факторів (чисельності поголів'я, а не рівня продуктивності). Безумовно, що це не відповідає сучасним завданням розвитку аграрного виробництва та європейським тенденціям.

Таким чином, виходячи з конкретних фізико-географічних та соціально-економічних умов Луганщини, ми вважаємо тваринництво вельми перспективною галуззю господарської діяльності на наступні роки, розвиток якої міг би сприяти зростанню добробуту населення регіону. Аналіз динаміки та структури поголів'я ВРХ та свиней за останні шість десятиліть дозволяє зробити висновок, що товарне тваринництво в області фактично знаходиться на грані знищення. Це є причиною все більшої експансії на споживчий ринок Луганщини товаровиробників молочної продукції сусідніх областей та імпоротної сировини на м'ясопереробні підприємства.

Література: 1. Луганська область за 50 років: збірник статистичних матеріалів. – Донецьк: видавництво „Статистика”, 1967; 2. Нагірна В.П. Тваринницько-промисловий комплекс України (територіальна і організація і природокористування): монографія / В.П. Нагірна. – К.: Наукова думка, 1995. – с. 125-145; 3. Статистичний щорічник Луганської області за 2008 рік / за ред. Пілієва С.Г.; Держ. комітет статистики України, Голов. упр. статистики в Луганській обл. – Луганськ: Б.В., 2009. – с. 144-243; 4. Народное хозяйство Ворошиловградской области (статистический сборник). – Ворошиловград: Ворошиловградская правда, 1986. – с. 65-82.

ДО ПИТАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Тенденція зміцнення традиційних інноваційно-технологічних центрів в Україні тісно корелює з науковою, інноваційною та інвестиційною активністю відповідних регіонів і ще раз підтверджує наявність ресурсного потенціалу для реалізації проривної інноваційної стратегії в напрямку підвищення конкурентоспроможності України та забезпечення її економічній системі гідного місця у світі. Однак затримка інноваційного процесу на рівні регіону пояснюється низьким ступенем гнучкості й адаптивності підприємств до інновацій.

Аналіз статистичних даних за останні два роки дозволив зробити висновок про стабільно повільний стан інноваційної активності підприємств регіонів України та відповідність його загальним тенденціям розвитку інноваційної діяльності в цілому по країні. Проте наявні й деякі зміни: частка інноваційно активних промислових підприємств у загальній кількості промислових підприємств у 2009 р. в цілому по Україні збільшилася до 14,2 % проти 11,2 % у 2008 р. Заслужовує на увагу також зміна регіонів-лідерів за даним показником, до складу яких, окрім традиційного м. Києва (33,4 % інноваційно активних промислових підприємств), увійшли Івано-Франківська область (30,6 % у 2009 р. проти 12,9 % у 2008 р.), Вінницька область (23,9 % у 2009 р. проти 12,5 % у 2008 р.), а також Волинська, Чернівецька, Львівська, Кіровоградська, Чернігівська, Полтавська області, що мають даний показник вищий за середній по Україні [1].

У цілому в 2009 році найбільша питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації за регіонами у 2009 р. була відзначена у м. Києві, Вінницькій, Івано-Франківській областях, що вказує на появу нових лідерів у формуванні інноваційного середовища регіонів.

Існує значна асиметрія серед регіонів України щодо залучення інвестицій в основний капітал. Лідерство за цим показником належить м. Києву (18,3 % у 2009 р. та 16,1 % у 2005 р. до загального обсягу інвестицій), потім ідуть Донецька (9,5 % у 2009 р. та 12,3 % у 2005 р.), Дніпропетровська (7,8 % у 2009 р. та 9,5 % у 2005 р.), Одеська (6,8 % у 2009 р. та 5,7 % у 2005 р.), Харківська (6,7 % у 2009 р. та 5,8 у 2005 р.) та Львівська (4,8 % у 2009 р. та 4,5 % у 2005 р.) області [1]. Кожен регіон України має свої специфічні особливості, які значною мірою впливають на його інноваційно-технологічний розвиток.

Найвищий в Україні інноваційний потенціал мають м. Київ та Київська область разом. Незмінними лідерами впродовж п'яти років з деякими варіаціями є Харківська, Донецька та Дніпропетровська області. Однак у 2009 р. 4 місце зайняла Запорізька область, завдяки збільшенню впровадження нових технологічних процесів на промислових підприємствах області на 144 %, а також збільшенню обсягів фінансування наукових і науково-технічних робіт та інновацій-

ної діяльності (відповідно на 17,5 % і 36,1 %). Середні місця всі ці роки, не маючи різких стрибків, займають Сумська, Миколаївська, Чернігівська області та Автономна Республіка Крим. Ці регіони мають стабільний інноваційний потенціал, хоча не дуже високий. Низький інноваційний потенціал мають Рівненська та Хмельницька області. Упродовж 2005-2009 рр. вони займають останні місця в рейтингу [2].

Так, у групі регіонів із середнім рівнем інноваційного потенціалу за окремими галузями може бути досягнута висока ефективність інвестування. І, навпаки, пріоритетні регіони можуть не дати високої віддачі на вкладений капітал за окремими галузями.

Частка інших областей у загальній кількості наукових організацій невелика. Від 2% до 5% складають Вінницька (2,0%), Черкаська (2,1%), Київська (2,5%), Запорізька (2,5%), Миколаївська (2,7%) області, Автономна Республіка Крим (2,9%), Луганська (3,5 %) та Одеська (4,9%) області. Інші регіони в загальній кількості організацій, що виконували наукові та науково-технічні роботи, не досягають 2%, а деякі мають взагалі одиничну кількість наукових організацій. Слід зазначити, що через неузгодженість у методології здійснення статистичних спостережень в Україні та ЄС деякі індикатори, що характерні для європейської інноваційної діяльності, неможливо визначити та проаналізувати [3].

Дослідження рівня економічного розвитку виробництва та динаміки технологічних зрушень у структурі промислового комплексу регіонів виявили, що лідерами виступають лише ті регіони, де поєднані промисловість з науково-технологічною сферою (м. Київ, Харківська, Дніпропетровська, Львівська, Донецька та Одеська області), вони є найбільш інвестиційно-привабливими та конкурентоспроможними. Оцінюючи розбіжності, що існують між рівнями економічного розвитку виробництва у структурі регіонального промислово-інноваційного комплексу, можна згрупувати позиції видів економічної діяльності за технологічними укладами.

Протидія негативним для української промисловості процесам і збереження її конкурентоспроможності може бути успішною тільки при стратегічному плануванні економічної концентрації та створенні національних корпорацій, що відповідали б світовим стандартам і, отже, могли б протистояти агресивній політиці транснаціональних корпорацій на регіональному ринку.

Досвід провідних країн світу показує, що за відповідних умов входження регіонально значущих об'єктів промисловості до складу корпоративних структур можна вважати ефективним засобом вирішити соціально-економічні проблеми регіону, оскільки це дозволить збільшити можливості розв'язання соціальних проблем (включаючи й проблему збереження та створення робочих місць), сприяти формуванню політики соціально-економічного розвитку регіону, збільшити виробництво соціально значущої продукції, необхідної для вирішення проблем населення та розвитку економіки, збільшити доходи регіональних бюджетів, залучити в регіон додаткові фінансові ресурси, у тому числі іноземні інвестиції. Для корпоративних структур важливого значення набуває статус даного регіону (перспективний чи навпаки), наявність у регіоні перспективних ресурсів (у тому числі інтелектуальних), характер галузевої спеціалізації регіону, стан місцевої законодавчої бази, адміністративні економічні ризики,

ступінь зацікавленості місцевих органів влади у створенні корпоративних структур, наявність у регіоні конкурентів. Проте, стосовно України, однією із проблем залишається незавершеність у регіонах процесу приватизації, у результаті чого діяльність корпоративних структур може вступати в протиріччя з інтересами місцевих претендентів на власність. Зросла небезпека зрощення влади та капіталу, яка може привести до формування в інтересах представників влади нових корпоративних структур, і навіть до організації ними міжкорпоративної боротьби та зміни власників окремих підприємств та корпорацій [1].

Отже, одним із напрямів інноваційно-технологічного розвитку регіонів України має стати створення умов для модернізації промисловості й підтримки та розвитку конкурентоспроможних у глобальному ринку інноваційних виробництв.

Література: 1. www.ukrstat.gov.ua; 2. Єрохін А.Л. Іноваційна технологія: Навч. посібник. - Тернопіль, 2009. – 245 с.; 3. Соколов Р.С. Основи технології. Харків, 2009. – 34 с.; 4. Толкачев А.М. Іновація виробництва. К., - 2009. – 124 с.

УДК 911.3

Череватенко Т. С.
керівник – ст. викл. Кулешова Г. О.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО МЕНТАЛІТЕТУ НАЦІЇ

В останні роки набирає актуальності проблема дослідження національного менталітету як важливого фактору розвитку економіки країни. Для України вивчення цього взаємозв'язку є особливо важливим, оскільки методи, що застосовуються в економічно розвинених країнах, не приносять значних змін в економічному стані України. Це не означає, що ці методи не є ефективними. Але при їх використанні треба враховувати своєрідний коефіцієнт - поправку на менталітет [6]. Сьогодні важливо виявити взаємозв'язок ціннісного апарату певного етносу із економічним розвитком і рівнем життя етносу. Метою даної роботи є виявлення складових національного економічного менталітету та встановлення його впливу на економічний розвиток країни. Проблема вивчення економічного менталітету розглядалась в роботах таких вчених-економістів, як: Т. Мен, Дж. Локк, А. Смит, Т. Мальтус, А. Маршалл, Дж. М. Кейнс та ін.

Менталітет - різновид світогляду певної етнічної групи, своєрідний ціннісний апарат, який не завжди чітко виділяється в певного індивідуума - представника цієї групи, але дуже наглядно спостерігається в рамках етнічної групи взагалі [6]. Економічна ментальність – це ментальність у пристосуванні до економіки (господарства) як сфери життєдіяльності суспільства, яка реалізується в певних формах та механізмах економічної (господарської) активності людини, де під економікою слід розуміти сферу життєдіяльності суспільства (й людини), яка підпорядкована системі певних принципів: 1) принцип економії; 2) принцип максимізації; 3) принцип оптимізації; 4) прагматична мотивація діяльності; 5)

принцип методологічного індивідуалізму; б) заповзятливість (підприємництво) як внутрішній механізм (принцип) існування економіки як цілісної системи господарювання [2].

Головною проблемою при вивченні економічного менталітету за етнічними ознаками є те, що ми не завжди можемо об'єктивно зіставити рівень економічного розвитку та цінісного апарату. В першу чергу це пояснюється невідповідністю кордонів держав етнічним кордонам, наявністю значних за відсотковим відношенням етнічних меншин в будь-якій з держав та нерівномірністю розподілення етносу, що вивчається на обстежуваній території.

При вивченні економічного менталітету використовуються різні підходи. Найбільш поширеним є вивчення підприємницького менталітету. Підприємницький менталітет - це надетнічне явище, яке, по-перше, має не груповий, а індивідуальний (винятковий) характер; по-друге, представляє собою особливий набір цінностей і рис характеру, що роблять людину здатною до здійснення підприємницької діяльності. Підприємницький менталітет не є доцільним вивчати в рамках етносу, оскільки це є питання особистості. В рамках етносу можливо лише вивчення гіпотетичної здібності представників досліджуваного етносу до капіталістичних відносин. Так, головними рисами, що повинен мати підприємець для успішної діяльності є: позиція "сам на сам" зі світом, потреба у досягненні та схильність до ризику, раціональність, прагнення до створення нових "ніш" для здійснення свого економічного задуму, взаємодія людини-носія економічної активності з оточуючим світом, психологічна інтерпретація ситуації суб'єкта й "агента" соціально-економічного світу у вигляді забезпечення своєї діяльності так, щоб усе здійснене визнавалося "своїм" [2]. Зіставивши риси національного характеру етносу із рисами підприємця, можна виявити, в якому ступені етнос готовий до ринкових відносин, а при більш детальному вивченні - форми підприємницької діяльності, на які здібний досліджуваний етнос.

Ще одним важливим підходом до вивчення економічного менталітету є дослідження трудового менталітету - особливостей трудової поведінки та особливостей організації колективу, які визначають відношення працівників до роботи, міру дисциплінованості та сумлінності, якість та ефективність виконання поставлених задач. Вивчення трудового менталітету є більш широким, адже він в більшій мірі відображається в особливостях національної психології. Підприємець - це людина, яка має цінності та поведінку, що протиставляються загальноетнічній та суспільній поведінці та системі цінностей взагалі. Працівник - здебільшого людина, яка є частиною етносу в плані прояву менталітету, притаманного всьому етносу [1].

При дослідженні економічного менталітету також велике значення має вивчення суспільного відношення до грошей, багатства, заможного життя. Ця риса, що має зазвичай релігійне походження, суттєво впливає на загальну систему цінностей народу. До рис менталітету, які опосередковано впливають на формування економічного менталітету, слід віднести такі особливості суспільних відносин, як політичну активність та загальне відношення до влади, а також відношення суспільства до закону, оскільки ці якості визначають ефективність та гнучкість системи, в якій працює національна економіка [3]. Ще однією групою психологічних рис є відношення до майбутнього, відношення до рідної землі та

природи взагалі. Ці риси мають, на перший погляд, менше значення у формуванні економічного менталітету. Але насправді вони глибоко пронизують усі сфери життя етносу і визначають поведінку етносу чи представника етносу в конкретній економічній ситуації.

Рис. 1. Складові економічного менталітету нації (узагальнено автором за даними [1-6]).

Таким чином, менталітет має достатньо значний вплив на формування системи господарювання. Тому проводити реформування економіки методом сліпого копіювання реформ більш економічно розвинених країн не достатньо. Будь-які реформи та нововведення повинні бути досліджені на відповідність національному менталітету та, відповідно до менталітету, відредаговані.

Література: 1. Богиня Д.П. Відчуження праці в системі чинників розвитку трудового менталітету. - Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php=268>; 2. Бондаренко О.В. Західноєвропейський вимір й контекст економічної ментальності щодо України та українців. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Niz/2006_6; 3. Гаража С. Менталитет: сберечь или реформировать? - Режим доступу: <http://aravidze.narod.ru/s2/mentalit.htm>; 4. Елкина О.С. Сущность и особенности формирования экономического поведения. - Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-79120.html>; 5. Каширский Е. Экономический менталитет человека нового времени. - Режим доступу: <http://www.proza.ru/2009/05/30/281>; 6. Филипченко А.М. Национальный менталитет как институциональный фактор экономического развития. - Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/87303.html>

Юр'єва А. В., Чепенко Р. Г.
керівник – к. геогр. н., доц. Кандиба Ю. І.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ РОСЛИННИЦТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У соціально-економічному розвитку України та Харківського регіону сільське господарство посідає особливе місце. Це одна з основних галузей господарства, яка забезпечує виробництво продуктів харчування і є головною умовою продовольчої безпеки регіону.

Основні завдання сільського господарства – забезпечити інтенсивний розвиток і підвищення ефективності всіх його галузей з метою збільшення виробництва і поліпшення якості продукції, більш повне задоволення потреб населення в продуктах харчування і промисловості в сировині. Сільське господарство складається з галузей тваринництва та рослинництва.

Формування галузі рослинництва та особливостей її територіальної організації в певному регіоні залежать від сукупності факторів, серед яких виділяються природно-географічні, суспільно-географічні та історично-географічні дослідження яких ми маємо за мету.

Родючі чорноземні ґрунти Харківщини створюють сприятливі умови для виробництва широкого спектру сільськогосподарської продукції. Галузями спеціалізації рослинництва Харківської області є зернове господарство, вирощування соняшнику, буряківництво, картоплярство. Однак така спеціалізація була не завжди, вона змінювалась протягом усього періоду сільськогосподарського освоєння регіону.

Заселення Харківської області почалось на початку XVII ст. Козаки, які на той час заселяли територію Слобожанщини, займалися хліборобством, вирощували жито, пшеницю, овес, гречку та ячмінь. З середини XVII ст. на території Слобідської України починається вирощування баштанних культур. З освоєнням території до початку XVIII ст. навколо великих поселень, особливо навколо міста Харкова, населення починає займатися садівництвом. Займалися переважно вирощуванням плодкових дерев (яблук, груш) та кущів. Також значного розвитку наприкінці XVII у першій половині XVIII ст. набуло виноградарство, продукція якого вирощувалась для потреб московського царя, Але вже наприкінці XVIII ст. воно зовсім занепало. Наприкінці XVIII початку XIX ст. почалось вирощування шовковиці [1].

Після Першої світової війни відбуваються зміни у спеціалізації рослинництва в Харківському регіоні і важливе місце у структурі посівних площ почав займати цукровий буряк. Значні площі були зайняті під посіви зернових культур, серед яких переважали яра та озима пшениця та яре жито.

Протягом періоду з 30-х років XX ст. і до закінчення Другої Світової війни відбувається занепад сільського господарства в цілому, зумовлений експериментами радянського уряду, та рослинництва зокрема. Через військові дії на території області у 1941-1943 рр. рослинництво майже не розвивалося. У післявоєн-

ні часи відбувається розвиток рослинництва, пов'язаний із структурними змінами в економіці та проведенням низки аграрних реформ. Створення радгоспів, п'ятирічні плани уряду сприяли інтенсивному розвитку господарства. В цей час рослинництво спеціалізувалося на вирощуванні зернових та технічних культур, зокрема цукрового буряку. З середини 80-х років ХХ ст. починаються негативні процеси в сільському господарстві, пов'язані з загальною економічною кризою.

Зі здобуттям незалежності Україною відбулися зміни у спеціалізації рослинництва Харківської області. Змінилися потреби та можливості вирощування тих чи інших культур на території регіону.

Сучасна спеціалізація рослинництва Харківської області ґрунтується на виробництві зерна, цукрового буряка, соняшника, овочів і фруктів. В області є великий селекційний центр «Українка». Сільське господарство характеризується високим рівнем розвитку. Незважаючи на індустріальний характер виробництва, область дає близько 5% валової продукції сільського господарства України. За обсягами вирощування сільськогосподарських культур Харківський регіон посідає 5-те місце в Україні, проте з урахуванням природно-географічних умов, то є всі передумови для виходу регіону на лідируючі позиції.

Література: 1. Багалій Д.І. *Історія Слобідської України.* – Харків: Основа, 1991. – 256 с.; 2. <http://kharkivoda.gov.ua>

УДК 911: 913 (477)

Яроменко О. В., Мойсюк Г. П.
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука

ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У РІВНЕНСЬКОМУ РЕГІОНАЛЬНОМУ ЦЕНТРІ

Постановка проблеми. В Україні здійснюються широкомасштабні географічні дослідження за різними напрямками. Цьому сприяє великий науковий та освітній потенціал держави (наукові установи, організації академічної вузівської, галузевої науки, їх наукові кадри (окремі персоналії та наукові школи), обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт та інше). Ієрархія наукових центрів географічної науки в Україні (за Н.В. Краснопольською) включає головний науковий центр (Київ), крупні регіональні центри (з числом д.г.н. не менше 5, серед яких Львів, Харків, та інші) та регіональні центри (число д.г.н. 1-5), до яких віднесемо і Рівненський. Рівненський центр географічної науки залишається не вивченим, незважаючи на те, що в регіоні працювала когорта географів, які сприяли появі кафедр, розробці нових наукових напрямів і на сьогодні провадяться дослідження в рамках нових наукових ідей.

Аналіз досліджень. Теоретико-методологічні аспекти розвитку географічної науки в Україні обґрунтовано Я.І. Жупанським, І.П. Ковальчуком, О.В. Краснопольським, Н.В. Краснопольською, О.І. Шаблієм та іншими. Проте історія розвитку географічних досліджень в Україні та водночас формування географічної

науки за напрямками у регіональних і локальних спеціалізованих центрах вимагають детальнішого вивчення.

Метою роботи є аналіз розвитку географічних досліджень в рамках Рівненського регіонального центру та обґрунтування їх значення для розвитку географічної науки в цілому.

Виклад матеріалу. Становлення та розвиток географічної науки у Рівненському регіональному центрі відбувається на базі вищих навчальних закладів регіону. Великим поштовхом формування науки у регіоні, зокрема й географічної стало переведення у 1959 р. Київського інженерно-меліоративного інституту в м. Рівне, де він одержує назву Український інститут інженерів водного господарства (тепер Національний університет водного господарства та природокористування). На базі закладу у той час функціонує кафедра гідрології та гідрогеології (з 1961 до 1963 р. завідувач к.т.н., доц. М.В. Лаликін), яка займалася створенням методик визначення розрахункових гідрологічних характеристик для меліоративного будівництва. Це свідчить про початок прикладних географічних досліджень у регіоні зумовлених вивчення території Полісся з метою проведення меліоративних робіт. На кафедрі у різні роки працюють відомі географи, напрацювання яких мали, як прикладне так і теоретичне значення. Серед яких к.г.н., доц. Я.І. Марусенка, к.г.н., доц. О.З. Ревера (відомий спеціаліст з дослідження річного стоку річок). Підручник "Гідрологічні та водогосподарські розрахунки", 1973 р. (за авторством М.В. Лаликіна і О.З. Ревера) використовується в навчальному процесі до цього часу [3].

Яскравим представником і єдиним доктором географічних наук у Рівненському регіональному центрі на сьогодні є професор М.Д. Будз, відомий не лише в Україні, а й на теренах країн СНД. М.Д. Будз у 1965 р. отримує ступінь кандидата геол.-мін. наук. З 1976 до 1987 р. доц. М.Д. Будз завідує кафедрою гідрології та гідрогеології у вузі. Основним науковим напрямком роботи кафедри в цей час є вивчення впливу широкомасштабних меліорацій на поверхневий і підземний стік. Невпинно працюючи М. Будз у 90- роках знову очолює кафедру гідрології та гідрогеології; у 1995 р. отримує наукову ступінь доктора географічних наук. По даній тематиці щорічно друкуються десятки наукових праць. Професор Маркіян Будз є творчою людиною з великим науковим потенціалом, під керівництвом та консультуванням якого виростає не одна плеяда географів та молодих вчених. Лекції професора на сьогодні збирають великі аудиторії студентів. Ми можемо стверджувати про зародки наукової школи, яка досліджує географічні аспекти динаміки властивостей гідро- та літосфери. Адже провідними напрямками наукової діяльності залишаються: умови формування поверхневого і підземного стоку в умовах всебічного і інтенсивного антропогенного навантаження (Будз М.Д., Корбутяк М.В., Сливка П.Д., Будз О.П., Новосад Я.О.); геологічна будова та інженерно-геологічні умови Північно-Західного регіону України" (Будз М.Д., Мельничук В.Г., Новосад Я.О., Антонов О.Д.). Під керівництвом М. Будза забезпечувалися наземні зйомки водно-фізичних властивостей ґрунтів та гідрогеологічного режиму осушуваних земель під аерокосмічні зйомки, з метою розробки методики дешифрування аерокосмічної інформації. Відомим спеціалістом з вивчення впливу антропогенних факторів на поверхневий

стік є к.г.н., доц. М.В. Корбутяк, з 1979 р. і до тепер він веде плідну наукову та викладацьку роботу в університеті водного господарства.

З 1968 року у Рівному розпочинає працювати к.г.н. І.М. Коротун. В ці роки свого максимуму досягають масові меліоративні роботи, які почались в 1966 р. Коротун І.М. друкує низку наукових праць, які, разом з працями інших географів, лягли в основу нової галузі наук про Землю - меліоративну географію. Це дає нам право вважати Коротуна І.М. одним з фундаторів меліоративної географії [1]. І. Коротун приклав багато зусиль для створення кафедри економіки у вузі. З часом на базі цієї кафедри створений найбільший на даний час економічний факультет університету. Значний вклад в його розвиток зробила к.г.н. Л.К. Коротун. В 1970 р. І. Коротуном засновано Рівненський відділ Українського географічного товариства, який сьогодні очолює М.Д. Будз.

Науковці Рівненського регіонального центру приділяють велику увагу проблемам гідрології, гідрогелогії, гідроекології, охорони та раціонального використання природних ресурсів. Важливим напрямком досліджень залишається ґрунтознавство (Вознюк С.Т., Олійневич В.О., Олійник В.С. та інші “Перезволоженні ґрунти та їх меліорація”). Започатковані також дослідження з нового напрямку – конструктивної географії: к.г.н. Кушнірук Ю.С. (тема дисертації: “Оцінка медико-екологічного ризику території на матеріалах Рівненської області”, 2007); Коротун С.І. (“Еколого-географічна оцінка стану меліорованих земель регіону (на прикладі Рівненської області)”, 2007) та інші.

У 2001 р. в регіоні вперше розпочалася підготовка фахівців за спеціальністю “Педагогіка і методика середньої освіти. Географія і біологія” на базі кафедри екології охорони навколишнього середовища Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. У 2004 році засновано кафедру географії. Кафедра працює над науковою темою: „Географічна наука та освіта в контексті сталого розвитку України”. Коло наукових інтересів викладачів кафедри досить широке [1]: процеси в урбанізованих ландшафтах та їх вплив на експлуатацію інженерних споруд (д.г.н., проф. Будз М.Д.); формування поверхневого і підземного стоку в умовах антропогенного навантаження, розробка нормативів гідрологічних розрахунків при проектуванні гідрологічних систем (професори Будз М.Д. та Корбутяк В.М.); екологічний стан еродованих ґрунтів Північно-Західного регіону України (д. с/г. н., проф. Мошинський В.С., к. с/г. н., доц. Олійник В.С. (учень Н.Б. Вернандер)); ландшафтно-екологічні основи проведення рекреації та туризму в межах природоохоронних територій (к.г.н., доц. Романів, тема дисертації: “Ландшафтно-рекреаційний потенціал національного природного парку “Синевир”, 2008 р.); медична географія та географія соціальних негараздів (к.г.н., доц. Романів О.Я. (“Медико-географічні основи здоров'я дитячого населення (на матеріалах Хмельницької області”, 2003)); потенціал конкурентоспроможності регіону (доц. Романів О.Я.); історія географії (к.г.н, доц. Яроменко О.В. (“Суспільно-географічні дослідження наукової школи академіка М.М. Паламарчука”, 2007)); топоніми як джерело географічних досліджень (доц. Яроменко О.В.); використання геоінформаційних технологій в навчальному процесі підготовки фахівців-географів (к.т.н., доц. Бачишин Б.Д.). Результати роботи викладені у ряді праць: Будз М.Д. “Короткий довідник з країнознавства”, 2000; С.І. Коротун, О.Я. Романів

”Дистанційний курс Регіональна економіка”2007; М.Д. Будз, А.С. Романів ”Геологія загальна та історична”, 2009 та інші.

Географічні дослідження здійснюються і представниками Рівненського державного гуманітарного університету: к.г.н., доц. Мельник В.Й. (гідрологічні дослідження), д.п.н. Пальчевський С. (методика викладання географічних дисциплін), Мартинюк В.О. (вивчення природних аквально-комплексів). Водночас осередком розвитку географічної освіти і науки є Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, де завідувачем кабінету географії та економіки є Лис Ю.В., який тривалий час очолював Рівненський відділ Українського географічного товариства.

Висновки. Проблематичним для регіону є розпорошеність наукових кадрів, і відповідно наукових напрямів по різних кафедрах вищих навчальних закладах Рівного. Таким чином, у Рівненському регіональному центрі провадяться прикладні географічні дослідження та започатковані суспільно-географічні дослідження на базі університетів.

Література: 1. Будз М.Д. Родина географів / М.Д. Будз // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль, 2003. – Випуск 1 (7) – с. 89–90; 2. Романів А.С. Кафедра географії Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука як осередок розвитку географічної освіти та просвіти / А.С. Романів, О.Я. Романів // Вісник інституту педагогічної освіти. Серія географічна. – 2009. – Випуск 1(2009). – с. 3–8; 3. Офіційний сайт Національного університету водного господарства та природокористування – <http://www.nuwm.rv.ua>